

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BABA-
ÇOCUK İLİŞKİLERİ VE SOSYAL BECERİLERDE
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ**

Gamze DAVET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BABA-
ÇOCUK İLİŞKİLERİ VE SOSYAL BECERİLERDE
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ**

Gamze DAVET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Samet ATA

Şubat- 2025
AĞRI

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Yaşamın ilk yılları, bireyin gelişim haritasının çizildiği ve çevresiyle kurduğu etkileşimlerin sosyal, duygusal ve bilişsel alanlarda şekillendiği kritik bir süreçtir. Özellikle baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde ve psikolojik sağlamlıklarının desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, baba-çocuk ilişkilerinin çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkisini anlamak ve bu süreçte psikolojik sağlamlığın aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın ilgili literatüre katkı sunmasının yanı sıra, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin önemine dair farkındalık oluşturmaları ve gelecekteki araştırmalar için sağlam bir temel teşkil etmesini temenni ediyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği ve desteği olan herkese en derin saygı ve teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Öncelikle, yüksek lisans sürecimde engin bilgi birikimi, rehberliği ve her zaman güler yüzlü yaklaşımıyla beni motive eden, bitmek bilmeyen sorularımı her zaman sabırla cevaplayan, akademik anlamda kendimi geliştirmeme büyük katkı sağlayan değerli danışmanım **Doç. Dr. Samet ATA**'ya,

Tez sürecimde akademik bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama katkıda bulunan, yapıcı eleştirileri ve kıymetli görüşleriyle tezimi şekillendirmemde destek olan değerli hocalarım **Doç. Dr. Medera HALMATOV** ve **Doç. Dr. Tuğba ÖÇAL**'a

Hayatımın her anında olduğu gibi, bu süreçte de sevgileri ve destekleriyle daima yanımda olan; yaptığım her işe ilgiyle yaklaşp benimle araştıran, sorgulayan ve varlıklarıyla her zorluğun üstesinden gelebileceğime dair bana inanç ve güç veren **kıymetli aileme**,

Bu zorlu yolculukta, yorulduğumda bana güç veren, pes etmek üzereyken cesaretlendiren her an yanımda olan, sabrı ve hiçbir zaman eksilmeyen anlayışıyla süreci kolaylaştıran sevgili eşim **Burak DAVET**'e,

Bana akademik yolda ilham kaynağı olan, kendi bilgi ve deneyimleriyle yolumu aydınlatan değerli arkadaşım **Merve COŞGUN DEMİRDAĞ**'a ve her zaman yanımda olduklarını hissettiren ve bu süreçte moral kaynağım olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. Sizlerin desteği bu zorlu sürecin daha anlamlı ve katlanılabilir olmasını sağladı.

Gamze DAVET
AĞRI- 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET.....	v
TEZ BİLDİRİMİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Araştırmanın Sınırlıkları.....	3
2.KURAMSAL TEMELLER... ..	4
2.1. Erken Çocukluk Dönemi	4
2.2. Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Becerilerin Önemi.....	5
2.3. Erken Çocukluk Döneminde Çocukların Sosyal Becerileriyle İlgili Bazı Kuramsal Görüşler	7
2.4. Erken Çocuklukta Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması	13
2.5. Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Becerileri Etkileyen Faktörler	14
2.6. Geçmişten Günümüze Babalık Rolü... ..	21
2.7. Babaların Sosyal ve Duygusal Gelişimi Desteklemedeki Rolü... ..	24
2.8. Erken Çocuklukta Baba-Çocuk İlişkileri	25
2.9. Psikolojik Sağlamlık Kavramı.....	28
2.10. Psikolojik Sağlamlıkta Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri	30
2.11. Psikolojik Sağlamlığın Bileşenleri	33
2.12. Erken Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlık... ..	34

2.13. Psikolojik Sağlamlığın Baba-Çocuk İlişkileri ve Sosyal Beceri Arasındaki Aracılık Rolü...	36
2.14. İlgili Araştırmalar	37
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	49
3.1. Araştırmanın Modeli	49
3.2. Evren ve Örneklem	49
3.3. Veri Toplama Araçları	50
3.4. Verilerin Toplanması.....	52
3.5. Verilerin Analizi.....	52
4.ARAŞTIRMA BULGULARI	54
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	54
KAYNAKLAR.....	75
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Erken çocukluk, bireylerin sosyal, duygusal ve zihinsel temellerinin atıldığı aynı zamanda en hızlı büyümenin gerçekleştiği kritik bir dönemdir. Bu dönemde kazanılan sosyal beceriler çocukların sağlıklı özsaygı geliştirmelerine ve yaşamları boyunca etkili ilişkiler kurmasına katkıda bulunurken özellikle bu dönemde babanın çocuğuyla kurduğu pozitif ilişkiler çocuğun sosyal duygusal gelişimi ve psikolojik sağlığı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri ile sosyal becerilerin ilişkisi ve bu ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır. Literatürde baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık değişkenleri ile yapılan çalışmaların yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda bu çalışma ile alandaki boşluk giderilmeye çalışılmıştır. Nicel bir araştırma deseninin kullanıldığı çalışma, Ağrı şehrinde 0-8 yaş aralığında çocuğu olan 375 ebeveyn ile yürütülmüştür. Sonuçlar, olumlu baba-çocuk etkileşimlerinin çocukların sosyal becerilerini ve psikolojik dayanıklılıklarını önemli ölçüde artırdığını ve bunun da sosyal yeterliliği daha da geliştirdiğini göstermektedir. Psikolojik dayanıklılığın bu ilişkilere kısmen aracılık ettiği bulunmuş ve çocukların sosyo-duygusal gelişiminde koruyucu bir faktör olarak önemi vurgulanmıştır. Bu bulgular babaların erken çocukluk gelişiminde oynadıkları kritik rolün altını çizmekle birlikte baba-çocuk ilişkilerini desteklemek için erken çocukluk eğitim programlarının güçlendirilmesi, aile içi iletişim ve psikolojik dayanıklılık temelli eğitimlerin geliştirilmesi, özellikle geleneksel cinsiyet rollerine yönelik farkındalık projelerinin oluşturulması ve babalara yönelik ekonomik politikaların arttırılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Baba, Çocuk, Erken Çocukluk Dönemi, Psikolojik Sağlamlık, Sosyal Beceriler

ABSTRACT

Early childhood is a critical period in which the social, emotional and mental foundations of individuals are laid and the fastest growth occurs. While the social skills acquired in this period contribute to children's development of healthy self-esteem and establishing effective relationships throughout their lives, especially the positive relationships that the father establishes with his child in this period play a critical role in terms of the child's social emotional development and psychological health. In this context, this study aims to examine the relationship between father-child relationships and social skills in early childhood and the mediating role of psychological resilience in this relationship. Considering the insufficiency of studies on father-child relationships, social skills and psychological resilience variables in the literature, this study aims to fill the gap in the field. Using a quantitative research design, the study was conducted with 375 parents with children between the ages of 0 and 8 in the city of Ağrı. The results show that positive father-child interactions significantly increase children's social skills and psychological resilience, which in turn further enhance social competence. Psychological resilience was found to partially mediate these relationships and its importance as a protective factor in children's socio-emotional development was emphasized. These findings underline the critical role of fathers in early childhood development and suggest strengthening early childhood education programs to support father-child relationships, developing trainings based on family communication and psychological resilience, creating awareness projects especially on traditional gender roles, and increasing economic policies for fathers.

Keywords: Father, Child, Early Childhood, Psychological Resilience, Social Skills

TEZ BİLDİRİMİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkileri ve Sosyal Becerilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Gamze DAVET

21.02.2025

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Katılımcıların bazı demografik bilgileri	50
Tablo 3.2. Ölçeklerin normallikleri ve merkezi eğilimleri	53
Tablo 4.1. Ölçek puanlarının çocuğun cinsiyetine göre incelendiği bağımsız örneklemeler t testi sonuçları	54
Tablo 4.2. Çocuğun yaşı, annenin ve babanın yaşı, babanın çocukla oyun süresinin baba- çocuk ilişkileri, sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki	55
Tablo 4.3. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre yapılan ANOVA testi sonuçları	56
Tablo 4.4. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre yapılan ANOVA testi sonuçları	57
Tablo 4.5. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin sosyoekonomik düzeye göre yapılan ANOVA testi sonuçları	59
Tablo 4.6. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin kardeş sayısına göre yapılan ANOVA testi sonuçları	60
Tablo 4.7. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık okul öncesi eğitim aldığı süreye göre yapılan ANOVA testi sonuçları	62
Tablo 4.8. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekiller

Şekil 2.1 : Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması.....	13
Şekil 2.2 : Psikolojik sağlamlığın aracı rolünün kuramsal gösterimi	37
Şekil 4.1 : Psikolojik sağlamlığın aracı rolü.....	64

KISALTMALAR

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

UNICEF : United Nations International Children's Emergency Fund
(Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu)

YGA : Yakınsal Gelişim Alanı

1. GİRİŞ

Bireyin bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir evre olan erken çocukluk dönemi, çocukların hızlı bir gelişim ile dünyayı keşfettikleri, gelecekteki akademik ve sosyal yaşamlarına yön verecek temel beceri ve deneyimleri kazandıkları dönemdir. Bu dönemde çocuk tüm gelişim alanlarında gelişim kaydetmesinin yanı sıra toplumsal çevreye uyumunu destekleyen ve kişilerarası etkili iletişim için gerekli olan sosyal becerilerini kazanır.

Sosyal beceriler, çocukların toplumsal hayata uyum sağlamalarını, sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan temel yeterliliklerdir (Gresham, 1998). Erken yaşta kazanılan bu beceriler, akademik başarıdan duygusal iyi oluşa kadar geniş bir yelpazede etkili olup, bireyin hayat boyu sürececek ilişkilerinin temelini oluşturur (Shoshani ve Slone, 2017).

Çocukların sosyal gelişiminde ebeveynler kritik bir role sahiptir. Ebeveynler çocuklarına sosyal davranışlarıyla rol model olarak çocuktaki sosyal yetenekleri desteklerler. Aileleriyle sağlıklı ilişkiler kuran çocuklar toplum içinde kendini ve duygularını daha rahat ifade edebilen özgüvenli ve başarılı çocuklar olurlar. Ancak, yapılan araştırmalar genellikle anne-çocuk etkileşimine odaklanmış, babaların bu süreçteki rolü ihmal edildiğine işaret etmektedir. (Islam ve Khan, 2023). Oysa babaların çocuklarıyla kurduğu sağlıklı ilişkilerin, onların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Jin vd., 2023; Stafford vd., 2016). Özellikle destekleyici ve ilgili baba tutumları, çocukların duygusal dayanıklılıklarını artırırken, baskıcı veya ilgisiz yaklaşımlar olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Stevenson, 2013). Güçlü baba-çocuk bağları, çocukların stresle baş etme yetilerini geliştirirken, duygusal denge ve öz düzenleme becerilerini güçlendirir.

Literatürde baba-çocuk ilişkileri, sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık değişkenleri ayrı ayrı ele alınmış olup, erken çocukluk döneminde bu üç değişkenin ilişkisine ve psikolojik sağlamlığın bu ilişkideki aracı rolüne odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri ile sosyal becerilerin ilişkisi ve bu ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünü incelemeyi amaçladığımız bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünü belirlemektir. Literatürde sosyal beceriler, baba-çocuk ilişkisi ve psikolojik sağlamlık üzerine yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte, bu üç değişkenin birlikte ele alındığı araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışmada, çocukların sosyal gelişiminde babaların etkisini daha kapsamlı şekilde değerlendirerek, erken çocukluk döneminde psikolojik sağlamlığın, baba-çocuk ilişkisi ve sosyal beceriler üzerindeki rolünü ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu temel amaç çerçevesinde oluşturulmuş araştırma soruları şu şekildedir;

- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin çocukların cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri çocuğun yaşı, annenin ve babanın yaşı ve babanın çocuğuyla günlük oyun oynama süresine göre farklılaşmakta mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri algılanan sosyoekonomik duruma göre farklılaşmak mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri kardeş sayısına göre farklılaşmak mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri çocuğun okul öncesi eğitimi aldığı süreye göre farklılaşmak mıdır?
- Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri, çocuktaki sosyal beceri ve çocuğun psikolojik sağlamlığı arasında bir ilişki var mıdır? Erken çocukluk

döneminde baba çocuk ilişkilerinin çocuğun sosyal becerilerini etkilediği varsayıldığında psikolojik sağlamlığın bu ilişkide aracı rolü var mıdır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık arasındaki etkileşimi inceleyerek alan yazındaki önemli bir eksikliğe değinmeyi amaçlamaktadır. Mevcut çalışmalar genellikle anne-çocuk ilişkisine odaklanmış, ancak babaların çocukların gelişimindeki etkisi ihmal edilmiştir. Bununla birlikte, psikolojik sağlamlığın, baba-çocuk ilişkisi ile sosyal beceriler arasındaki aracı rolü araştırılmamıştır. Bu çalışmanın bulguları, erken çocukluk döneminde baba-çocuk etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkisini ve bu süreçte psikolojik sağlamlığın rolünü daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır. Araştırma, özellikle göz ardı edilen baba-çocuk ilişkilerinin sosyal beceri gelişimi ve çocuktaki psikolojik sağlamlık üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, aile içi ilişkiler, eğitim programları, rehberlik hizmetleri ve psikoloji alanları için bilimsel bir temel sunmayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Baba-çocuk ilişkisi ve baba katılımı ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu nicel olmakla birlikte nitel ve karma çalışmalar çok azdır (Rollè vd., 2019). Bu bağlamda çalışmamızın nicel bir çalışma olması araştırmamızın sınırlılıklarındandır.
- Araştırma verilerinin birinci elden yani çocuklardan değil de ebeveynlerden toplanması araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.
- Araştırmanın Ağrı il merkezinde yer alan 6 farklı anaokulu ve 2 farklı ilkokulda öğrenim gören 0-8 yaş aralığında 375 öğrencinin ebeveynleriyle yürütüldüğünden bu da araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

2.KURAMSAL TEMELLER

2.1. Erken Çocukluk Dönemi

Erken çocukluk dönemi, kimi araştırmacılara göre 0-6 yaş arasını (Bıyık, 2021), kimine göre ise yaşamın ilk sekiz yılını kapsayan (Giorgis, 2024) ve bireyin yaşam boyu gerçekleştireceği gelişimin büyük bir kısmını tamamladığı kritik bir evredir. Başka bir tanıma göre erken çocukluk dönemi, çocukların çevrelerindeki farklı uyarıcılarla dolu dünyayı anlamaya çalıştıkları ve sürekli olarak çevrelerine ilgi gösterdikleri bir dönemdir (Aral vd., 2001). Bu kritik evrede çocuklar, dünyayı tanımaya başlayarak yaşamın temel yeteneklerini edinmekte (Genç ve Tolan, 2021); zihinsel, dil becerileri, sosyal-duygusal ve akademik gelişimlerinin temelini atılmaktadır (Girgin, 2020). Bu süreçte çocuklar, ebeveynlerinden, okul öncesi eğitim kurumlarından, akranlarından ve çevrelerinden çeşitli beceriler öğrenmekte; eğitim hayatlarının ilerleyen aşamalarında ihtiyaç duyacakları temel altyapıyı oluşturmaktadır (Kanık, 1993). Erken çocukluk döneminde elde edilen ilerlemeler, bireyin gelecekteki eğitim hayatını, genel yaşam kalitesini ve toplumsal üretkenliği önemli ölçülerde etkilemektedir (Dodson, 1997).

Bireyin karakter ve kişiliğinin temelleri bu evrede atılırken (Uyanık ve Kandır, 2010), fiziksel çevreden gelen olumlu ya da olumsuz etkiler, çocukların gelişimlerini derinden şekillendirmektedir (Maxwell, 2007). Erken çocukluk dönemi, çocukların toplumsal çevreye uyumunu kolaylaştıran ve sosyal becerilerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynayan bir dönemdir (Ateş, 2019). Bu süreçte çocuklar, akranlarıyla kuracakları ilişkiler için gerekli olan temel yetkinlikleri edinmekte; sosyal uyum ve kişisel gelişimlerini pekiştirecek deneyimler kazanmaktadır (Gülay, 2009). Ayrıca, çocukların en fazla öğrenme ve deneyim kazanma potansiyeline sahip oldukları bu dönemde karşılanamayan sorunların, başarılarını sınırlayabileceği, gelişimlerini sekteye uğratabileceği ve bireyin yaşam boyu sürececek sosyal, duygusal ve kişisel gelişiminde belirleyici bir rol oynadığı belirtilmektedir (Kamay ve Köşker, 2006). Erken çocukluk dönemi bireyin sadece fiziksel ve zihinsel büyümeyi deneyimlediği bir dönem olmayıp, aynı zamanda sosyal, duygusal ve kişisel gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde sunulan olanaklar, bireyin ilerideki başarısı ve toplumsal katılımı için büyük önem taşımakta; eğitim, sosyal uyum ve yaşam kalitesinin önemli bir belirleyicisi olmaktadır (Tunçeli ve Zembat, 2017).

2.2. Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Becerilerin Önemi

İnsan, doğduğu andan itibaren ailesinin ve toplumun bir parçası olarak sosyal bir varlık özelliği taşır. Bebeğin çevresiyle iletişime geçip kendisini tanımasıyla başlayan sosyalleşme süreci, yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Cüceloğlu, 1998). Ebeveynlerin yönlendirmesiyle temelleri atılan sosyalleşme davranışları, çocukların arkadaş gruplarıyla tanışıp etkileşim kurmasıyla daha da gelişir (Ahmetoğlu vd., 2022). Çocukların çevresindeki insanlarla kurdukları ilişkilerin niteliği, sosyal becerilerle doğrudan bağlantılıdır. Bu beceriler, bireyler arası etkileşimlerin kalitesini belirleyen temel unsurlardır. Toplum içinde yaşamak, toplumun gerekliliklerini ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için bireylerin belirli bir sosyal gelişim seviyesine ulaşmasını gerektirir. Bu sosyal gelişimin temelleri erken çocukluk döneminde atılır. Önceki araştırmalar, erken çocukluk döneminde birçok farklı türde sosyal davranışın ortaya çıktığını da göstermiştir (Brownell, 2013). Bu bağlamda, özellikle 2 ila 5 yaş arasındaki okul öncesi dönem, çocukların yaklaşan okul katılımlarına ve sosyal alanlarının genişlemesine hazırlanması açısından kritik bir öneme sahiptir (Takahashi vd., 2015). Çocuklar bu dönemde çevresindeki bireylerle iletişim yeteneklerini geliştirmeye başlamakta ve çevre edinme amacıyla edindiği sosyal becerileri kullanmaktadırlar (Gülay-Ogelman ve Akman, 2009). Bu dönemde kazanılan sosyal beceriler, bireyin gelecekteki sosyal etkileşimlerinde ve yaşam boyu sürecek sosyal-duygusal sağlığının temelini oluşturur (Denham ve Burton, 2003).

Sosyal beceriler, bireylerin başkalarıyla etkili ve uyumlu bir şekilde iletişim kurmasını, sağlıklı etkileşimler geliştirmesini ve sosyal olarak kabul edilmeyen tepkilerden kaçınmasını sağlayan, öğrenilmiş davranışlarla şekillenen davranışsal ve duygusal yeterlilikler olarak tanımlanır (Gresham ve Elliott, 1990). Bir başka tanıma göre sosyal beceriler, kişinin olumlu davranışlarını sergilemesini, bunların sürdürülmesini ve insanlara uygun tepkiler vermesini sağlayan hem sözlü hem de sözsüz ifadeleri içeren öğrenilmiş kazanımlardır (Gülay-Ogelman ve Akman, 2009). Kelly (2002) bu becerileri, insanlar arası etkileşimde bireylerin çevresinden olumlu tepkiler alabilmesini sağlayan faktörler olarak tanımlar. Öte yandan, Miller ve diğerleri (1976) ise sosyal becerileri, “bir kişinin okul, ev ve işyeri gibi sosyal ortamlarda diğer insanlarla etkin bir şekilde iletişim kurabilme kapasitesi” şeklinde açıklar (Bacanlı, 2012). Bu beceriler; empati, iş birliği, çatışmaları çözme, duygusal kontrol ve kişilerarası iletişim gibi farklı unsurları kapsar

(Gresham ve Elliott, 1990). Sosyal beceriler, bireyin hem duygusal hem de sosyal gereksinimlerini karşılamasını kolaylaştırarak, grup içinde kabul edilmesini ve güçlü ilişkiler kurmasını destekler (Rose-Krasnor, 1997).

Goodman vd. (2015) tarafından yapılan vurguya göre, sosyal becerilerin, duygusal ve bilişsel yeteneklerle doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal becerileri gelişmiş kişiler, zihinsel olarak daha dirençli olmanın yanı sıra, sosyoekonomik açıdan da olumlu yönde etkilenirler. Bu durumun temelinde, sosyal becerilere sahip kişilerin hem toplum içinde hem de iş hayatında beklenen rolleri kolaylıkla yerine getirebilmeleri yatar. Bu yetenekler, toplum içinde daha iyi bir konuma gelmelerini ve meslek hayatlarında ilerlemelerini sağlar. Ayrıca, sosyal becerileri yüksek olan bireyler, daha yüksek bir yaşam memnuniyetine sahip olup, zararlı alışkanlıklardan uzak durma eğilimindedirler (Goodman vd., 2015). Araştırmalar, bu becerilerin erken yaşlarda geliştirilmesinin çocuğun akran ilişkileri, okul başarısı ve genel yaşam kalitesine uzun vadeli katkılar sağladığını göstermiştir (Mashburn ve Pianta, 2006; Wentzel ve Asher, 1995). Sosyal becerilerin artması, çocukların diğer insanlarla etkili ve olumlu ilişkiler geliştirmesine yardımcı olur (Ata ve Macun, 2021). Özellikle sosyal etkileşim becerileri gelişmiş olan çocukların, akran gruplarında daha çabuk kabul gördüğü ve bu durumun duygusal iyi oluşa katkıda bulunduğu bilinmektedir (Ladd, 2005). Bu nedenle, erken çocukluk döneminde sosyal becerilerin gelişimini destekleyen programların ve müdahalelerin önemi büyüktür (Raver, 2002). Sosyal beceriler, bireylerin toplum içinde olumlu sosyal ilişkiler kurmalarını ve toplumsal rollerini başarıyla yerine getirmelerini sağlarken, bu becerilerden yoksun bireyler sosyal uyumsuzluk, okulda başarısızlık ve akademik performans düşüşü yaşayabilirler (Arnold vd., 2012; Veenstra vd., 2008). Bununla birlikte, sosyal becerilerin eksik olduğu durumlarda bireyler çekingen, sosyal fobik, utangaç veya beceriksiz gibi sıfatlarla tanımlanabilir (Bacanlı, 2000). Sosyal becerilerin erken yaşlarda eksikliği, bireyin ilerleyen yıllarda çeşitli davranış problemleri, sosyal izolasyon ve düşük yaşam memnuniyeti gibi sorunlar yaşamasına yol açabilir (Webster-Stratton ve Reid, 2004). Örneğin, duygusal düzenleme becerisi yetersiz olan bir çocuk, akranlarıyla çatışma yaşama riski taşıırken, kendini etkili bir şekilde ifade edebilen çocuklar daha sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilir (Denham ve Burton, 2003). Bu derece önemli olan becerileri erken yaşta kazanan bireyler, sosyal ilişkilerin temelini oluşturan beceriler sayesinde yaşamları boyunca sosyal anlamda daha etkili ve başarılı bağlantılar kuracak (Lynch ve Simpson, 2010), bu beceriler çocukların olumlu benlik saygısı

kazanmasına, duyguları düzenleme ve ifade etmesine yardımcı olacaktır (Shoshani ve Slone, 2017). Bu bağlamda sosyal becerilerin desteklenmesi bireyin yaşamı için önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal becerilerin öğretiminin aile içinde başladığı (Neslitürk ve Deniz, 2014) göz önünde bulundurulduğunda ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi de bir diğer önemli kriterdir (Brussoni ve Olsen, 2013).

Özetle sosyal beceriler, bireylerin hem kişisel gelişimleri hem de toplum içindeki uyumlarını etkileyen temel yeteneklerden biridir. Bu beceriler, bireyin okul öncesi dönemden başlayarak yaşam boyu sürecek sosyal ve duygusal sağlığını şekillendirebilmektedir. Sosyal becerilerin erken yaşta geliştirilmesi, bireylerin toplumsal rollerini kolaylıkla yerine getirmelerine ve daha yüksek bir yaşam kalitesine ulaşmalarına olanak sağlar. Aile, çevre ve kültürel faktörlerin bu süreçte oynadığı önemli rol göz önüne alındığında, sosyal becerilerin desteklenmesi bireylerin gelecekteki başarıları için kritik bir ihtiyaçtır.

2.3. Erken Çocukluk Döneminde Çocukların Sosyal Becerileri ile İlgili Bazı Kuramsal Görüşler

Erken çocukluk döneminde çocukların sosyal becerilerinin gelişimi ile ilgili farklı kuramsal görüşler bulunmaktadır. Bu kuramlar çocuğun genetik, kültürel, sosyal ve çevresel etkileşimlerini göz önünde bulundurarak sosyal becerilerin gelişimini farklı perspektiflerde değerlendirmektedir. Bu bağlamda bu bölümde çocukların sosyal gelişiminde hangi faktörlerin etkili olduğu ve bu temel becerilerin nasıl şekillendiği Sigmund Freud'un psikoanalitik kuramı, Erikson'un psikososyal gelişim kuramı, Vygotsky'nin sosyo-kültürel gelişim kuramı, Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı ve Bronfenbrenner'in ekolojik sistem kuramı çerçevesinde incelenecektir.

2.3.1. Sigmund Freud'un psikoanalitik kuramı

Psikoanalitik kurama göre bireyin kimliği, egosu ve süpereo arasındaki denge ile inşa edilir. İd, bireylerin temel arzuları ve isteklere bağlıdır; ego, bu dürtüleri toplumsal normlarla uyumlu bir şekilde yönlendirir; süpereo ise değişmez değerler ve toplumsal ürünleri temsil eder (Yurtsever Kılıçgün, 2015). Kurama göre, erken çocukluk dönemindeki deneyimler ve bilinçdışı dürtüler, bireyin davranışlarını etkiler. Gelişim süreci, bilinçdışı dürtüler ve içgüdüler tarafından yönlendirilir (Yazgan İnanç vd., 2004).

Bu bağlamda, Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı, bireyin gelişim sürecini belirli dönemlere ayırarak açıklar. Oral dönemde (0-1 yaş) annenin özellikleri doyum, güvenin gelişimini geliştirirken; anal dönemde (1-3 yaş) tuvalet eğitimi bireyin özdenetim ve sorumluluğun paylaşılmasında etkili olur (Bacanlı, 2017). Fallik dönemdeki (3-6 yaş) çocuk, cinsel yaşamları anlamlandırmaya devam eden ebeveynleriyle özdeşleşir ve toplumsal değerleri içselleştirir (Miller, 2011). Bu süreçte sağlanan sağlıklı yönlendirme, bireyin cinsel kimliği ve sosyal uyumunu olumlu etkiler (Bacanlı, 2017). Erken çocukluk dönemini kapsayan bu evrelerde toplumun kabul ettiği performans ve tatmin edici bir şekilde gelişim, gelecekte sağlıklı bir sosyal yaşamın sürdürülmesi için çok önemlidir (Miller, 2011).

Freud'a göre, insanın biyolojik dürtüleri, içinde bulunduğu sosyal çevre tarafından şekillenir. Freud erken çocukluk döneminin sosyal gelişim için kritik öneme sahip olduğunu vurgular. Çocuğun dürtüleri ile sosyal çevresi arasındaki ilk etkileşimler, ilerideki sosyal uyumunu şekillendirir (Miller, 2011). Bu süreçte, bireyin sosyal gelişimi büyük ölçüde aile ve çevresiyle kurduğu etkileşimlere dayanır. Freud, özellikle erken dönemde anne ve babayla kurulan duygusal bağın, çocuğun sosyal gelişimini şekillendirdiğini belirtmiştir (Çetin vd., 2003). Özellikle bu dönemde ortaya çıkan temel dürtü ve ihtiyaçların doğru şekilde karşılanmasının sosyal gelişim ve kişilik oluşumu üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu savunur (Arı vd., 1999). Eğer birey bu dönemde ihtiyaçlarının karşılanmasında engellerle karşılaşarsa, ileriki yaşantısında anormal davranışlar sergileyebilir; buna karşın, tüm ihtiyaçlarının karşılanması durumunda sağlıklı bir kişilik gelişimi gösterebilir (Şişman, 2020). Özellikle oral ve anal dönemde güven ve kontrol duygularının sağlıklı bir şekilde gelişmesi, bireyin ilerleyen yaşlarda karşılaşacağı sosyal ve duygusal sorunlarla başa çıkma yeteneğini etkiler (Bacanlı, 2017; Çetin vd., 2003).

Sonuç olarak, Freud'un psikoanalitik kuramı, erken çocukluk döneminin bireyin psikolojik ve sosyal gelişimi üzerindeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Erken yaşlarda yaşanan deneyimler, bireyin ileriki yaşamındaki sosyal uyumunu, kimlik gelişimini ve kişilik yapısını şekillendirir. Dolayısıyla, bireyin sağlıklı bir sosyal yaşam sürdürebilmesi için erken çocukluk dönemindeki temel ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde karşılanması gerekmektedir.

2.3.2. Erikson'un psikososyal gelişim kuramı

Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre erken çocukluk döneminde sosyal gelişim biyolojik, toplumsal ve kültürel öğelerden etkilenir (Özbay, 2004). Erikson'a göre kişinin hayatı sekiz temel gelişim aşamasına bölünmüştür ve her dönem, belli krizler ve gelişim fırsatları sunar (Can, 2004). Okul öncesi dönemini kapsayan evreler incelendiğinde;

Temel güvene karşı güvensizlik evresi (0-1 yaş), temel ihtiyaçların düzenli olarak karşılanmasıyla güvenin arttığı bir dönemdir. Bebeğin, bakım vereni görüş alanındayken kaygı duymaması, güven gelişiminin önemli bir göstergesidir. Ancak bu dönemde güvenin sürekliliğinin sağlanamaması, ilerleyen yaşlarda çekingenlik ve güvensizlik gibi olumsuz davranışlara yol açabilir (Bacanlı, 2000; Yavuzer, 1997).

Özerkliğe karşı şüphe ve utanç dönemi (2-3 yaş), çocuğun özerklik kazanma çabası ile ilişkiler arasındaki dengeyi kurduğu bir evredir. Ailelerin açıklamaları ve anlayışlı yaklaşımları, bu dönemdeki gelişimi destekleyip özerkliği desteklerken, aşırı koruyucu veya cezalandırıcı tutumlar, olumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir (Santrock ve Hill, 2017).

Girişimciliğe karşı suçluluk dönemi (3-6 yaş) olarak adlandırılan üçüncü aşamada, çocuk çevresini keşfetme çabalarına devam eder. Bu dönemde, araştırma ve deneme çalışmaları teşvik edilirse girişimcilik gelişir; ancak kısıtlayıcı tutumlar suçluluk duygusunun ortaya çıkmasına neden olabilir (Aydın, 2015).

Erikson, bireyin kişilik gelişiminin yalnızca biyolojik unsurlarla değil, aynı zamanda toplumsal unsurlarla da şekillendiğini vurgular (Eldeleklioğlu, 2018). Bu bağlamda, erken çocukluk döneminde anne, baba, öğretmen ve akranların desteği, bireyin sosyo-duygusal gelişimi ve sosyal özelliklerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynar (Erden ve Akman, 2009). Erikson'un psikososyal gelişim evrelerinde, güven duygusuyla başlayan ve benlik bütünlüğü ile devam eden bu süreçleri sağlıklı bir şekilde geçiren bireyler, uygun sosyal davranışlar sergiler (Çetin vd., 2003). Bu dönemde yaşanan olumlu ya da olumsuz deneyimlerin, bireyin büyümesine ve sosyal yaşamına doğrudan etki ettiği belirtilmiştir (Cesur ve Köksal-Akyol, 2020; Küçükturan ve Keleş, 2017).

Erikson'a göre, gelişim evresi, bireylerin karşılaştığı krizlerin başarılı şekilde atlatması kimliklerine olumlu bir katkı sağlar. Ancak krizlerin çözülmediği, bu süreçte bir sonraki dönemde taşınabileceği ve bireylerin sosyal gelişim ve benlik algısında kalıcı etkiler bırakabileceği ifade edilmektedir (Arslan, 2008). Bu bağlamda, psikososyal kuramı, bireyin gelişimini, yaşam boyu devam eden bir süreç olarak ele almakta ve önceki evrelerdeki deneyimlerinin sonraki dönemler üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır (Can, 2004).

2.3.3. Vygotsky sosyo-kültürel kuram

Vygotsky'nin sosyo-kültürel gelişim kuramı, erken çocukluk döneminde sosyal becerilerin gelişiminde sosyal bağlamın ve etkileşimlerin önemini ön plana çıkarır. Bu yaklaşıma göre; çocukların sosyal çevresi, onların öğrenme ve gelişim süreçlerini destekleyen temel bir yapı taşı oluşturur (Bodrova ve Leong, 2013). Vygotsky'nin sosyo-kültürel kuramı, erken çocukluk döneminde dilin ve sosyal etkileşimlerin sosyal becerilerin gelişimindeki rolünü açıkça ortaya koymaktadır (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009). Çocukların sosyal dünyası, onların bilişsel ve sosyal gelişim süreçlerini şekillendirirken, dil ve kültür bu süreçte belirleyici bir işlev üstlenir (Bodrova ve Leong, 2013).

Dil, sosyal becerilerin gelişiminde kilit bir araç olarak kabul edilir. Vygotsky, çocukların sosyal konuşma, benmerkezci konuşma ve içsel konuşma aşamalarıyla düşüncelerini geliştirdiğini ve organize ettiğini vurgular (Kozulin, 1987). Dil hem iletişim hem de düşünceyi yönlendirme aracı olarak işlev görür ve çocukların sosyal etkileşimlerinden büyük ölçüde beslenir (Winsler vd., 2009).

Vygotsky, bireyin sosyal etkileşimler yoluyla yalnızca dil becerilerini değil, aynı zamanda empati geliştirme, iş birliği yapma ve sosyal davranışları öğrenme yetilerini de kazandığını ifade etmiştir (Kozulin, 1987). Çocuklar için oyun, bu süreçte temel bir öğrenme aracı olarak karşımıza çıkar. Oyun esnasında çocuklar, duygusal paylaşım, birlikte çalışma ve iletişim becerilerini pratik eder (Gölbaşı ve Gölbaşı, 2018). Oyun ortamı, kültürel ve toplumsal normların deneyimlenerek içselleştirildiği bir alan sunar ve bu deneyimler sosyal becerilerin temellerini oluşturur (Hawes ve Tonyan, 1999).

Çocukların gelişim süreçleri, onların sosyal bağlamlarıyla yakından ilişkilidir. Vygotsky, çocukların akranları ve yetişkinlerle kurdukları ilişkiler yoluyla toplumsal değerleri ve normları öğrendiğini belirtir. Bu süreç, sosyal becerilerin gelişmesi için kritik önemdedir (Berk ve Winsler, 1995). Yakınsal Gelişim Alanı (YGA), Vygotsky'nin kuramının önemli bir boyutudur. Yakınsal Gelişim Alanı, çocuğun yalnız başına başaramayacağı, ancak rehberlik veya destekle üstesinden gelebileceği becerilere odaklanır (Vygotsky, 1979). Bu süreçte, yetişkinlerin veya daha bilgili akranların sunduğu rehberlik, çocukların sosyal problemleri çözme ve iş birliği yapma becerilerini kazanmalarında etkili olur. Ancak bu rehberlik, çocuğun gelişim hızına ve ihtiyaçlarına göre uyarlanmalıdır (Bayhan ve Saranlı, 2010).

2.3.4. Albert Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, Albert Bandura tarafından geliştirilmiş ve bireylerin davranışlarını çevresel, bilişsel ve davranışsal faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle öğrenip geliştirdiğini savunan bir yaklaşımdır. Bu kuram, bireylerin gözlem yaparak öğrenme yetisini temel alır ve çocukların erken dönemde sosyal beceriler kazanmasında çevresel etkileşimlerin ve model almanın önemini vurgular (Bandura, 1997). Kuram, bireyin çevresel faktörlerle karşılıklı etkileşim içinde geliştiğini savunur (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009).

Kuramın temel süreçleri, bireylerin gözlem yoluyla öğrenme mekanizmasını açıklamaktadır. İlk olarak, dikkat süreci, bireyin model aldığı kişiye odaklanmasını içerir. Modelin ilgi çekici ve bireyin ihtiyaçlarına uygun olması öğrenme sürecini kolaylaştırır (Yurtsever-Kılıçgün, 2015). İkinci olarak, akılda tutma aşamasında gözlemlenen davranışlar zihinsel olarak kodlanır ve bellekte organize edilir. Bu süreç, öğrenilen bilgilerin gelecekte kullanılabilir hale gelmesini sağlar (Aslan ve Özgün, 2017). Üçüncü aşama olan davranış tekrarlama, modelden öğrenilen bilgilerin fiziksel ve bilişsel yeterliliklerle uygulanmasını gerektirir (Yurtsever-Kılıçgün, 2015). Son olarak, güdülenme aşaması, öğrenilen davranışların ödüllendirilmesi veya olumlu sonuçlar doğurmasıyla pekişir (Gülay-Ogelman, 2016).

Erken çocukluk döneminde anne-baba, öğretmenler ve akranlar model olma açısından kritik rol oynar (Bandura, 1997; Senemoğlu, 2015). Çocuklar, sosyal becerilerini oyun ortamlarında, okulda ve aile içinde geliştirirken paylaşma, empati

kurma ve iletişim becerilerini öğrenirler. Bu süreçte model alınan davranışların gözlemlenmesi ve bireysel olarak uygulanması, sosyal becerilerin pekişmesini sağlar (Gülay-Ogelman, 2016; Yurtsever Kılıçgün, 2015). Erken çocuklukta sosyal becerilerin kazanılmasında model alma, gözlemler ve çevresel etkileşimlerin önemini vurgulanmaktadır (Bandura, 1997). Kuram, çocukların sosyal çevresinde gözlem yaparak öğrenmeyi anlamlı bir şekilde içselleştirmesini sağlayan bütüncül bir yaklaşımdır (Senemoğlu, 2015).

2.3.5. Ekolojik sistem kuramı

Çocukların çevreleriyle olan etkileşimlerini ve bu etkileşimlerden nasıl etkilendiğini anlama noktasında Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistem Kuramı önemli bir model sunar (Berk, 2013). Ekolojik Sistem Kuramı, çocukların sosyal beceri gelişimini bireysel düzeyden toplumsal düzeye kadar geniş bir bağlamda ele alır. Bu kuram, farklı sistemlerin birbiriyle etkileşim halinde olduğunu ve her bir sistemin çocuğun davranışları üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkiler yarattığını vurgular (Gülay-Ogelman ve Akman, 2009). Bireyin gelişim sürecini çevresindeki beş katmanlı sistem aracılığıyla açıklar: mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem (Bronfenbrenner, 1979).

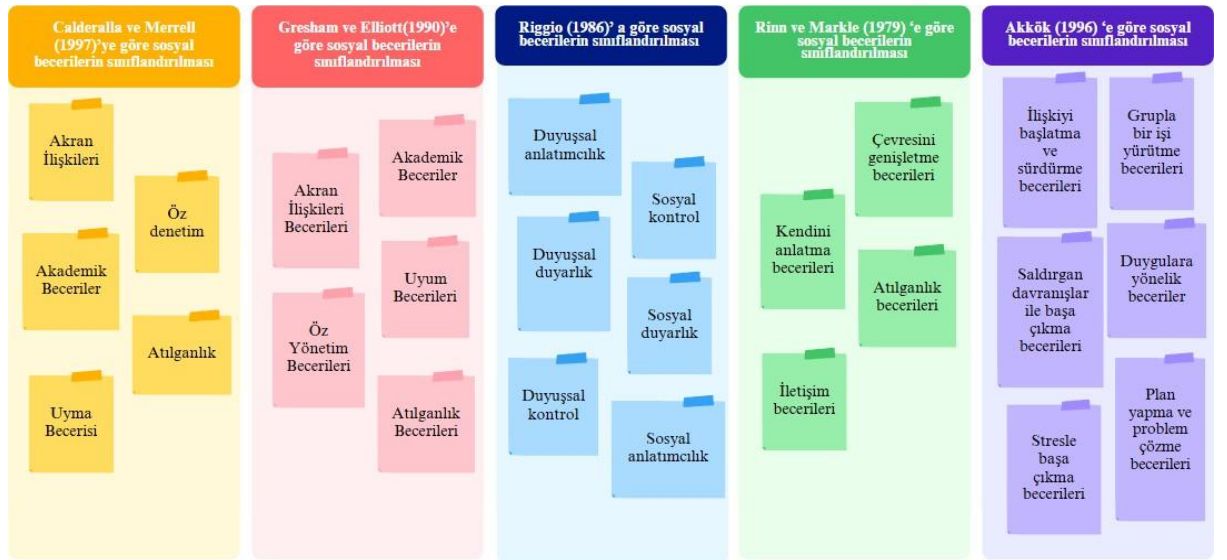
Halkanın merkezinde bulunan mikrosistem çocuğun aile, arkadaşlar, öğretmenler gibi yakın çevresi ile olan birebir ilişkilerini kapsar ve bu sistemin sosyal beceriler üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır (Santrock, 2018). Aile ortamları, çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde kritik bir rol oynar ve olumlu aile etkileşimleri çocukların sosyal uyumunu destekler (Özyürek, 2015). İkinci halka olan mezosistem, mikrosistemler arasındaki bağlantılardan oluşur. Örneğin, aile ile okul arasındaki etkileşim ya da akran ilişkilerinin kalitesi, çocuğun sosyal beceri kazanımını etkileyebilir (Bronfenbrenner, 1979). Ekzosistem, çocuğun doğrudan içinde bulunmadığı ancak dolaylı olarak etkilendiği sistemdir. Örneğin, ebeveynlerin iş ortamı ya da sosyal çevresi, çocuğun yaşamına dolaylı etkiler yaratabilir (Muss, 1996). Çocuğun içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel normlar makrosistemi temsil eder. Kültürel normlar, gelenekler ve değerler, çocukların sosyal beceri gelişiminde önemli bir rol oynar (Akman ve Gülay, 2009). Kronosistem ise zaman boyunca meydana gelen sosyo-tarihsel olaylar ve bireyin yaşamındaki değişiklikleri içerir. Örneğin, bir aile içindeki boşanma süreci, çocuğun

sosyal gelişimi üzerinde farklı dönemlerde çeşitli etkiler yaratabilir (Paquette ve Ryan, 2011).

Ekolojik Sistem Kuramı, çocukların sosyal gelişiminin yalnızca bireysel özellikleri değil, çevresel faktörlerle olan karmaşık etkileşimlerini anlamada kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve doğrultusunda, çocukların sosyal becerilerinin desteklenmesi için aile, okul ve toplumsal düzeyde iş birliği yapılmalı ve kültürel bağlamlar dikkate alınarak politikalar geliştirilmelidir (Berk, 2013; Bronfenbrenner, 1979).

2.4. Erken Çocuklukta Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması

Sosyal becerilerin sınıflandırılması, bireylerin sosyal etkileşimlerdeki başarılarını anlamak, değerlendirmek ve geliştirmek için farklı teorik çerçeveler sunan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Literatürde bu becerilerin sınıflandırılmasına yönelik pek çok model geliştirilmiştir. Sosyal becerilerin farklı davranışları içermesi ve sosyal ilişkilerin çeşitli yönlerine odaklanması, bu alanda birçok farklı sınıflamanın yapılmasına yol açmıştır (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009). Ancak, bu alanda öne çıkan ve etkileriyle sosyal beceri literatürüne yön veren birkaç sınıflama modeli bulunmaktadır. Bu sınıflamalar sosyal becerilerin tanımlanması, analiz edilmesi ve geliştirilmesi için farklı ve önemli yaklaşımlar sunarak alinyazında güçlü bir yer edinmiştir. Sınıflamalar Şekil 2.1’de verilmiştir.

Şekil 2.1. Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması

Caldarella ve Merrell (1997) tarafından sosyal beceriler; akademik beceriler, uyma becerileri akranlarla alakalı beceriler, atılganlık becerileri ve kendini kontrol etme becerileri olarak beş boyutta sınıflandırılmıştır. Gresham ve Elliott (1990), sosyal becerileri, sosyal olarak kabul gören ve öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlamış ve bu becerileri beş davranış kategorisinde sınıflandırmıştır: iş birliği, haklarını savunma, sorumluluk alma, empati gösterme ve özdenetim sağlama. Riggio (1986), sosyal becerileri çeşitli boyutlara ayırarak incelemiştir. Bu boyutlar, duygusal ifade, duygusal duyarlılık, duygusal kontrol, sosyal ifade, sosyal duyarlılık, sosyal kontrol ve sosyal güdülemeden oluşmaktadır Rinn ve Markle'ın 1979 yılında yaptığı çalışmada, sosyal beceriler dört farklı grupta sınıflandırılmıştır: çevresini genişletme becerileri, atılganlık becerileri, kendini ifade etme becerileri ve iletişim becerileri. Türkiye'deki araştırmacılardan Akkök (1996) ise sosyal becerileri; ilişkiyi başlatma ve sürdürme, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri stresle başa çıkma becerileri, grupla bir işi yürütme becerileri, duygulara yönelik beceriler, plan yapma ve problem çözme becerileri olarak 6 kategoride sınıflandırmıştır.

Tüm araştırmacıların görüşleri ve sınıflamaları incelendiğinde, iletişimi başlatma ve sürdürme, kurallara uyma, arkadaşlarla ilişki geliştirme, paylaşma, empati kurma, durumlara uygun tepkiler verme, ihtiyaç duyanlara yardım etme, kendi ihtiyaçlarını ifade ederek yardım talep etme ve bir gruba ait olma gibi ortak noktaların öne çıktığı görülmektedir. Araştırmacıların sosyal becerileri sınıflandırmalarından hareketle, erken çocukluk döneminde sosyal beceriler, çocukların sosyal etkileşimlerini güçlendiren temel yetkinlikler olarak değerlendirilmekte ve bu becerilerin geliştirilmesi, ilerleyen yaşamlarında akademik ve sosyal başarılarının temelini oluşturmaktadır.

2.5. Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Becerileri Etkileyen Faktörler

Çocuklar, sosyal becerileri büyük ölçüde ebeveynleri, akranları, kardeşleri, öğretmenleri ve diğer yetişkinler aracılığıyla öğrenirler (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009). Bu nedenle, sosyal becerilerin desteklenmesi ve geliştirilmesi için okullarda, sınıflarda, toplumda ve ev ortamında koordineli stratejilerin oluşturulması önem taşımaktadır (Kirschbaum vd., 2018). Bu durum, sosyal becerilerin gelişimini etkileyen çeşitli faktörlerin tespit edilmesini ve açıklanmasını gerekli hale getirmektedir. Alanyazına göre erken çocukluk döneminde sosyal becerileri etkileyen faktörler arasında aile (Ogelman vd., 2013), cinsiyet (Sørli, 2021), yaş (Frogner vb.,

2022), ebeveyn tutumları (Sitorus ve Nurhafızah, 2023), mizaç (Thompson, 2021), akranlar (Çetin vd, 2003), kardeş sayısı (Göger, 2018) ve ebeveyn- çocuk etkileşimi (Bronfenbrenner, 1977; Conger vd., 2010) yer almaktadır. Etkileyen faktörlerden bazıları aşağıda ele alınmıştır.

2.5.1. Cinsiyet: Cinsiyetin sosyal beceri gelişiminde önemli bir rol oynadığına dair yapılan araştırmalar, farklı bulgular sunmaktadır. Bazı çalışmalar, kız çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu, bu farkın özellikle empati, duyarlılık ve kendini kontrol etme becerilerinde belirgin olduğunu ortaya koymuştur (Akbaş, 2019; Özyürek, 2015). Hajovsky ve diğerleri (2022) tarafından yapılan araştırma, kız çocuklarının sosyal beceri puanlarının erkek çocuklardan anlamlı derecede daha yüksek olduğunu ve bu farkın okul öncesinden altıncı sınıfa kadar sabit kaldığını ortaya koymuştur. Toplumların ve ailelerin cinsiyete yüklediği rollerin bu farklılıklarda önemli bir etkisi olduğu, kız çocuklarının sözel becerilerde daha başarılı iken, erkek çocukların fiziksel etkinliklerde daha aktif olduğu da vurgulanmıştır (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009; Tüy, 1999). Ancak bazı araştırmalar, cinsiyetin sosyal beceriler üzerinde belirgin bir fark yaratmadığını savunmakta ve bu farklılıkların biyolojik kökenli mi yoksa sosyal çevrenin cinsiyete yüklediği rollerden mi kaynaklandığını tartışmaktadır (Akman vd., 2011).

2.5.2. Oyun: Oyun, erken çocukluk döneminde sosyal becerilerin gelişimini destekleyen en önemli aktivitelerden biridir. Çocuklar, oyun oynayarak problem çözmeyi, plan yapmayı, iş birliği yapmayı, duygularını kontrol etmeyi ve kurallara uyum sağlamayı öğrenirken (Akbaş, 2019) arkadaşlık ilişkilerini geliştirir, empati kurmayı ve başkalarının haklarına saygı duymayı deneyimler (Çelen-Yoldaş ve Özmert, 2020). Bu süreç, sosyal beceri gelişiminin yanı sıra, çocuğun kendini ifade etme, dürtü kontrolü ve liderlik gibi beceriler kazanmasına da olanak tanır (Kılınç ve Saltık, 2020).

Psikoanalitik yaklaşıma göre, oyun, çocukların içsel çatışmalarını anlamalarına, korkularıyla baş etmelerine ve duygusal olgunlaşmalarına yardımcı olan önemli bir araçtır. Oyun sırasında ortaya çıkan çatışmalar, çocuklara diğer bireylerin ihtiyaçlarını dikkate almayı ve uzlaşma yolları aramayı öğretir (Özdoğan, 2004). Bu süreç, çocukların benmerkezciliği aşarak, sosyal etkileşimlerinde daha iş birliğine dayalı bir tutum geliştirmelerine olanak tanır (Oktay, 1999). Ayrıca, kurallı oyunlar, çocuklara toplumsal normları öğrenme ve sosyal uyum kapasitelerini artırma fırsatı sunar. Paralel oyunlarla

başlayan sosyal etkileşim, ilerleyen süreçte grup oyunlarına evrilerek çocukların daha gelişmiş ve karmaşık sosyal beceriler edinmesini sağlar (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009; Özdoğan, 2004).

Oyun sırasında çocuklar, çeşitli karakterleri canlandırarak ve farklı roller üstlenerek davranışlarını zenginleştirirler. Bu süreçte empati kurma, vicdan geliştirme ve öz denetim gibi sosyal beceriler desteklenir (Schaefer ve Kaduson, 2019). Ayrıca oyunlar, çocuklara toplumsal rolleri anlama ve deneyimleme fırsatı sunar. Oyun ortamındaki etkileşim ve gözlem yoluyla, çocuklar sosyal yaşamın işleyişini öğrenir ve bu süreçte kendi rollerini keşfederler (Sevinç, 2004). Oyun sırasında paylaşma, iş birliği yapma ve çatışmaları çözme gibi önemli sosyal beceriler de desteklenir (Seyrek ve Sun, 1998). Bu kazanımlar, çocuğun bir birey olarak toplumsal hayata uyum sağlamasında ve sosyal bir varlık olarak gelişiminde temel bir rol oynar.

2.5.3. Akran ilişkileri: Çocukların sosyal gelişiminde, aile dışında elde edilen deneyimlerin de önemli bir yeri vardır (Katz ve McClellan, 1991). Erken çocukluk döneminde, akranlarıyla etkileşim kurabilecekleri uygun ortamların sağlanması, akran ilişkilerinin daha güçlü ve yoğun hale gelmesine katkı sağlar (Sem vd., 2025). Bu tür ortamlarda bulunan çocuklar, akranlarıyla iletişim kurarak sosyal becerilerini geliştirme fırsatı bulur (Walker, 2011).

Çocuklar, 3 yaş civarında akranlarıyla etkileşim kurmaya başlar ve bu süreçte ilişkilerini devam ettirme yetisi kazanmaya çalışırlar. 4-5 yaş arası dönemde kuralları kavramaya ve bu kurallara uygun davranmaya başlarken, 5-6 yaş aralığında ise arkadaşlarının duygularını anlamaya yönelik beceriler geliştirirler (Kandır, 2000). Okul öncesi dönemde akran gruplarıyla kurulan ilişkiler, iş birliği, paylaşma, yardımlaşma ve rekabet gibi sosyal becerilerini uygulamalarına olanak tanır (Ramani ve Brownell, 2014). Akran ilişkileri, çocukların yalnızlıklarını paylaşmanın ötesinde, deneyimlerini ve tecrübelerini artırma fırsatı sunar (Keçecioğlu, 2015). Çocuklar, akranlarıyla geçirdikleri zaman sayesinde sosyal normları öğrenir ve kabul edilen davranışları anlamlandırır (Yavuzer, 2005). Olumlu akran ilişkileri, özgüven artışı ve sosyal uyum sağlar. Ayrıca, çocukların yeni ortamlarda keşif yaparken daha rahat olmalarına katkı sağlar (Johnson vd., 2000).

Olumlu akran ilişkileri, çocukların sosyal gelişimini desteklerken, olumsuz ilişkiler ise ileriki dönemlerde sosyal yeterliğe yönelik problemlere yol açabilir (Karayılmaz, 2008). Çocuklar olumlu akran ilişkilerinde, model alma yoluyla olumlu davranışları öğrenirler (Denham, vd., 2006). Bununla birlikte, temel sosyal becerilere sahip olmayan çocukların akran ilişkilerinde başarılı olma ihtimali daha düşüktür (Contreras vd., 2000). Okul öncesi dönemde, çocuğun sosyal gelişimine aileden sonra en büyük katkıyı akran ilişkileri sağlar ve bu ilişkilerin gelişmesi, sosyal gelişim sürecini hızlandırır (Gülay, 2010). Ayrıca, sosyal becerileri güçlü olan çocukların akran zorbalığına maruz kalma olasılığı daha düşük olduğu gibi, bu tür davranışları sergileme ihtimalleri de azalır (Çapan, 2007).

2.5.4. Çocuğun yaşı: Çocukların yaşlarına bağlı olarak sosyal davranışlarının farklılık gösterdiği birçok araştırma tarafından ortaya konulmuştur. Yaş arttıkça çocukların bağımsızlık, sosyal etkileşim ve iş birliği gibi becerilerinde gelişme gözlenirken, olumsuz sosyal davranışlarının azaldığı ifade edilmiştir (Elibol-Gültekin, 2008). Ayrıca, sosyal beceri davranışlarının yaş gruplarına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ve bu durumun dikkat çekici olduğu vurgulanmaktadır (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005).

Özdemir ve diğerleri (2012) yaşın çocukların sosyal gelişim süreçlerinde belirgin değişimlere yol açtığını ve bu sürecin kişilik oluşumunda önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Çocuklar büyüdükçe, sosyal kuralları anlamada ve çevresindekilerin duygu ve düşüncelerine karşı hassasiyet geliştirmede ilerleme kaydetmektedir. Yaş ilerledikçe çocukların sosyal iletişim becerilerinde iyileşme olduğu ve buna paralel olarak problem davranışlarında azalma görüldüğü ifade edilmektedir. Bu gelişim süreci, sosyal gelişimin kaçınılmaz ve önemli bir aşaması olarak değerlendirilmektedir (Toplu, 2022).

2.5.5. Okul öncesi eğitim aldığı süre: Eğitim ortamları, toplumsal değer ve bilgilerin kuşaklar arası aktarımında temel rol oynayan kurumlardır. Çocukların okul öncesi eğitim süreçleri, sosyal etkileşim ağlarını genişleterek anne-baba ve yakın çevre dışındaki akran grupları ve öğretmenlerle ilişki kurmalarına olanak sağlar (Ekinci Vural, 2006). Bu süreçte, okul öncesi eğitime katılım süresi ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasında paralel ve olumlu bir ilişki bulunduğu belirtilmektedir (Pekdoğan, 2016). Çocuklar bu süreçte akran gruplarıyla iş birliği yapmayı, sıraya girmeyi, nesne

paylaşmayı ve empati gibi önemli sosyal becerileri öğrenirler (Cheung vd., 2017; İlavlı, 2022).

Okul öncesi eğitimin bir diğer önemli katkısı, çocukların aile dışı kurallar ve otorite ile tanıştığı ilk ortam olmasıdır. Kreş ve anaokulları, çocuklara toplumsal kuralları öğrenme, sorumluluk alma ve bilişsel esneklik gibi beceriler kazandırır (Vernon-Feagans vd., 2016). Okul öncesi eğitim, çocukların sosyal beceri gelişimini destekleyen en önemli kurumlardan biridir. Akran ilişkileri, öğretmen desteği ve yapılandırılmış ortamlar, çocukların yaşam boyu kullanacağı sosyal becerileri kazanmalarına olanak tanımaktadır (Öngören, 2022). Olumlu ve destekleyici bir öğretmen-çocuk ilişkisi, sosyal becerileri güçlendirirken, olumsuz bir ilişki bu becerilerin gelişimini engelleyebilir (Şahin-Ası ve Ocak-Karabay, 2017). Ayrıca, öğretmenlerin bilgi ve becerileri ile rol model olma kapasiteleri, çocukların sosyal gelişimini destekler (Aydın, 2012).

2.5.6. Kardeş sayısı: Çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde kardeş sayısı önemli bir rol oynar. Kardeşlere sahip olmak, paylaşmayı, birlikte yaşamayı ve uyum sağlamayı öğrenmek için değerli bir fırsat sunar. Kardeşler, aile içinde ilk sosyal ilişkilerin temelini oluşturur. Özellikle büyük kardeşler, küçük kardeşlere rol model görevi üstlenerek onların toplumsallaşmasına katkıda bulunur (Ahmetoğlu ve Aral, 2004). Büyük kardeşlerinden ilgi ve rehberlik gören çocuklar, küçük kardeşlere oranla sosyal beceri ediniminde avantajlıdır (İnanç vd., 2004). Ancak ortanca çocuklar, genellikle ilk ve son çocuk olmanın ayrıcalıklarını yaşama fırsatından yoksundur.

Kardeşi olan çocuklar, empati, çatışma yönetimi, ahlaki muhakeme ve farklı bakış açılarını anlama gibi sosyal becerileri öğrenme şansına sahiptir (Shaffer, 2008). Kardeş ilişkileri, çocuklara aile kurallarını, değerlerini ve çeşitli sosyal oyun dinamiklerini öğrenme fırsatı sunar (Puckett ve Black, 2005). Aynı zamanda kardeşi olmayan çocuklar daha çok yalnız oyunları tercih ederken, kardeşi olanlar iş birliğine dayalı oyunları tercih ederler (Taylı, 2007).

2.5.7. Mizaç: Araştırmalar, mizaç ile çocukların sosyal beceri gelişimi arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Mizaç, bireyin biyolojik temellere dayalı olarak erken çocukluktan itibaren sergilediği davranışsal üslubu ifade eder ve çevresel faktörlerle şekillenebilir (Yavuz vd. 2024). Çocukların mizacına göre, duygusallık, etkinlik ve sosyallik gibi farklı kategoriler tanımlanmıştır. Örneğin, duygusallık mizacına

sahip çocuklar sık ağlayan, korkan ve öfkelenme eğiliminde iken, sosyallik mizacına sahip çocuklar daha kolay ilişki kurma ve etkileşimde bulunma eğilimindedir (Buss ve Plomin, 1984). Mizaç özellikleri, doğrudan ya da dolaylı yollarla sosyal gelişimi etkileyebilir. Örneğin, neşeli bir çocuk çevresinden olumlu tepkiler alarak sosyal becerilerini geliştirebilirken, çekingen veya huysuz bir çocuk daha olumsuz tepkiler alabilir ve bu durum sosyal gelişimi olumsuz etkileyebilir (Sanson vd, 2011). Dışa dönük mizaca sahip çocuklar sosyal beceri kazanımında daha avantajlıdır ve bu çocuklar sosyal etkileşimlerde daha başarılıdır (Kılıç ve Güngör-Aytar, 2017). Araştırmalar, mizacın çevresel faktörler kadar aile dinamikleriyle de ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Çocuğun mizacı ile ebeveynlerin mizacı arasındaki uyum, çocuğun sosyal becerilerinin gelişiminde önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Thompson, 2021).

2.5.8. Aile: Erken çocukluk dönemi, sosyal becerilerin öğrenilmesi açısından önemli bir gelişim evresidir. Bu dönemde çocuklar, aile bireylerinin tutum ve davranışlarından etkilenecek sosyal ilişkiler geliştirme konusunda ilk deneyimlerini kazanır ve gözlem yoluyla anne ve babalarını model alarak sosyal becerilerini geliştirirler (Yavuzer, 1997). Ebeveynlerin sergilediği sevgi dolu, tutarlı ve güven verici davranışlar, çocukların bu davranışları taklit ederek öğrenmesini sağlar (Tolan ve Duy, 2015). Ayrıca, aile bireylerinin olumlu örnek teşkil etmesi, çocuğun sosyal ilişkilerini yapılandırmasında ve toplumsal normları öğrenmesinde kritik bir rol oynar (Yavuzer, 1997). Güvenli bir bağlanma ilişkisi, çocuğun sosyal çevresinde olumlu davranışlar geliştirmesini sağlarken, güvensiz bağlanma çocukta saldırganlık ve çekingenlik gibi olumsuz tutumlara yol açabilir (Guerrero ve Jones, 2003).

Ailenin sosyoekonomik düzeyi, çocuğun sosyal gelişimini doğrudan etkiler. Yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları, sosyal beceriler açısından daha başarılı olurken; düşük düzeye sahip ailelerde sorumluluk paylaşımı sosyal gelişime katkıda bulunabilir (Taner-Derman ve Başal, 2013; Yavuzer, 1997). Ayrıca, kültürel normlar ve aile içi sosyal değerler de çocuğun sosyal becerilerini şekillendiren önemli faktörlerdir (Gülay- Ogelman ve Akman, 2009; Matson ve ark., 2012). Erken çocukluk döneminde sosyal becerilerin gelişiminde ailenin rolü, çocuğun kişiliği ve sosyal ilişkilerinin temelini oluşturur (Yavuzer, 1997). Ebeveynlerin çocuklarına sevgi, güven ve kabul dolu bir ortam sağlaması, sosyal becerilerin sağlıklı bir şekilde gelişimini destekler (Artan ve Bayhan, 2014).

2.5.9. Aile tutumları: Ailede sağlıklı bir iletişim ortamı, çocuğun duygularını ve düşüncelerini ifade etme becerisini destekler ve özgüven gelişimine katkı sağlar. Ailenin çocukla kurduğu pozitif iletişim ve sergilediği olumlu tutumlar, çocuğun sosyal becerileri ve duygusal durumunu desteklerken (Tolan ve Duy, 2015), aile tarafından reddedilen çocuklarda sosyal becerilerin zayıf olabileceği görülmektedir (Peixoto vd., 2023). Bunun yanı sıra, ailenin bağlı olduğu kültürel değerler, çocukların sosyal becerilerini şekillendirmekte ve bu becerilerde farklılıklara yol açmaktadır (Kärtner vd., 2020). Bir kültürde kabul gören davranışların başka bir kültürde uygun görülmemesi, sosyal beceriler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Matson vd., 2012). Ebeveynlerin kişisel özellikleri ve çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlar çocukların sosyal gelişimini şekillendiren önemli değişkenlerdir. Ebeveynlerin aile ortamında çocuklarına yönelik davranışları, çocukların sosyal becerilerinin kapsamını ve kalitesini doğrudan belirler (Karlı, 2019). Demokratik ve hoşgörülü bir aile ortamı, çocuğun sosyal becerilerini geliştirirken; otoriter ve sert tutumlar, çocuğun akranlarıyla ilişkilerinde sorun yaşamasına ve kendini ifade etmede zorluklarla karşılaşmasına neden olabilir (Ogelman vd., 2013). Ebeveynlerin çocuklarına uygun sınırlar koyarak onları desteklemeleri, aynı zamanda akran ilişkilerinde olumlu sonuçlar doğurur (Artan ve Bayhan, 2014).

2.5.10. Ebeveyn-çocuk ilişkisi: Ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocukların sosyal beceri gelişiminde kritik bir rol oynar ve bu süreç, genellikle çocukların ebeveynleriyle kurduğu ilk ilişkilerle başlar (Liu vd.,2022). Ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocukların gelişimi üzerinde kritik bir etkiye sahiptir; çatışma, çocukların iş birliği, liderlik ve psikolojik dayanıklılık becerilerini olumsuz yönde etkileyebilir (Yang vd.,2022). Ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim özellikleri, çocukların sosyal becerilerinde belirleyici bir rol oynayabilir (Whiteside vd., 2009). Ebeveynlerin sıcak ve destekleyici bir tutum sergilemesi, çocukların sosyal becerilerini geliştirmede etkili bulunmuş, karşılıklılık ve güven duygusunu güçlendirerek sosyal etkileşimlerini olumlu yönde şekillendirmiştir (Landry vd., 2001). Araştırmalar, erken dönemde sıcak tepki alan çocukların, ilerleyen yıllarda sosyal becerilerde daha başarılı olduklarını ve bu ilişkinin uzun vadeli davranışları üzerinde kalıcı izler bıraktığını göstermektedir (Stoffers vd.,2023).

Olumlu ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocukların yalnızca sosyal becerilerini değil, aynı zamanda problem çözme, empati geliştirme ve uyum sağlama becerilerini de destekler. Örneğin, anne-çocuk ilişkisindeki pozitif etkileşimler, çocuklarda anksiyete ve

antisosyal davranışları azaltırken, sosyal beceri gelişimini artırmaktadır (Criss vd., 2003). Bununla birlikte, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde çatışmaların yönetimi, ilişkinin niteliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bronfenbrenner'in (1977) ekolojik sistem kuramına göre, ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu karşılıklı etkileşimler, sosyal beceri gelişiminde doğrudan bir rol oynar. Çocuğun mizacı ve davranışları ebeveynlerini etkilerken, ebeveynlerin tutum ve tepkileri de çocukların sosyal gelişimini şekillendirmektedir (Thompson, 2021).

2.6. Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü

Çocuk gelişiminde ebeveynlerin üstlendiği roller, tarih boyunca her zaman büyük bir önem taşımıştır. Göç, ekonomik sıkıntılar, toplumsal normlar, teknolojik ilerlemeler ve kadınların iş gücüne katılımı gibi faktörler, zamanla aile yapısında büyük değişimlere neden olmuş ve ebeveyn rollerini yeniden şekillendirmiştir (Yaşar-Ekici, 2014). Ebeveynlere yüklenen sorumluluklar, toplumun hâkim değerleri ve ihtiyaçları doğrultusunda farklılık göstermiştir (Zeybekoğlu, 2013). Bu bağlamda, babalık rolü de tarihsel süreç içinde toplumsal normlar ve gereksinimlere bağlı olarak çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. İlkçağlardan günümüze kadar babalık hem biyolojik hem de toplumsal faktörler ışığında değişim göstermiştir (Uzun, 2016).

İlkel insan topluluklarında, kadınların çocuk doğurma ve bakımı konusundaki sorumlulukları, onların aile içindeki önemli rollerini pekiştirmiş ve soyun devamlılığı açısından kadın merkezli bir düzenin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Eyce, 2000). Erkekler ise avcılık yaparak topluluğun hayatta kalmasını sağlamaktan sorumluydu ve çocuk bakımına neredeyse hiç katılmıyordu (Eyce, 2000). Bunun temel nedeni, üreme süreçlerinin tam anlamıyla bilinmemesi ve annelik rolünün gebelik ve doğum gibi gözle görülür bir gerçekliğe dayanmasıydı (Pontes vd., 2007).

Tarımın gelişmesi ve yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte babalık rolünde belirgin değişimler yaşanmıştır. Tarımsal üretimin artışıyla erkekler ailede ekonomik anlamda daha merkezi bir konuma gelmiş, bu durum aile içindeki otoritenin babaya geçmesine neden olmuştur. Tarım toplumlarında babalar, aile reisi olarak hem ekonomik hem de sosyal anlamda belirleyici bir figür haline gelmiştir (McNeill, 2002). Bu dönemde çocuklar, iş gücü olarak görülmüş ve babalar, onların tarımsal üretime katkıda

bulunmalarını sağlayacak şekilde rehberlik etmişlerdir. Baba figürü, aynı zamanda ahlaki, dini ve ekonomik düzenin başı olarak kabul edilmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi, babalık anlayışında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde ekonomik yapı tarımdan sanayiye kaymış, babalar fabrikalarda uzun saatler boyunca çalışarak ailelerinin geçimini sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu durum, babaların çocuklarından fiziksel olarak uzaklaşmalarına neden olmuş ve çocukların bakım ve eğitimi tamamen annelere bırakılmıştır (Pleck ve Pleck, 1997). Sanayi Devrimi sonrası dönemde babalar, aile içinde otorite figürü ve ekonomik sağlayıcı olarak tanımlanırken, çocuklarıyla duygusal bağları zayıflamıştır. Anneler üzerindeki bakım sorumluluklarının artması ise aile içinde iş bölümünde belirgin bir dengesizliğe yol açmıştır (Lamb, 2000).

1940-1945 yılları arasındaki savaşlar, ailelerde baba eksikliğine neden olmuş ve bu durum babaların önemini artırmıştır. Bu dönemde babalar, otoriter, disiplinli ve adil bir rol üstlenirken, anneler arabuluculuk göreviyle aile içindeki ilişkileri düzenlemişlerdir. 1965 sonrası dönemde ise babalar, çocuk bakımında daha aktif bir rol oynamaya başlamış; doğum sürecine eşleriyle birlikte katılmış ve çocuklarına cinsiyet ayrımı yapmaksızın ilgi göstermişlerdir (Güngörmüş, 2012).

Geçmişten günümüze genel bir bakış açısıyla baktığımızda; günümüzde babaların sadece güç, otorite veya ekonomik sağlayıcılar değil çocuk bakımı ve gelişiminde aktif rol alan bireyler haline geldiği görülmektedir. Değişen toplumsal normlar ve kadınların çalışma hayatına katılması babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesini sağlamış ve bu durum da baba-çocuk arasındaki duygusal bağ artırmış, geleneksel baba figürü yerini destekleyen ve ilgilenen babaya bırakmıştır.

Ülkemizde değişen baba kavramı

Ülkemizde de babalık rolleri benzer şekilde değişime uğramıştır. Eski gelenekçi toplumlarda babalar, sadece biyolojik bir gereklilik olarak görülmüş ve annenin çocuk bakımında daha donanımlı olduğu düşünülmüştür. Annelerin çocuklarını dokuz ay boyunca karnında taşıması, onların çocuk üzerindeki etkilerinin daha fazla olduğu inancını pekiştirmiştir (Yavuzer, 2012). Bu durum, dilimizde "anne" kavramının pek çok deyim ve atasözünde yer almasıyla da kendini göstermektedir (Güngörmüş, 2012).

Eskiden çocuğunu sevmenin ayıp olarak görülmesi veya çocuğu sevmenin onu şımartacağı inancı gibi yaklaşımlar zamanla değişmiştir (Yörükoğlu, 2012). Günümüzde toplumsal cinsiyet rollerindeki keskin ayrımların azalması, kadınların toplumdaki konumunun güçlenmesi, ekonomik dönüşümler çocuk bakımında sorumlulukların yeniden paylaşılmasını zorunlu hale getirmiştir (Zeybekoğlu, 2013). Geleneksel rollere kıyasla, anneler ve babalar çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmekte ve bu rollerdeki farklılıklar giderek azalmaktadır (Mercan ve Tezel Şahin, 2017). Bu süreçte, annelik ve babalık rolleri yeniden şekillenmiş ve babanın çocuk gelişimindeki önemi üzerine yapılan çalışmalar artmıştır. Ebeveyn katılımı denildiğinde genellikle anneler öncelikli olarak hedef alınmış, babalar ise çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Ancak, babalık rolündeki değişimlerle birlikte, babaların çocuk bakımına katılımının önemi giderek artmıştır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2016).

Modern toplumlarda, ebeveynlerin çocuk bakımı ve gelişimine yönelik bilgi ve becerilerini artırmayı amaçlayan eğitim programları düzenlenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2016). Türkiye’de de ebeveynler, çocuk eğitimi ve kişilik gelişimine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Annelerin çocuk yetiştirme sürecinde daha etkin olduğu algısı devam etse de babalar, çocuklarının bakımına ve eğitimine daha fazla katılmaya başlamışlardır (Belli vd., 2021; Mercan ve Tezel Şahin, 2017). Bu sosyo-kültürel değişimlerle birlikte, babalık olgusuna yeni anlamlar yüklenmiş ve geleneksel cinsiyet rollerindeki farklılıklar değişim göstermiştir. Artık, ebeveynlik yalnızca anne ya da baba olmayı değil, bu rollerin beraberinde getirdiği sorumlulukların da anlamını kapsamaktadır. Babanın erken yaştan itibaren çocuğun gelişiminde aktif bir rol alması, babalığın psikolojik ve duygusal boyutlarını ön plana çıkarmıştır. Günümüzde, babaların çocuklarına olumlu davranışlar sergilemesi, onlarla sağlıklı ilişkiler kurması ve babalık rollerine uyum sağlaması önemli görülmektedir (Opond vd., 2016).

Günümüzde babaların, geçmiş dönemlere kıyasla çocuk bakımına daha fazla katılım sağladığı ve bu sürece daha aktif şekilde dahil oldukları görülmektedir (Churchill ve Craig, 2022). Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle büyüyen çocuklar, babalarını işe giden, televizyon izleyen ve salonda vakit geçiren; annelerini ise ev işleriyle uğraşan figürler olarak betimlemiştir. Bununla birlikte, babalar artık oyun oynayan, alışveriş yapan ve parka götüren bir figür olarak da tanımlanmaktadır (Aytekin vd., 2016).

Son yıllarda küreselleşme, babaların aile içindeki rollerinin daha eşitlikçi bir anlayışa dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Babalar, eşleriyle daha yakın ilişkiler kurmuş ve çocuklarıyla daha sıcak ve ilgili bir bağ geliştirmiştir. Mesafeli ve otoriter bir babalık modelinden, çocuklarıyla aktif zaman geçiren ve onlarla duygusal bağlar kuran bir babalık anlayışına doğru bir geçiş yaşanmıştır (Bozok, 2018).

2.7. Babaların Sosyal ve Duygusal Gelişimi Desteklemedeki Rolü

Ebeveyn ve çocuk arasındaki güvenli bir ilişki, çocukların duygularını sağlıklı bir şekilde düzenleyebilmesi, duygularını ifade edebilmesi ve kendilerini desteklenmiş ve duygusal açıdan güvende hissetmeleri için temel bir gerekliliktir (Morris vd., 2017). Baba-çocuk ilişkilerinin niteliği, çocuğun gelişiminin pek çok yönünü doğrudan etkilemektedir. Son yıllarda babaların, çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimi üzerindeki etkileri giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Çocukların sağlıklı bir kişilik gelişimi, özgüven, yaratıcılık, bağımsızlık ve sosyal beceriler kazanmaları için babaların aktif katılımı büyük önem taşımaktadır (Kandır ve Alpan, 2008).

Araştırmalar, babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanın artmasıyla birlikte, baba-çocuk ilişkilerinin daha zengin ve sağlıklı bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Babalarıyla sıcak ilişkiler geliştiren çocukların psikolojik olarak daha dengeli, akademik açıdan daha başarılı ve daha az antisosyal davranışlar sergiledikleri; ilerleyen yaşlarda ise akranlarıyla daha sağlıklı ilişkiler kurdukları gözlemlenmiştir (Tezel-Şahin ve Özbey, 2009). Babaların uygun disiplin yöntemlerini benimsemesi ve çocukların duygusal tepkilerini düzenlemelerine destek olması, çocukların empati geliştirmelerini ve sosyal uyumlarını artırmaktadır (Bronstein ve Zlotnik, 2008).

Babaların aktif bir şekilde çocuklarının hayatında yer aldığı durumlarda, çocukların analitik düşünme becerilerinin, akademik başarılarının ve sosyal uyumlarının arttığı; daha girişimci ve empati kurabilen bireyler olarak yetiştikleri tespit edilmiştir (Telli, 2014). Ayrıca, babaların açık rehberlik ve rol model olma özellikleri, çocukların gençlik dönemlerinde etkili bir iletişim becerisi geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Leech vd., 2013).

Sosyal öğrenme teorisi, babaların çocukların öğrenme süreçlerinde önemli rol modeller olduğunu savunmaktadır. Çocuklar, babalarının davranışlarını gözlemleyip

taklit ederek toplumsal normları, duygusal tepkileri ve sosyal rolleri öğrenmektedir (Bandura, 1997). Erkek çocuklar, babalarını taklit ederek ve özdeşim kurarak erkeksi davranışları ve toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmektedir (Bronstein ve Zlotnik, 2008; Güngörmüş-Özkardeş, 2011). Kız çocuklar ise babalarıyla kurdukları etkileşimler sayesinde karşı cinse nasıl davranacaklarını öğrenmekte ve bu ilişkiler, ileride seçtikleri partnerlerle olan bağlarını şekillendirmektedir Babaların, kız çocuklarının özgüvenlerini geliştirdiği, cinsel kimlik oluşumlarında destek sunduğu ve ergenlik döneminde sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarına katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Yavuzer vd., 2013).

Babalarının çocuklarıyla güvene dayalı ilişkiler kurması, onların benlik saygısını güçlendirmekte ve uzun vadede sağlıklı ilişkiler kurmalarına zemin hazırlamaktadır (Bureau vd., 2020). Erken yaşta babasıyla sıcak bağ kuran çocukların, daha az depresif ruh hali sergiledikleri ve psikolojik açıdan daha uyumlu oldukları ifade edilmektedir (Yalçın, 2009). Toplumla aile arasında önemli bir bağ oluşturan baba, bu rolü sayesinde çocuğun sosyal gelişimi ve özgüven kazanmasına önemli ölçüde destek vermektedir (Yavuzer, 2018).

Babaların çocuklarıyla kurduğu pozitif ilişkinin sosyal becerileri iyileştirdiği (Webster 2013; Jin vd., 2023), ayrıca baskın babalık tarzının özellikle gelişim geriliği yaşayan çocuklarda sosyal beceriler üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğu (Jin vd., 2023; Stevenson, 2013) görülmüştür. Türkoğlu ve Akduman (2016)'ın yaptığı çalışma babaların kendi ebeveynlik rollerine dair düşünceleri ile çocuklarının okul öncesi dönemde gösterdikleri sosyal yetenekler arasında olumlu bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, babaların çocuklarıyla olan ilişkilerinin, çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar, babaların aile yaşantısına aktif katılımının, çocukların gelişimine doğrudan ya da dolaylı yollarla katkıda bulunabileceğini ortaya koymakla birlikte bu katkının, çocukların ekonomik durumlarından fiziksel sağlıklarına ve psikolojik sağlamlıklarına kadar geniş bir yelpazede etkili olduğunu kanıtlamıştır (Day ve Lamb, 2004).

2.8. Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkileri

Çocuklar, birden fazla sosyal ortam içinde birbirine bağlı ilişkiler ağı içerisinde gelişir ve baba-çocuk ilişkileri bu ilişkiler ağının önemli bir parçasıdır. Bu ilişkiler, yaşam boyunca gelişimsel koşullardan etkilenecek bireysel gelişimi doğrudan etkilemektedir.

Erken çocukluk döneminde aile içi ilişkilerin değerlendirilmesi, bireyin ilerleyen yaşamındaki ilişkilerinin niteliğini belirlemede kritik bir öneme sahiptir (Cabrera, 2020). Geleneksel olarak ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar çoğunlukla annelere odaklanmış olsa da daha yakın tarihli çalışmalar baba-çocuk ilişkisinin önemine dikkat çekmektedir (Cabrera vd., 2014). Babaların erken çocukluk döneminde çocuklarına ayırdığı zaman, onların dil gelişimi ve sosyal becerilerini olumlu yönde etkilemektedir (Karaca vd., 2019). Çocukların kişilik gelişimi ve sosyal ilişkileri üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, baba-çocuk ilişkisinin önemi yadsınamaz. Çocuklar, babalarında gördükleri güç ve otorite sayesinde hayata daha güvenle tutunur ve yaşam boyu bu bağın sıcaklığını ararlar (Güler, 2010). Babanın çocukla kurduğu bağ, çocuğun duygusal gelişimini en az annenininki kadar destekler ve babanın ulaşılabilir olması bu bağın güçlenmesinde önemli bir etken olarak ortaya çıkar (Flouri, 2005).

Lamb'e (2010) göre, baba-çocuk ilişkisi çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve üç temel unsura dayanır: bağlılık, ulaşılabilirlik ve sorumluluk. Bağlılık, babanın çocuğuyla aktif zaman geçirmesi ve doğrudan iletişim kurması anlamına gelirken; ulaşılabilirlik, babanın fiziksel veya psikolojik olarak çocuğa her an destek olabildiğini ifade eder. Sorumluluk ise çocuğun eğitiminden sağlığına kadar birçok alandaki bakımını üstlenmeyi içerir. Babaların çocuklarıyla birlikte vakit geçirmesi ve onların hayatlarına aktif olarak dahil olması, baba-çocuk ilişkisini güçlendirdiğini ifade etmiştir. Bu durum, çocukların babalarıyla daha yakın ve anlamlı bir bağ kurmalarını sağlar.

Babalar, çocuklarıyla iletişim kurarken ev ortamında onlara rehberlik ederek ve öğretici bir rol üstlenerek etkili bir bağ oluşturabilirler. Bu bağ sayesinde, babalar hem kendi stres seviyelerini düşürebilir (McSwiggan, 2017) hem de gerçekleştirdikleri öğretici etkinlikler yoluyla okul öncesi dönemdeki çocuklarının dil gelişimine katkıda bulunabilirler. Ayrıca, baba-çocuk etkileşimleri sırasında babanın bilişsel becerileri desteklemeye yönelik yaptığı faaliyetlerin, çocuğun gece uykusunun süresini artırdığı gözlemlenmiştir (Tétreault vd., 2021).

Babanın çocuğun bakımına ve eğitimine katılımının önemi, sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamaktan ibaret değildir. Babaların çocuklarıyla erken dönemde kurduğu sıcak ve sevgi dolu ilişki, çocukların güvenli bir bağlanma geliştirmesini sağlar. Babaların çocuklarıyla oyun oynaması ve etkinliklere dahil olması çocukların sosyal çevreyi

tanınması ve babalarının davranışlarını taklit etmesi açısından önemlidir (Bee ve Boyd, 2009).

Babaların çocuklarıyla kurduğu sevgi dolu ilişkiler, çocukların rahat bir yaşam sürmesini destekler. Babaların erken dönemde çocuklarının bakımına katılımı, onların duygusal bağlarını güçlendirmekte ve çocuğun uyumlu bir kişilik geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Çocuğun büyüüp yetişkinlik dönemine uyum sağlamasında, babanın katılımının anneninkine kıyasla daha güçlü bir etkisi olduğu vurgulanmıştır (Lewis ve Lamb, 2003). Baba-çocuk ilişkisinin niteliği, çocuğun yaşı, cinsiyeti, engel durumu ve kişiliği gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca, anne ve babanın birbirleriyle uyumlu ilişkisi, babaların çocuklarıyla kurduğu bağın güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Gray vd., 2015).

Çocukların yaşamlarının erken döneminde babalarıyla kurdukları olumlu ilişki, babanın çocuğun hayatına aktif olarak katılması ve onlarla kaliteli zaman geçirmesiyle daha da pekişir. Baba ile çocuk arasındaki bu olumlu bağ, çocuğun yaşamı üzerinde önemli ve kalıcı bir etkiye sahiptir (Özsoy-Yanbak, 2019). Babaların olumlu katılımı, çocukların rahatsız edici davranışlarını azaltır, depresyon riskini düşürür ve uyumlu bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olur (Pruett, 2000). Erkek çocuklar daha az davranış problemi yaşarken, kız çocukları daha mutlu, güvenli ve yeni şeyler denemeye istekli hale gelir. Baba-çocuk ilişkisinde olumlu bir bağ kurulması, çocuğun yaşamının ilerleyen dönemlerinde de bu ilişkinin etkilerini hissetmesini sağlar. Bu nedenle, okul öncesi dönemde baba-çocuk ilişkisinin güçlendirilmesi, çocuğun gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir (Öngider, 2013). Babaların çocuk gelişimine sağladığı eşsiz ve tamamlayıcı katkılar, erken çocukluk döneminde sağlıklı baba-çocuk ilişkilerinin kurulmasının önemini bir kez daha vurgulamaktadır (Belli vd., 2021).

Erken yaşlardaki baba-çocuk etkileşiminin, çocukların psikolojik sağlığı üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Rodríguez Ruíz vd., 2019; Stafford vd., 2016). Videon (2005) tarafından yapılan araştırma, sağlıklı bir baba-çocuk bağının, çocukların duygusal ve davranışsal gelişiminde olumlu sonuçlar doğurduğunu ve psikolojik iyi oluşlarını doğrudan etkilediğini göstermiştir. Stafford ve diğerleri (2016) ise, babaların çocuklarına gösterdikleri ilginin, çocukların genel sağlık durumları üzerinde iyileştirici bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Brotherson ve diğerleri (2003), baba ve çocuk arasındaki iletişimin, çocuğun genel iyiliğini nasıl iyileştirebileceğine dair

önemli noktaları vurgulamıştır. Bu bulgular, babaların, çocuklarının psikolojik gelişiminde ve psikolojik sağlamlıklarında oynadıkları kritik rolü gözler önüne sermektedir.

2.9. Psikolojik Sağlamlık Kavramı

Bireyler yaşam boyunca hastalıklar, ekonomik zorluklar, yakınlarını kaybetme ve sosyal yaşamda karşılaşılan sorunlar gibi birçok üzücü gerçeğe yüzleşir. Bu tür zorluklar, bazı bireylerin fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak olumsuz etkilenebilmesine neden olurken, bazıları bu durumlara karşı olumlu bir uyum geliştirerek yaşamlarını başarıyla sürdürebilir. Araştırmacılar, bu tür zorlu deneyimlerle en sağlıklı şekilde başa çıkabilen ve uyum sağlayabilen bireyleri incelemek üzere çeşitli çalışmalar yapmışlardır (Arslan, 2015). Özellikle son dönemlerde ruh sağlığı alanında sıkça incelenen ve pozitif psikolojide önemli bir yere sahip olan psikolojik sağlamlık kavramı, ilk kez 1950’lerde Block tarafından literatüre kazandırılmış ve günümüzde pozitif psikolojinin odak konularından biri haline gelmiştir (Kararımak, 2006).

Psikolojik sağlamlık; bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorluklar karşısında, koruyucu unsurlar ile risk oluşturan etmenler arasındaki dinamik bir etkileşim neticesinde, bu zorluklara uyum sağlama kapasitesidir (Kararımak ve Figley, 2016). Bu kavram, bireylerin yalnızca zorlu durumları aşmasını değil, aynı zamanda bu süreçlerden daha dirençli ve güçlü çıkmasını da içerir.

“Psikolojik sağlamlık” terimi fiziksel olarak esneklik ile eski haline kolayca dönme yeteneğini ifade eder (Doğan, 2015). Webster Yeni Dünya Kolej Sözlüğü’nde bu kavram, “hızla toparlanabilme, moral gücü, dayanıklılık ve iyimserlik” şeklinde tanımlanırken, Türk Dil Kurumu İngilizce-Türkçe sözlüğü bunu “elastikiyet, esneklik, kendini toparlama” olarak çevirmiştir. Türkiye’de bu kavramın karşılığı olarak, bazı çalışmalar “yılmazlık” (Çelik, 2013), bazıları ise “psikolojik sağlamlık” (Bulut vd., 2013) “kendini toparlama gücü (Terzi, 2006)” ve “psikolojik dayanıklılık (Basım ve Çetin, 2011)” gibi farklı terimleri tercih etmiştir. Bu çalışmada ise “resilience” terimi için “psikolojik sağlamlık” ifadesi benimsenmiştir.

Psikolojik sağlamlık genellikle iki temel unsur etrafında tanımlanır: bir yanda bireyin karşı karşıya olduğu ciddi tehdit veya risk faktörleri, diğer yanda ise bu zorlayıcı

koşullara rağmen sergilenen olumlu uyum becerisi bulunmaktadır (Masten ve Coatsworth, 1998). Rutter (1985), psikolojik sağlamlığı stres ve zorlukları yok etmekten ziyade bu durumlarla başa çıkmada koruyucu faktörlerin bir yan ürünü olarak değerlendirir. Gunderson ve Folke (2005) ise psikolojik sağlamlığı, bireylerin zorlu koşullar altında gösterdikleri kişisel direnç özelliği ve kişinin çevresel kaos ve düzensizlikten kurtulma yeteneği olarak ifade etmişlerdir. Garmezy (1993), travmatik deneyimlerden sonra bireyin toparlanabilme ve yeniden işlevsellik kazanma becerisi üzerinde durmuş ve sağlamlığın, ancak stresli durumların varlığıyla anlam kazandığını vurgulamıştır.

Bu kavram yalnızca zorluklarla başa çıkmakla sınırlı değildir; bireylerin genel yaşam kalitesini artırmak ve olumlu bir zihinsel yapı geliştirmek için de önem taşır (Öz ve Yılmaz, 2009). Sağlam bir psikolojik yapı, bireylerin stres ve baskıyla başa çıkmalarını, günlük yaşamın zorluklarını yönetmelerini, hayal kırıklıkları ve travmaların üstesinden gelmelerini, anlamlı ve gerçekçi hedefler belirlemelerini sağlar. Ayrıca, bu yapı bireylerin sağlıklı ilişkiler kurmalarına hem kendilerine hem de başkalarına saygı göstermelerine olanak tanır. Her birey bu zihinsel yapıyı geliştirme potansiyeline sahiptir (Brooks ve Goldstein, 2005). Araştırmalar, bu becerinin öğrenilebilir ve geliştirilebilir olduğunu göstermektedir (Masten ve Wright, 2009).

Çocukluk dönemi, bireyin genel gelişimi ve psikolojik sağlığı için kritik bir evredir (UNICEF, 2018). Bu dönemdeki iyi oluş hali, çocuğun yaratıcı düşünme yeteneği, zihinsel gelişimi ve sosyo-duygusal becerileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Husted, 2017; Izzaty, 2018). Veiga ve arkadaşlarına (2017)'e göre; psikolojik olarak sağlam çocuklar stresle ve negatif duygularla mücadele etme, empati kurma, sözsüz iletişimde ustalık, akranları ve büyükleriyle uyum sağlama, sınıfta pozitif ilişkiler kurma ve ihtiyaç duyduğunda yardım isteyebilme gibi becerilere sahiptir.

Psikolojik sağlamlık, risk ve koruyucu faktörlerin etkileşimiyle şekillenir. Risk faktörleri, bireylerin yaşamında karşılaştıkları stresli olaylar ve zararlı çevresel koşullardır. Buna karşın, koruyucu faktörler bireyin kişisel özelliklerinden, ailesel destekten, toplumsal ilişkilerden ve çevresel kaynaklardan gelir; bu faktörler, risk altındaki bireylerin karşılaştıkları zararları azaltarak destekleyici ve koruyucu bir rol üstlenir Zorlu yaşam koşulları ve tehdit edici durumlara maruz kalan çocuk ve ergenlerin, tüm olumsuzluklara rağmen başarı göstermeleri ve dayanıklı bireyler olarak kalmaları,

benzer riskler altındaki diğer bireyler için önleyici çalışmaların temelini oluşturabilir (Masten ve Reed, 2002).

2.10. Psikolojik Sağlamlıkta Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri

Psikolojik sağlamlık üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, bireyleri olumsuz durumlara maruz bırakan risk faktörleri ve bu riskleri en aza indirmeye yardımcı olan koruyucu faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu faktörler, psikolojik sağlamlığın temelini oluşturmaktadır.

2.10.1. Koruyucu faktörler

Koruyucu faktörler, bireyin risk faktörlerinden kaynaklanan olumsuz etkileri azaltarak uyum sağlamasına ve etkili başa çıkma stratejileri geliştirmesine yardımcı olan unsurlardır (Kararımak, 2006). Bu faktörler, bireyin yaşadığı zorlayıcı durumların etkisini hafifletirken, zararlı etkilere karşı bir koruma kalkanı görevi görerek psikolojik sağlamlığını destekler (Everall vd., 2006; Luthar ve Zigler, 1991). Aynı olumsuzlukları deneyimleyen bireyler arasında farklı başa çıkma düzeylerinin görülmesi, sahip oldukları koruyucu faktörlerle ilişkilidir. Bu faktörlerin varlığı, bireyin psikolojik sağlamlığını güçlendirerek zorluklarla daha etkili şekilde mücadele etmesini sağlar (Masten ve Reed, 2002). Literatürde koruyucu faktörlerin, risk faktörlerinde olduğu gibi üç ana grupta incelendiği görülmektedir: bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler.

Bireysel koruyucu faktörler

Bireysel koruyucu faktörler, bireyin riskli durumlarla başa çıkmasını kolaylaştıran ve uyumunu destekleyen doğuştan gelen veya sonradan geliştirilebilen özelliklerdir. Zeka, bilişsel yetenekler, dikkat becerisi, akademik başarı, özgüven, özsaygı, stresle başa çıkma, özdenetim, iyimserlik, mizah yeteneği, empati, sosyal farkındalık ve sorumluluk bilinci gibi faktörler psikolojik sağlamlığı artıran temel unsurlardır (Arslan, 2015; Masten ve Reed, 2002).

Ailesel koruyucu faktörler

Ailesel koruyucu faktörler, bireyin psikolojik sağlamlığını destekleyen aile dinamikleri ve ebeveyn tutumlarını içermektedir. Güvenli ve destekleyici bir aile ortamı, ebeveynlerle kurulan sıcak ve olumlu ilişkiler, demokratik ebeveyn tutumları, aile içi güçlü bağlar, istikrarlı bir ev düzeni ve ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yüksek olması

bu faktörler arasında yer almaktadır (Gizir, 2007; Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009). Araştırmalar, aile-çocuk arasındaki sağlıklı iletişimin çocukların zorluklarla başa çıkmasını güçlendirdiğini göstermektedir (Jaffee ve Gallop, 2007). Literatüre göre, istismardan uzak güvenli ebeveyn ilişkisi, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan düzenli bir aile ortamı, sosyoekonomik avantajlar, ebeveynlerin ruh sağlığının yerinde olması ve çocuğun bireysel farklılıklarına saygı gösterilmesi, psikolojik sağlamlığı destekleyen önemli ailesel faktörlerdir (Buckner vd., 2003; Herrman vd., 2011).

Çevresel koruyucu faktörler

Aile dışında bireylere rehberlik eden ve destek sağlayan sosyal çevre, psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Toplumsal koruyucu faktörler arasında eğitim kurumlarının, sosyal destek sistemlerinin ve akran ilişkilerinin olumlu etkileri öne çıkmakta ve bu sosyal yapılar, bireyin gelişimini destekleyerek zorluklarla başa çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Yapılan araştırmalar, ailesiz çocuklar için en güçlü destek kaynağının arkadaşlarıyla kurdukları duygusal bağlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, bireyin psikolojik dayanıklılığında sosyal çevrenin kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Eminağaoğlu, 2006). Destekleyici bireyler, öğretmenlerin rehberliği, rol modellerin varlığı, gençlik organizasyonları, mesleki eğitim fırsatları ve kültürel-sosyal etkinlikler bu faktörler arasındadır (Criss vd., 2003; Herrman vd., 2011). Bunun yanı sıra, kaliteli eğitim hizmetleri, disiplinli ve teşvik edici ortamlar, sosyal yardım programları ve toplumun sunduğu destekleyici faaliyetler de bireyin psikolojik sağlamlığını güçlendiren unsurlar arasındadır (Everall ve diğerleri, 2006). Sosyal çevrenin sunduğu bu destek mekanizmaları, bireyin direnç geliştirmesine ve sağlıklı bir gelişim süreci geçirmesine katkı sunmaktadır.

2.10.2. Risk faktörleri

Risk, bireylerin yaşam kalitesini düşüren ve çeşitli sorunlarla karşılaşmalarına yol açan olaylar ve durumdur (Zolkoski ve Bullock 2012). Bireylerin gelecekte olumsuz sonuçlarla karşılaşma olasılığını artıran, mevcut olumsuz koşulların devam etmesine ve genel iyilik halinin bozulmasına neden olan etkenler ise risk faktörleri olarak tanımlanır (Arslan ve Balkıs, 2016). Bu riskler, bireyin gelişimini engelleyebildiği gibi mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürmesini de tehdit edebilmektedir (Bonanno vd., 2007). Psikolojik sağlamlıktan söz edebilmek için bireylerin risk faktörleri, travma veya zorlayıcı yaşam olaylarıyla karşılaşmış olması gerekmektedir. Zira riskli bir durumla karşılaşmadan

yüksek başa çıkma becerisine sahip bireyler, psikolojik sağlamlık gösteren kişiler olarak değil, yalnızca yeterli, uyumlu ve normal bireyler olarak kabul edilir (Masten ve Reed, 2002). Yaşamın kritik evrelerinden biri olan erken çocukluk döneminde risk faktörleriyle karşılaşmak, bireyin ilerleyen gelişim süreçlerinde olumsuz ve zayıflatıcı bir etkiye yol açabilir. Çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, aile parçalanması, ihmal, yoksulluk, aile içi şiddet, istismar ve doğal afet gibi faktörlerin çocukların gelişimi için risk oluşturduğunu göstermektedir (Masten vd., 2009). Psikolojik sağlamlığı etkileyen risk faktörleri, bireyin kendisinden kaynaklanan bireysel etkenler, aile içi dinamiklerle ilişkili ailesel faktörler ve sosyal çevreden gelen dışsal etkiler olmak üzere üç farklı başlık altında değerlendirilebilir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Bireysel risk faktörleri

Bireysel risk faktörleri, bireylerin tehlikeli deneyimlerle başa çıkmasını zorlaştıran ve uyum sorunlarını artıran kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Ergün-Başak ve Can, 2018). Bu faktörler arasında saldırgan kişilik yapısı, endişeli mizaç, düşük benlik saygısı, uyumsuz davranışlar ve anti-sosyal eğilimler (Eryücel, 2019); düşük zekâ seviyesi, duygu düzenleme becerisinin düşük olması (Kararımak, 2006; Tümlü ve Recepoğlu, 2013); kronik hastalıklar, sağlık sorunları, prematüre doğum, ve genetik bozukluklar (Gizir, 2007; Terzi, 2008); madde kullanımı, psikolojik rahatsızlıklar ve kötü yaşam deneyimleri (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009; Rutter, 1987) ile sosyal becerilerin gelişmemiş olması, düşük öz kontrol ve kendini ifade edememe (Terzi, 2008) yer almaktadır.

Ailesel risk faktörleri

Ailesel risk faktörleri, bireyin psikolojik sağlamlığını olumsuz etkileyen ve zorlayıcı yaşam koşullarıyla başa çıkmasını güçleştiren aileye bağlı unsurlardır (Ergün-Başak ve Can, 2018). Araştırmalar, ebeveynlerin ruhsal veya fiziksel sağlık sorunları (alkolizm, depresyon, kronik hastalıklar), suça meyilli ebeveynler, düşük eğitim düzeyi, ebeveyn boşanması veya kaybı, aile içi ihmal ve istismar, sert veya tutarsız disiplin anlayışı, aile içi çatışmalar ve düşük sosyoekonomik düzeyin bireyin uyum becerilerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, aile bireyleriyle sağlıklı ilişkiler kuramama, enest, kardeşler arasındaki yaş farkının az olması, kalabalık aile yapısı, biyolojik evlat olmama ve kardeşler arası ilişkilerdeki sorunlar da psikolojik sağlamlığı zayıflatan önemli faktörler arasındadır (Jenson ve Fraser, 2006; Terzi, 2008).

Çevresel risk faktörleri

Çevresel risk faktörleri, bireyin yaşadığı ortamın ve toplumsal koşulların psikolojik sağlamlığı üzerindeki olumsuz etkilerini ifade eder. Düşük sosyoekonomik düzey, yoksulluk, ihmal, şiddet, savaş, doğal afetler ve toplumsal travmalar bu faktörler arasındadır (Öz ve Yılmaz, 2009). Bu riskler genellikle bir arada bulunur ve bireyin yaşamında birikerek olumsuz etkilerini artırır (Masten ve Coatsworth, 1998). Ekonomik sıkıntılar, toplumsal şiddet, akran reddi, kayıplar, evsizlik, eğitim imkanlarının yetersizliği, kırsal bölgelerde yaşamak ve toplumun gelişmişlik düzeyi gibi unsurlar bireyin dayanıklılığını azaltabilir (Demircioğlu ve Yoldaş, 2019). Ayrıca, suç oranı yüksek bölgelerde büyümek, temel ihtiyaçlara erişimde zorluk çekmek, işsizlik, politik kargaşa ve nükleer felaketler gibi unsurlar bireyin sosyal uyumunu ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir (Gizir, 2007; Fonagy vd., 1994). Özellikle erken çocukluk döneminde psikolojik sağlamlığın desteklenmesi için aile, okul ve toplumun bu riskleri azaltmaya yönelik önlemler almalı ve aile, okul, toplum düzeyinde destekleyici politikalar geliştirilmelidir.

2.11. Psikolojik Sağlamlığın Bileşenleri

Psikolojik sağlamlık, bireylerin zorluklarla başa çıkabilme ve hayatlarını sürdürebilme yeteneklerini ifade eder. Bu kavramın farklı boyutları araştırılmış olup, özellikle okul öncesi dönemde kullanılan ölçme araçlarının sınırlı olduğu görülmektedir. Aktan ve Önder (2018), sosyal problem çözme, öz düzenleme, bağlanma, doyum erteleme, yardım alabilme, sosyal yeterlilik, girişkenlik-özgüven ve duygu kontrolü gibi alt boyutları tanımlamaktadır.

Özbey (2019) ise psikolojik sağlamlığı; iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, duygusal istikrar/stresle başa çıkma, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma bağlamında ele almaktadır. Psikolojik sağlam bireyler, kendilerini iyi tanımlayabilen, güçlü kişilerarası becerilere sahip, girişken, duygularını ifade edebilen ve başkalarını anlayabilen bireyler olarak tanımlanırlar. Sosyal çevre, bireyin destek alabileceği önemli bir mekanizmadır (Çelik, 2013). Çocukların sosyal ilişkilerinin travmaların etkisini hafiflettiği belirtilmiştir (Seçkin ve Hasanoğlu, 2016).

Öz-kontrol, bireyin kendini değerlendirmesi ve davranışlarını yönlendirmesi ile ilgilidir (Aktan ve Önder, 2018). Bu kavram psikolojik sağlamlık açısından önemli bir

kavram olup özellikle çocukluk döneminde öz düzenleme becerilerinin gelişimi önemlidir ve 3-6 yaş aralığında hızla ilerler (Mayr ve Ulich, 2009). Stresle baş edebilmek için öz-kontrol becerileri gereklidir.

Atılganlık, bireyin kendine güvenmesi ve gerektiğinde kendini savunabilmesi olarak tanımlanır (Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011). Atılgan bireyler, sosyal ilişkilerde daha başarılı olur ve benlik saygıları yüksektir (Mayr ve Ulich, 2009). 2011). Atılganlık ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki, bireyin kendini savunabilme ve sosyal ortamlarda etkili olma kapasitesiyle doğrudan bağlantılıdır (Agbakwuru ve Stella, 2012).

Duygusal istikrar, bireyin duygusal duyarlılığını yönetme yeteneğidir (Mayr ve Ulich, 2009). Stresle başa çıkabilme becerisi, psikolojik sağlamlığı destekler (Bulut, 2018). Dayanıklı bireyler, olumsuzluklar karşısında mücadeleyi bırakmaz (Kavi ve Karakale, 2018). Çocukların stresle başa çıkmayı öğrenmesi, uzun vadede dayanıklılıklarını artırır (Seçkin ve Hasanoğlu, 2016).

Görev yönelimi, bireyin hedefler doğrultusunda hareket etmesini ve sorumluluklarını bilinçli bir şekilde yerine getirmesini ifade eder (Mayr ve Ulich, 2009). Psikolojik sağlamlık, bireyin geleceğe yönelik planlar yapmasına ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur (Benard, 1995). Bağımsız hareket edebilme becerisi, psikolojik dayanıklılığı artırır.

Keşfetmekten hoşlanma, bireyin yeni durumlarla karşılaştığında meraklı ve iyimser olmasını ifade eder (Aktan ve Önder, 2018). Merak duygusu, yeni bilgiler edinmeyi ve olaylara pozitif yaklaşmayı teşvik eder (Mayr ve Ulich, 2009). Keşfetmeye açık bireyler, karşılaştıkları zorluklarla daha etkili mücadele edebilir.

Psikolojik sağlamlık bireyin stresle başa çıkmasını sağlayan sosyal destek, öz-kontrol, atılganlık, duygusal istikrar, görev yönelimi ve keşfetmeye açıklık gibi unsurlardan oluşmaktadır. Bu bileşenler, bireyin daha dirençli olmasını ve yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesini sağlamaktadır.

2.12. Erken Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlık

Erken çocukluk dönemi, çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini ve iletişim becerilerini destekleyen önemli bir süreçtir (Nolan vd., 2014). Bu dönemde sosyal uyum,

problem çözüme ve duygusal kontrol gibi beceriler beklenir (Özbey, 2019). Bu becerileri geliştiremeyen çocuklar akademik ve sosyal uyumda zorlanabilir Psikolojik sağlıkla ilgili gelişimini destekleyen bu beceriler, ilerideki akademik ve sosyal başarı için temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, ebeveynlerin ve eğitimcilerin, çocuklar henüz sorun ve zorluklarla karşılaşmadan psikolojik sağlamlığı destekleyen eğitim ortamları oluşturmaları, psikolojik sağlıklarını geliştirecek fırsatlar yaratmalıdır (Masten, 2013).

Çocuklar, doğal afetler, yakın kaybı, süregelen hastalıklar, akran zorbalığı gibi zorlu yaşam olayları ile karşılaştıklarında farklı tepkiler verebilirler. Bazı çocuklar problemleri aşmak için yeterli başa çıkma becerilerini geliştirirken, bazıları bu zorluklara karşı daha hassas ve savunmasız kalabilmektedir. Bu nedenle, psikolojik sağlamlığı destekleyici erken müdahale programları kritik bir öneme sahiptir (Wang ve Deater-Deckard, 2023).

Psikolojik olarak sağlam çocuklar duygularını fark edip düzenleyebildiği, problemler karşısında çözüm odaklı yaklaşımlar sergileyebildiği, negatif ortam ve kişilerden uzaklaştıkları, keşfetmekten hoşlandıkları, zaman zaman yalnız kalmaktan hoşlandıkları, anlamlı hedefler belirlediği ve özgüvenleri sayesinde sosyal ortamlarda uyumlu ve etkili iletişim kurabildikleri görülmektedir (Benard, 1991). Bu durumun aksine psikolojik olarak desteklenmeyen çocuklarda depresyona yatkınlık, olumsuzluklar karşısında yılgınlık, herhangi kötü bir olayda fazla etkilenme davranışları görülmektedir. Psikolojik sağlıkla ilgili yönünden güçlü olan çocuklar mizaç olarak da sakin olmakla birlikte sosyal çevresinden sıklıkla takdir edilirken, psikolojik sağlamlığı düşük olan çocuklar kaygılı, panik davranışlar sergiledikleri gibi sosyal çevreleri tarafından eleştirilen çocuklar olarak bilinirler (Block ve Block, 2006).

Çocukların gelişiminde ebeveynler temel bir role sahip olsa da okullar ve öğretmenlerin etkisi de göz ardı edilemez. Çocukların büyük bir bölümünü okulda geçirdiği düşünüldüğünde, öğretmenlerin psikolojik sağlıkla ilgili gelişiminde destekleyici olduğu belirtilmektedir. Bu süreçte öğretmenler, çocukların sadece bilişsel değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimlerini de desteklemelidir (Beardslee ve Podorefsky, 1988). Öğretmenlerin öğrencilere aidiyet ve güven duygusu kazandırması, onların akademik motivasyonlarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda psikolojik dayanıklılıklarını da güçlendirir (Churchill vd., 2013). Bununla birlikte, çocukların bağımsız hareket edebilme ve kendi yargılarını oluşturma becerilerini geliştirmeleri de önemlidir. Öğrencilere sürekli rehberlik etmek yerine, zaman zaman bağımsız karar alma fırsatları

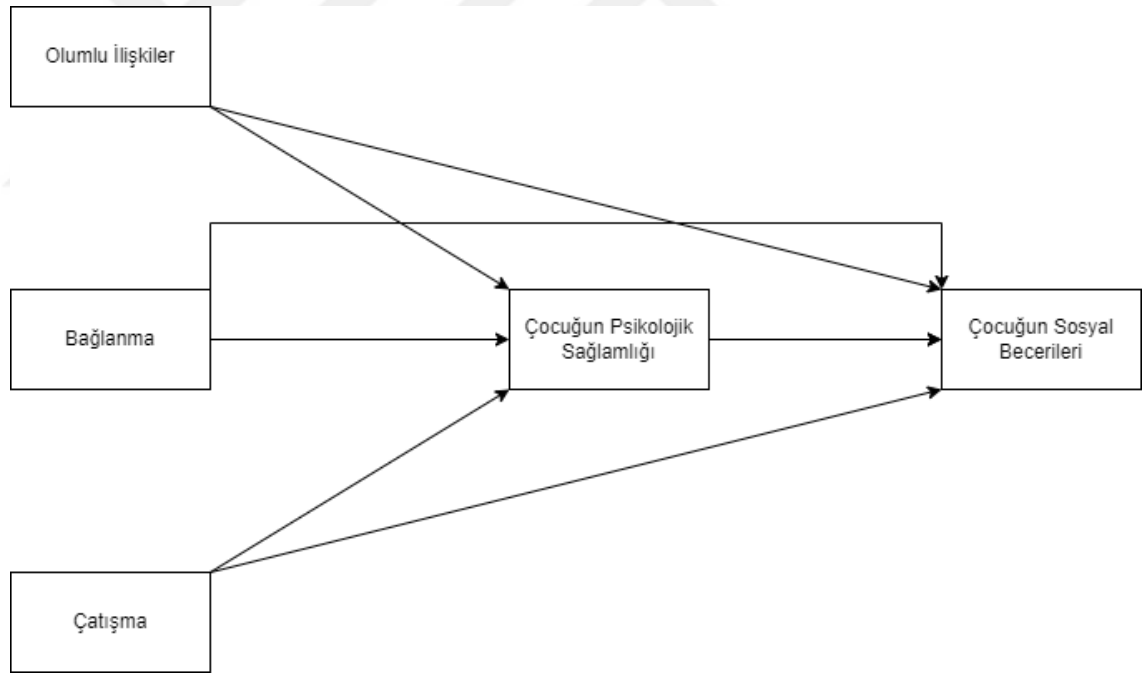
sunmak, onların problem çözme yetilerini geliştirerek psikolojik sağlamlıklarını artırır (Ku ve Ho, 2010). Aşırı koruyucu ebeveynlik, çocukların hata yapma ve zorluklarla yüzleşme deneyimlerini sınırlayarak, psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, çocukların başarısızlık korkusu yaşamadan yeni deneyimlere teşvik edilmesi ve bu süreçte ödüllendirilmeleri önerilmektedir (Pahl ve Barrett, 2010). Öğretmenler, öğrencileri bilinçli olarak problem durumlarıyla karşılaştırarak, çözüm yollarını tartışmaya teşvik etmeli ve başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmalıdır (Nolan vd., 2014). Erken yaşlarda psikolojik açıdan gerekli bu eğitim, müdahale ve desteklerle çocuklar yaşadıkları olumsuzluklar karşısında daha güçlü tepkiler gösterirken iyi oluş hallerini korumayı öğrenir ve daha dayanıklı bireyler hale gelirler (Masten ve Obradović, 2006). Böylece bu çocuklar sabırlı olmayı, olumsuz durumu dramatize etmektense mücadele etmeyi ve gerektiğinde yardım almayı öğrenirken aynı zamanda hayatın gerçekleriyle de yüzleşmeyi bilirler. İyi oluş hali çocukta bütüncül gelişim alanlarını desteklerken daha yaratıcı bireyler olmalarını da sağlar (Izzaty, 2018).

2.13. Psikolojik Sağlamlığın Baba-Çocuk İlişkileri ve Sosyal Beceri Arasındaki Aracılık Rolü

Aracılık modelleri, bir yordayıcı değişkenin bir sonuç değişkeniyle nasıl ilişkili olduğunu açıklayan yolları belirlemek için uygulanır (Baron ve Kenny, 1986; Frazier vd., 2004). Aracılık modellemesini kullanan psikolojik araştırmalar, değişkenler arasındaki karmaşık ilişkisel örüntüleri tanımlayarak karmaşık psikolojik sonuçlara dair iç görü sağlama becerisi nedeniyle özellikle avantajlıdır. İlgili alan uzmanları, karmaşık psikolojik sonuçların ortaya çıktığı net yolları belirleyerek, uygun ve etkili psikolojik müdahaleleri tasarlamak ve uyarlamak için daha donanımlı hale gelirler. Bu bağlamda erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisinin sosyal beceriyi etkilemesinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünün tespitinin önemli olduğu düşünülebilir. Çünkü yapılan araştırmalarda psikolojik sağlamlığın sosyal beceriler üzerinde etkisinin olduğu kanıtlanmıştır (Feldman, 2021). Buna ek olarak baba çocuk ilişkisinin hem psikolojik sağlamlığı etkilediğine (Stafford vd., 2016) dair hem de çocukların sosyal becerilerini etkilediğine (Fagan, 2000; Webster 2013) dair kanıtlar sunulmuştur.

Erken çocukluk döneminde baba katılımı (Karabulut, 2024), baba çocuk ilişkisi ile agresif davranışlar (Gao vd., 2024), baba katılımı ile çocukta sosyal yeterlilik (Nóblega vd., 2025) erken çocukluk dönem çocuklarında psikolojik sağlamlık (Yılmaz

ve Arslan, 2024), sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık (Satılmış vd., 2023), baba-çocuk-sosyal davranış ilişkisi (Semiz ve Ören, 2024), kırsalda geri kalmış çocukların psikolojik dayanıklılıkları ile baba iletişimi (Liu vd., 2020) ve babaların cinsiyet perspektifleri ile çocukların psikolojik sağlamlığı ilişkisi (Arslan ve Demircioğlu, 2023) konuları ile ilgili araştırmalar mevcuttur. Araştırmamızı oluşturan değişkenler alan yazında farklı değişkenler ile ele alınmıştır. Ancak erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisinin sosyal beceriyi etkilemesinde psikolojik sağlamlığın aracı rolüne araştıran, erken çocukluk döneminde bu üç kavram ilişkisini incelenmeye yönelik yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda, baba-çocuk ilişkisinin ve sosyal becerinin, psikolojik sağlamlığın aracılık etkisinin incelenmesine yönelik yapılacak bu araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi; “Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi, çocuktaki sosyal beceri ve çocuğun psikolojik sağlamlığı arasında bir ilişki var mıdır?” şeklinde kurulmuştur. Ayrıca kurulan kuramsal modele ilişkin gösterim Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 2.2. Psikolojik sağlamlığın aracı rolünün kuramsal gösterimi

2.14. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırmamızı oluşturan temel değişkenler olan sosyal beceri, baba-çocuk ilişkisi ve psikolojik sağlamlık ile ilgili Türkiye’de ve yurtdışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Ayrıca değişkenler arası ilişkiler arasındaki ilişkiyi

incelemeye yönelik yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar hakkındaki bilgiler de bölüm sonunda yer almaktadır.

2.14.1. Erken çocuklukta sosyal beceri ile ilgili araştırmalar

Türkiye’deki ilgili literatür incelendiğinde Çiftçi (2019) tarafından Düzce ili merkezinde bir anaokulunda yapılan araştırmada doğa eğitiminin okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırmanın örneklemini anaokuluna devam eden 33 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada, nicel ve nitel veri toplama tekniklerini içeren karma yöntem kullanılmış olup, deney ve kontrol gruplarıyla yürütülen ön test-son test modeli uygulanmıştır. Veri toplama araçlarından Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (OSBED) Öğretmen Formu (Ömeroğlu vd., 2014) ve dönem boyunca öğretmenler tarafından doldurulan MEB Okul Öncesi Eğitim Programı Gelişim Gözlem Formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre doğa eğitiminin okul öncesi çocukların sosyal becerilerini geliştirdiği ve bu gelişimin başlangıç, akademik destek, arkadaşlık kurma ve duygularını yönetme gibi alt boyutlarda anlamlı bir fark yarattığı görülmüştür. Bu doğrultuda, doğa eğitiminin erken çocukluk döneminde sosyal becerileri üzerinde etkili bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bakırcı ve Çetingöz’ün (2025) yürüttüğü araştırmada, 48-72 aylık okul öncesi çocukların dijital medya ekranlarını problemli kullanım düzeyi ile sosyal becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İzmir’in sekiz ayrı ilçesinde MEB’e bağlı 24 bağımsız anaokuluna devam eden, normal gelişim gösteren 431 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış, veri toplama sürecinde Kişisel Bilgi Formu, Problemli Medya Kullanım Ölçeği Kısa Formu (Furuncu ve Öztürk, 2020) ve Sosyal Beceri Ölçeği (Karaşahin vd., 2021) kullanılmıştır. Araştırma bulguları, cinsiyet ve baba eğitim seviyesinin, çocukların problemli medya kullanımı ve sosyal becerileri üzerinde belirgin bir etkisinin bulunmadığını ancak, annenin eğitim düzeyinin, çocukların problemli medya kullanımı ve sosyal becerilerinin öz kontrol boyutu üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, problemli medya kullanımı arttıkça sosyal becerilerin azaldığı belirlenmiş ve dijital medyanın problemli kullanımının sosyal becerileri olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır.

Kayabalı ve Özbey (2024) okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuklara uygulanan Sosyal Beceri Eğitimi Programı'nın psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisini incelemeyi amaçladıkları araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan Ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Kırıkkale ili merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir anaokuluna devam eden, 5-6 yaş aralığındaki 13 deney ve 13 kontrol grubundan oluşan toplam 26 çocuktan oluşmaktadır. Deney grubundaki çocuklara, araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyal Beceri Eğitimi Programı sekiz hafta boyunca haftada üç gün uygulanırken, kontrol grubundaki çocuklar standart okul öncesi programına devam etmiştir. Veri toplama sürecinde "Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (PERİK) (Özbey, 2019)" kullanılmıştır. Araştırmanın başlangıcında, deney ve kontrol gruplarının psikolojik dayanıklılığa ilişkin ölçek alt boyutlarında benzer puanlar elde edilmiştir. Ancak, ölçeğin görev yönelimi alt boyutunda kontrol grubu lehine anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, Sosyal Beceri Eğitimi Programı'nın okul öncesi çocukların psikolojik dayanıklılıklarını geliştirmede etkili olduğunu ortaya koymuştur. Program, çocukların iletişim/sosyal performans, öz kontrol/düşüncelilik, iddialılık, duygusal denge/stresle başa çıkma, görev yönelimi ve keşfetmekten zevk alma alt boyutlarında olumlu gelişim sağlarken, uzun vadeli değerlendirmeler yapıldığında uygulanan Sosyal Beceri Eğitimi Programı'nın psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisinin devam ettiğini ortaya koymuştur.

Yurtdışında yürütülen araştırmalar incelendiğinde; Madi (2025) tarafından yapılan araştırmada olumsuz aile ortamlarının çocukların sosyo-duygusal becerileri ve akranlarıyla bütünleşme süreçleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlanmıştır. Araştırma Cezayir'in Bejaia şehrindeki Oued Ghir psikiyatri hastanesinde akademik başarısızlık sebebiyle hastaneye yönlendirilen fakat zamanla sosyal uyum sorunları da gözlenen 9 yaşında bir erkek ve 11 yaşında bir kız çocuğu ile yapılmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veri toplama sürecinde öğretmen ve velilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler ve Sosyal Beceriler Geliştirme Sistemi (SSIS) gibi standart değerlendirme araçları kullanılmıştır. Çalışma, çocukların yaşadığı aile içi çatışmaların, onların sosyal ve duygusal gelişiminde zorluklara yol açabileceğini ortaya koymuştur. Bulgular, yüksek düzeyde çatışma ve güvensiz bağlanmanın çocuklarda duygusal düzenleme becerilerini olumsuz etkilediğini, empatiyi azalttığını ve sosyal içe çekilmeye yol açtığını göstermektedir. Ayrıca, bu tür aile ortamlarında büyüyen

çocukların sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme konusunda zorlandığı, bunun da akademik ve sosyal bağlamlarda engeller yarattığı tespit edilmiştir.

Arupam (2025) tarafından Hindistan'ın Delhi bölgesinde gerçekleştirilen araştırmada kapsayıcı eğitimin özel gereksinimli çocukların sosyal beceri gelişimi üzerindeki etkisini incelemek hedeflenmiştir. Çalışmada, özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren akranları ile etkileşimlerinin, iletişim, iş birliği ve duygusal düzenleme becerileri üzerindeki rolü araştırılmıştır. Aynı zamanda, öğretmenlerin, ebeveynlerin ve öğrencilerin kaynaştırma eğitimini etkili bir şekilde uygularken karşılaştıkları zorluklar da ele alınmıştır. Araştırmada karma yöntem kullanılmış olup, veri toplama sürecinde anketler, görüşmeler ve sınıf gözlemleri kullanılmıştır. Katılımcılar, kapsayıcı eğitim ortamında yer alan öğretmenler, ebeveynler ve öğrencilerden oluşmaktadır. Bulgular, kapsayıcı eğitimin iletişim, iş birliği ve empatiyi teşvik ederek özel gereksinimli çocukların sosyal becerilerini önemli ölçüde geliştirdiğini göstermektedir. Ancak, kapsayıcı eğitimin başarısının yeterli öğretmen eğitimi, destekleyici okul ortamları ve ebeveyn katılımı gibi faktörlere bağlı olduğu belirlenmiştir.

Nurkhasyanah ve Ichsan (2024) tarafından yapılan diğer bir araştırmada, dijital okuryazarlığın erken çocukluk dönemindeki sosyal davranış üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemlerinden korelasyonel desen kullanılmış olup, araştırmanın örneklemini Endonezya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan 20 erken çocukluk dönemi öğrencisinden oluşmaktadır. Bulgular, dijital okuryazarlık ile sosyal davranışlar arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durum, dijital okuryazarlığın çocukların sosyal etkileşimlerini geliştirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Araştırma, teknolojinin bilinçli kullanımının çocukların sosyal becerilerini güçlendirebileceğini vurgulamakta ve ebeveynler, eğitimciler ve ilgili paydaşların bu süreci destekleyici uygun öğrenme ortamları ve eğitim programları sağlaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.14.2. Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi ile ilgili araştırmalar

Uzun (2016) tarafından Kilis il merkezinde 80 anaokulu öğrenci ve babası ile yürütülen araştırmada, Baba Eğitim Programı'nın, baba-çocuk ilişkisi ve çocukta sosyal beceriler üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma deneysel desen kullanılarak yürütülmüş olup, ön test-son test-kalıcılık testi kontrol gruplu model

benimsenmiştir. Örneklem, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, Kilis il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarına devam eden normal gelişim gösteren çocuklar ve onların babalarından oluşmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile deney grubu 40 baba kontrol gurunda ise 40 baba seçilmiştir. Deney gurubundaki babalara on iki haftalık Baba Eğitim Programı uygulanmış olup kontrol grubu babalarına hiçbir eğitim verilmemiştir. Araştırmada Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Pianta, 1992) ve Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (Avcıoğlu, 2007) kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, Baba Eğitim Programı'nın baba-çocuk ilişkisini güçlendirdiğini ve çocukların sosyal becerilerini anlamlı düzeyde geliştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, deney grubundaki babaların son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamış, bu da programın etkisinin uzun vadede sürdüğünü ortaya koymuştur.

Arabacı ve diğerleri (2022) çalışması, okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile baba-çocuk iletişimi arasındaki ilişkinin, çocukların cinsiyeti, doğum sırası, babaların yaşı ve eğitim düzeyi gibi değişkenlere bağlı olarak nasıl farklılık gösterdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup, örneklem grubunu Ordu ilinde resmi okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 232 çocuk ve babaları oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMO) (Özyürek vd., 2020), Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma bulguları, çocukların mizacı ile baba-çocuk iletişimi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle tepkisellik, duyuşal hassasiyet ve duyuşal duyuş durumları gibi mizaç özelliklerinin, baba-çocuk iletişiminin tüm alanlarında daha olumlu bir etkileşim sağladığı belirlenmiştir. Kız çocuk sahibi babaların, çocuklarıyla sözel iletişimlerinin erkek çocuk sahibi babalara kıyasla daha güçlü olduğu, ayrıca ilk doğan çocukların babalarıyla dinleme ve sözsüz iletişim becerileri açısından daha yüksek düzeyde etkileşim kurduğu tespit edilmiştir. İlkokul mezunu babaların çocuklarıyla iletişim düzeyi daha yüksek bulunurken, ortaokul mezunu babaların sözsüz iletişim düzeylerinin lisans mezunu babalara kıyasla daha düşük olduğu saptanmıştır.

Aksoy ve Tatlı (2019) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada okul öncesi dönemde çocuğı bulunan babaların, babalık rolüne dair algıları ile çocuklarıyla kurdukları ilişki arasındaki ilişkiyi incelemek ve aynı zamanda babaların yaşı, eğitim seviyesi, çocuklarının cinsiyeti, doğum sırası ve çocuklarıyla birlikte geçirdikleri

zamanın hem babalık rolü algıları hem de baba-çocuk ilişkisi üzerindeki etkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modeli çerçevesinde yürütülmüş olup, örneklemini Çankırı il merkezindeki okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 321 çocuk ve babaları oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında “Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu) (Uzun ve Baran, 2015)” ve “Babalık Rolü Algi Ölçeği (BRAÖ) (Kuzucu, 1999)” kullanılmıştır. Araştırma bulguları, babaların babalık rolüne ilişkin algıları ile çocuklarıyla kurdukları olumlu ilişkiler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, babaların yaş, eğitim düzeyi, çocuklarının doğum sırası ve birlikte geçirdikleri zaman değişkenlerine bağlı olarak puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Çin'in Anhui bölgesinde Lu ve arkadaşları (2025) tarafından yapılan araştırmada baba çocuk iletişiminin geride kalmış çocukların (LBC) ruh sağlığı üzerindeki etkisi ve anne göçü ile anne-çocuk iletişiminin bu ilişkideki rolünü incelemek amaçlanmıştır. Çalışma kesitsel bir araştırma modeli olup araştırmanın örneklemini, anket sırasında babalarının göçmen olduğunu belirten 1599 geride kalan çocuk oluşturmaktadır. Araştırmadan üç temel bulgu elde edilmiştir. Birincisi, anne göçü, baba-çocuk arasındaki iletişim sıklığını ve kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. İkinci olarak, daha sık ve kaliteli baba-çocuk iletişimi, geride kalan çocukların ruh sağlığını olumlu yönde desteklemektedir. Üçüncü olarak, anne-çocuk iletişimi, baba-çocuk iletişiminin kalitesinin çocukların ruh sağlığı üzerindeki koruyucu etkisini artırmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, ebeveyn de göç eden çocukların ruh sağlığını koruyabilmek için, baba-çocuk iletişiminin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yang ve Kim (2024) tarafından Kore'de gerçekleştirilen araştırmada, baba-çocuk bağlanmasının çocukların ekran süresi üzerindeki etkisini ve bu ilişkide ego dayanıklılığının aracı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, 12. Kore Çocuk Panel Araştırması'ndan elde edilen 1.163 ebeveyn ve çocuk verisi kullanılarak kesitsel korelasyon modeli uygulanmıştır. Çalışmada, ebeveyn-çocuk bağlanmasını değerlendirmek için Bağlanma Ölçeği ve Ego Dayanıklılığı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları, güçlü baba-çocuk bağlanmasının çocukların ekran süresini azalttığını, aynı zamanda baba-çocuk bağlanmasının çocukların ego dayanıklılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çocukların ego dayanıklılığı arttıkça, ekran sürelerinin azaldığı belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları,

baba-çocuk ilişkilerinin güçlendirilmesinin ve çocukların psikolojik dayanıklılığının artırılmasının, ekran süresini azaltmada önemli bir strateji olduğunu göstermektedir. Özellikle, baba ile kurulan sağlam duygusal bağların çocukların stresle başa çıkma becerilerini geliştirdiği ve aşırı ekran süresini önlemede koruyucu bir faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Yoon ve diğerleri (2024) tarafından ABD'de yapılan araştırma istismara maruz kalmış çocuklarda baba-çocuk ilişkisinin kalitesinin sosyal işlevsellik (sosyal yeterlilik ve akran ilişkileri) üzerindeki etkisini ve bu ilişkide failin kim olduğuna bağlı olarak bir farklılık olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ABD’de yürütülen Uzunlamasına Çocuk İstismarı ve İhmal Çalışmalarından elde edilen 681 çocuk örneklem olarak alınmıştır. Çalışmada nicel yöntemler kullanılmıştır. Sosyal Yeterlilik Ölçeği, Olumlu Akran İlişkileri Ölçeği, Baba-Çocuk ve Anne-Çocuk İlişki Kalitesi Ölçeği kullanılmıştır. Veriler, çocuklarla ve onların birincil bakım verenleriyle yapılan görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırma bulguları, baba-çocuk ilişkisinin daha güçlü olduğu durumlarda, çocukların sosyal yeterliliğinin ve akran ilişkilerinin daha olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, baba tarafından istismara uğramış çocuklarda, baba-çocuk ilişkisi ile olumlu akran ilişkileri arasındaki bağlantının daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, istismar yaşamış çocukların sosyal dayanıklılığını artırmada olumlu baba-çocuk ilişkilerinin kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

2.14.3. Erken çocukluk döneminde psikolojik sağlamlık ile ilgili araştırmalar

Gün ve Gültekin Akduman (2022) yapmış oldukları araştırma ile çocukların psikolojik sağlamlık düzeyleri ile akran zorbalığı davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmayı ve bu değişkenlerin yaş ve cinsiyet faktörlerine göre değişip değişmediğini belirlemeyi hedeflemektedir. Araştırma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, Ankara Yenimahalle'deki okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60 ay ve üzeri 366 çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler Genel Bilgi Formu, Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Özbey, 2019), ve Zorba ve Kurban Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Formu (Özyürek ve Kurnaz, 2019) kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçları, psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek olan çocukların akran zorbalığına daha az yatkın olduklarını ve bu iki değişken arasında anlamlı bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca kız çocuklarının psikolojik sağlamlık puanlarının erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş

ilerledikçe çocukların zorbalık davranışlarının azaldığı gözlemlenmiştir. Genel olarak, kız çocuklarının tüm boyutlarda erkek çocuklarına kıyasla daha düşük zorbalık eğilimleri olduğu belirlenmiştir.

Cömert ve Özbey'in (2021) Türk Müziği Destekli Psikolojik Sağlamlık Programı'nın okul öncesi çağındaki çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerine olan etkisini incelemeyi amaçlandığı araştırmada ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Tokat il merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokulların anasınıflarında eğitim gören ve rastgele seçilen 48-72 aylık 21 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Özbey, 2019) kullanılmıştır. Program öncesinde yapılan değerlendirmeler sonucunda, psikolojik sağlamlık puanları açısından anlamlı bir farklılık göstermeyen ve puanları birbirine yakın olan bir kontrol grubu ve iki deney grubu üç grup oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen ve 30 etkinlikten oluşan “Psikolojik Sağlamlık Programı” her iki deney grubuna da haftada 5 gün olmak üzere 4 hafta uygulanmıştır. Programın ikinci deney grubu programına ayrıca, Türk müziği ve okul öncesi eğitimi alanında uzmanların seçtiği 32 Türk müziği eseri dahil edilmiştir. Kontrol grubuna herhangi bir ek uygulama yapılmamış, sadece Milli Eğitim Bakanlığı müfredatı uygulanmıştır. Programın ardından yapılan analizler, her iki deney grubunun da kontrol grubuna göre ön test ve son test puanlarında anlamlı bir artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Ek olarak, Türk müziği ile zenginleştirilmiş deney grubunun son test puanlarının, müziksiz deney grubuna göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, çocuklara uygulanan Psikolojik Sağlamlık Programı'nın çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerine önemli bir katkı sağladığını; Türk müziğinin kullanılmasının ise programın etkinliğini belirgin şekilde artırdığını ortaya koymaktadır.

Özbey ve diğerleri (2022) tarafından yürütülen bir diğer araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının değer davranışları ve öz düzenleme becerilerinin, sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıkları üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada, ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve örneklem basit tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiş olan Trabzon ilindeki anasınıfı ve anaokullarına devam eden 315 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK) (Özbey, 2019), Öz Düzenleme Becerileri Ölçeği (Bayındır ve

Ural,2016), Davranışta Değer Ölçeği (Gür, 2013) kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, çocukların sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, öz düzenleme becerileri ve değer davranışları ile çocukların iyi oluş ve psikolojik sağlık düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Tzuriel ve Shomron (2018) tarafından İsrail’de gerçekleştirilen araştırma, anne-çocuk aracılı öğrenme deneyimi (MLE) stratejilerinin, öğrenme güçlüğü (LD) olan çocukların psikolojik sağlamlığı ve bilişsel değişebilirlikleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada ayrıca, sosyo-ekonomik düzey, ev ortamı ve annenin öğrenme güçlüğüne yönelik tutumunun, MLE stratejileri aracılığıyla çocukların psikolojik gelişimlerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli ve kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmaya, İsrail’in merkez bölgesinde bulunan 13 okuldan, 7-10 yaş aralığında öğrenme güçlüğü tanısı almış 100 erkek çocuk ve onların anneleri katılmıştır. Veri toplama sürecinde, MLE Stratejileri Gözlem Ölçeği (Observation of Mediated Interaction- OMI), Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Resiliency Attitudes and Skills Profile- RASP), Bilişsel Değişebilirlik Testi (Cognitive Modifiability Battery - CMB), Ev Ortamı Ölçümü (Home Observation for Measurement of the Environment - HOME) ve Annenin Öğrenme Güçlüğüne Yönelik Tutumu Anketi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, anne-çocuk MLE stratejilerinin, ev ortamının ve sosyo-ekonomik düzeyin, çocukların psikolojik sağlamlık ve bilişsel değişebilirlik düzeyine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, psikolojik sağlamlık ile bilişsel değişebilirlik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve MLE stratejilerinin öğrenme güçlüğü olan çocukların psikolojik sağlamlığını artıran koruyucu bir mekanizma olduğunu ortaya koymaktadır. Anne-çocuk etkileşimlerinin, öğrenme güçlüğü olan çocukların gelişim süreçlerinde kritik bir rol oynadığını ve bu süreçlerin çocukların hem psikolojik hem de bilişsel kapasitelerini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Liu (2024) Çin’de yaptığı araştırma ile okul öncesi çocuklarının psikolojik sağlamlık düzeyleri ile aile ortamı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, aile ortamı değişkenleri olarak ebeveynlik tarzı, ebeveyn eğitim seviyesi, hane geliri ve kardeş sayısı ele alınmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli ve kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmaya, Çin’in Pearl River (İnci Nehri Deltası)

bölgesindeki bir anaokulunda eğitim gören 4-5 yaş aralığında 205 çocuk katılmıştır. Veri toplama sürecinde Okul Öncesi Çocuklar İçin Devereux Psikolojik Sağlık Ölçeği (Devereux Early Childhood Assessment for Preschoolers- DECA-P2), Ebeveynlik Tarzı Ölçeği ve Aile Ortamı Anketi kullanılmıştır. Bulgular, okul öncesi çocuklarının psikolojik sağlık düzeylerinin kardeş sayısı ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu, öz-düzenleme ve bağlanma becerilerinin ebeveyn eğitim seviyesi ve yaşları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, çocukların psikolojik sağlık düzeylerinin hane geliri ve cinsiyet ile anlamlı bir ilişki göstermediği belirlenmiştir. Araştırma, psikolojik sağlamlığın gelişiminde aile ortamının belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koyarken, ekonomik farklılıkların çocukların psikolojik dayanıklılığı üzerindeki etkisinin beklenenden daha düşük olduğuna dikkat çekmektedir.

2.14.4. Psikolojik sağlık, sosyal beceri, baba- çocuk ilişkisi ile ilgili araştırmalar

Özoğul ve Esen-Çoban (2024) tarafından yürütülen araştırma ile okul öncesi dönemdeki çocukların ebeveyn-çocuk ilişkisi ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmaktadır. Çalışmada, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama ve kesitsel araştırma modelleri kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği (Akgün ve Yeşilyaprak, 2010) ve Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği (PERİK) (Özbey, 2019) kullanılarak ebeveynlerin ve öğretmenlerin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye genelinde resmi ve özel anaokulları, anasınıfları ve kreşlere devam eden 3-6 yaş aralığında 120 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, çocukların psikolojik iyi oluş düzeyi ile ebeveyn-çocuk ilişkisi arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymaktadır. Ancak duygusal denge/stresle başa çıkma boyutunda kız çocuklarının puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilirken 6 yaşındaki çocukların psikolojik sağlık puanlarının küçük yaşlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Kardeş sayısındaki artışın, çocukların PERİK ölçeğinden aldığı toplam puanı azalttığı belirlenmiştir.

Aksoy ve diğerleri (2024) tarafından yapılan diğer bir araştırmada, okul öncesi dönemdeki çocukların psikolojik sağlamlıkları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkiyi ve sosyal becerileri etkileyen kişisel değişkenleri incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada, ilişkisel tarama modeli ile sınıflama yöntemlerinden biri olan karar ağacı tekniği

kullanılmış ve çalışma grubunu, Van'ın Çaldıran ilçesinde okul öncesi eğitime devam eden 315 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada Çocuk Ego Sağlamlığı Ölçeği (Önder ve Gülay-Ogelman, 2011)” ve “Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (Ömeroğlu vd, 2014)” kullanılmıştır. Bulgular, psikolojik sağlamlık ile sosyal beceri düzeyi arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca anaokuluna devam eden çocukların başlangıç becerileri anasınıfındaki çocuklara kıyasla daha düşük bulunmuştur. Kız çocuklarının sosyal ve duygusal becerilerinin erkek çocuklardan daha yüksek olduğu, özellikle kızların duygularını yönetme becerilerinin aynı yaştaki erkeklere göre daha gelişmiş olduğu saptanmıştır. Ancak, kişisel değişkenlerin akademik destek becerileri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Ai ve Hu (2016) tarafından Çin'in Hunan ve Sichuan eyaletinde kırsal kesimde yaşayan 414 çocukla yürütülen araştırmada “geride bırakılmış” çocukların sosyal desteği ve yalnızlığı arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılığın düzenleyici etkisi incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve regrasyon analizi yapılmıştır. Veri toplama sürecinde Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Perceived Social Support Scale - PSSS), Connor-Davidson Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Connor-Davidson Resilience Scale - CD-RISC) ve Çocuk Yalnızlık Ölçeği (Children Loneliness Scale) kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, psikolojik dayanıklılığın sosyal destek ve yalnızlık arasındaki ilişkiyi anlamlı bir şekilde düzenlediğini göstermiştir. Sosyal desteğin, özellikle psikolojik dayanıklılık düzeyi düşük çocuklar için daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Psikolojik dayanıklılık düzeyi yüksek olan çocuklar için ise sosyal desteğin yalnızlık üzerindeki etkisinin daha sınırlı olduğu bulunmuştur. Bulgular, sosyal desteğin çocukların yalnızlık duygularını azaltmada kritik bir rol oynadığını ve psikolojik dayanıklılığın, bu desteğin etkisini nasıl değiştirdiğini vurgulamaktadır.

Song ve diğerlerinin (2019) Çin'de gerçekleştirdikleri araştırma ile göçmen çocuklar ve ergenlerin sosyal destek ve akademik stres gibi psikolojik uyum süreçlerinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünü incelemeyi hedeflenmiştir. Çalışmada ilişkisel tarama modeli ve kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmaya, Çin'in Xinjiang eyaletinde bulunan iki okuldan 5. ile 7. sınıflar arasında öğrenim gören 411 öğrenci katılmıştır. Veri toplama sürecinde sosyal Destek Ölçeği (Social Support Rate Scale-SSRS), Öğrenme İçin Çaba-Ödül Dengesizliği Ölçeği (Effort-Reward Imbalance for

Learning Scale - LERIS), Çinli Ergenler İçin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (Resilience Scale for Chinese Adolescent - RSCA), Çocuk Depresyon Ölçeği (Children's Depression Inventory - CDI), Benlik Saygısı Ölçeği (Self-Esteem Scale - SES) ve Çocuk Yalnızlık Ölçeği (Children's Loneliness Scale - CLS) kullanılmıştır. Araştırma bulguları, sosyal desteğin akademik stresin olumsuz etkisini dengeleyerek psikolojik sağlamlığı artırdığını ve bunun sonucunda psikolojik uyumu olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Sosyal destek, yalnızlık ve depresyon ile negatif, benlik saygısı ile pozitif bir korelasyon gösterirken, akademik stres yalnızlık ve depresyon ile pozitif, benlik saygısı ile negatif bir ilişkiye sahiptir. Araştırma sonuçlarında psikolojik sağlamlık, sosyal destek ve akademik stres arasındaki ilişkide aracı bir rol oynayarak göçmen çocukların ve ergenlerin psikolojik iyi oluşlarının artırılmasında kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklem grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri ve çocuğun sosyal becerilerinde psikolojik sağlamlığın aracı rolünü araştırmayı amaçlayan bu araştırmada nicel araştırma yöntemi ve nicel desenlerden hem betimsel tarama hem de korelasyonel desen kullanılmıştır. Betimsel tarama, seçilen örneklem üzerinden genel evrene ait düşünce, tutum ve eğilimlerin nicel olarak tasviri ve değişkenler arası bağlantıların analiz edilmesine olanak tanır. Tarama modeli, betimleyici, ilişkisel ve yordayıcı soruları yanıtlamak için evrensel veriler üzerinden nicel analizler yapar (Creswell & Creswell, 2021). Korelasyonel desen, müdahale olmaksızın iki ya da daha çok değişken veya puanlar arasındaki ilişkinin boyutunu değerlendirmek ve betimlemek amacıyla yapılan araştırma yöntemidir (Curtis vd., 2016; Creswell, 2019). Bu çalışmayı oluşturan araştırma sorularından birisi de “Baba çocuk ilişkisinin sosyal beceriyi etkilemesinde psikolojik sağlamlığın aracı rolü etkisi nedir?” şeklindedir. Bu soruya cevap aramak için ileri düzey bir istatistiksel yöntem olan yol analizi (Schumacker ve Lomax, 2004) kullanılmıştır. Yol analizi, araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin modellenerek detaylı bir şekilde incelenmesi ve modelin doğruluğunun test edilmesine dayanan (Christensen vd., 2015), en az üç değişkenin nedensel ilişkilerin varlığını belirlemek amacıyla kullanılan ve nedensellik testleri açısından diğer analiz yöntemlerine göre daha etkin (Fraenkel ve Wallen, 1993) bir istatistiksel analiz yöntemidir. Bu bağlamda araştırmada Baron ve Kenny (1986) tarafından geliştirilmiş olan aracılık model analizi kullanılarak baba çocuk ilişkisinin sosyal beceriyi etkilemesinde psikolojik sağlamlığın aracı rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Karasar (2005) çalışmalarında, evrenin iki farklı kategoride incelenebileceğini ifade etmiştir. İlki, “evren” olarak adlandırılan ve tanımı yapılabilse de erişilmesi güç olan geniş kapsamlı bir alan; diğeri ise, “çalışma evreni” olarak bilinen, daha erişilebilir ve bu evrenden seçilen bir örneklem ile araştırmanın gerçekleştirilebileceği daha dar bir alandır.

Bu bağlamda araştırmanın evrenini Türkiye’de 0-8 yaş erken çocukluk dönemi öğrencileri ve ebeveynleri oluştururken, çalışma evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Ağrı İl Merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 6 farklı anaokulu ve 2 farklı ilkokuldan gönüllü olarak katılmayı kabul eden 375 ebeveyn ve çocukları oluşturmaktadır. Katılımcılara daha kısa sürede ve kolayca ulaşmak ve çalışmayı daha kısa sürede tamamlamak için amaçlı örnekleme kullanılmış ve veriler velilerden amaçlı örneklem metoduyla toplanmıştır. Amaçlı örnekleme araştırmacı çalışmanın amacına uygun bireyleri kendisi seçer ve amaca uygun olanları örnekleme alır (Balcı, 2009). Ebeveyn-Çocuk Ölçeği sadece babalar tarafından doldurulurken, Sosyal Beceri ve Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği ve Demografik Bilgi Formu, çocuk düşünülerek doldurulduğu için çocuğun psikolojik dayanıklılığı ve sosyal becerileri değerlendirilerek herhangi bir veli tarafından doldurulmuştur. Örnekleme ait demografik bilgiler Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.1.Katılımcıların bazı demografik bilgileri.

Değişken	Grup	N	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	183	48.8
	Erkek	192	51.2
Algılanan Sosyoekonomik Düzey	Düşük	58	15.5
	Orta	280	74.7
	Yüksek	37	9.9
Toplam		375	100.0
Değişken		X	
Babanın yaşı		36.91	
Babanın çocuğuyla günlük oyun süresi		100.59	

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada demografik bilgi formu, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, Sosyal Beceri Ölçeği 5/6 Yaş Çocuklar İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (ÇOPİO) kullanılmıştır. Demografik bilgi formu, çocukların ismi belirtilmeden genel demografik özelliklerine ilişkin bilgileri elde etmek için araştırmacılar tarafından oluşturulan formdur. Formda çocukların cinsiyeti, babanın yaşı, algılanan sosyoekonomik düzeyi ve çocuğun babasıyla günlük oyun oynama süresi gibi demografik bilgileri yer almaktadır.

3.3.1. Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği

Yapılan çalışmada baba-çocuk ilişkisini ölçmek amacıyla çocuk ebeveyn ilişki ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Tezel Şahin ve Tutkun (2017) tarafından geliştirilmiş olup, ilişkiler, bağlanma ve çatışma alt boyutlarının olduğu 5’li likert tipi 30 sorunun doğrudan babaya sorulmasıyla elde edilen cevaplar çalışmada kullanılmıştır. Ölçeğin çatışma maddeleri ters kodlanmış olup babanın çatışma puanının yükselmesi çocuğuyla çatışma oranının düştüğünü, olumlu ilişki ve bağlanma puanlarının yükselmesi de babanın çocuğuna bağlılığı ve olumlu ilişkisinin arttığını göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının olumlu ilişki alt boyutunda .90, çatışma alt boyutunda .87 ve bağlanma alt boyutunda .84 olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenirliği analizi sonucunda olumlu ilişki alt boyutu iç tutarlılık katsayısı .87, çatışma alt boyutu .93 ve bağlanma alt boyutu korelasyon katsayısı .80 olarak bulunmuştur (Tezel Şahin ve Tutkun, 2017). Yapılan bu çalışmada ise olumlu ilişki alt boyutu korelasyon katsayısı .83, çatışma alt boyutu .72, bağlanma alt boyutu iç tutarlılık katsayısı .67 olarak bulunmuştur.

3.3.2. Sosyal beceri ölçeği

Anme ve diğerleri (2013) tarafından geliştirilip Karaşahin ve diğerleri (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan ve Geçerlik güvenirlik çalışması yapılan bu ölçek çocuğun sınıf içindeki davranışlarını ölçen 24 maddeden ve iş birliği (cooperation), faktör kendini kontrol etme (self-control), hakkını arama (assertion) olmak üzere 3 alt faktörden oluşmaktadır. Her bir madde “evet” ve “hayır” şeklinde cevaplanmaktadır. Belirtilen davranışın görülmesi halinde “evet (1 puan)”, görülmediyse “hayır (0 puan)” şeklinde kodlanmaktadır. Ölçeğin toplam puanının yüksek olması çocuğun sosyal etkileşiminin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde iş birliği boyutunda .72, öz-kontrol boyutunda .73, hakkını arama boyutunda .76 ve ölçeğin toplamında ise .79 düzeyinde olduğu belirlenmiştir (Karaşahin vd., 2021). Yapılan araştırmada ise iş birliği boyutunda .58, öz kontrol boyutunda .55, hakkını arama boyutunda .53 ve toplam ölçekte ise .72 olduğu bulunmuştur. Analizlerimizin bireysel alt ölçek puanları yerine toplam puan kullanılarak gerçekleştirilmesi göz önüne alındığında, düşük alt ölçek güvenirliğinin genel bulgular üzerindeki etkisi asgari düzeydedir.

3.3.3. 5/6 yaş çocuklar için psikolojik iyi oluş ölçeği – 5/6 yaş ÇOPİO

Atan ve Buluş (2021) tarafından geliştirilen ve 9 alt boyuttan oluşan 5/6 Yaş Çocuklar İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin 8. alt boyutu olan psikolojik dayanıklılık ölçeği kullanılmıştır. Ölçek likert tipi 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçek maddeleri “Hiç (1), Nadiren (2), Bazen (3), Çoğunlukla (4), Her zaman (5)” şeklinde derecelendirilmiştir. Yapılan bu çalışmada ise ölçeğin güvenirlik katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde psikolojik sağlamlık boyutunda iç tutarlılık katsayısı .89 olduğu belirlenmiştir. Yapılan araştırmada ise iç tutarlılık katsayıları .85 bulunmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, erken çocukluk dönemindeki çocukların ebeveynlerine sorularak, anket formu yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada demografik bilgi formu ve 3 ölçek kullanılmıştır. Veriler 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Ağrı merkezde yer alan 6 farklı anaokulu ve 2 farklı ilkokulda öğrenim gören 0-8 yaş öğrencilerin ebeveynlerinden ve ayrıca online ortamda oluşturulan form ile 0-8 yaş aralığında çocuğu olan ebeveynlerden oluşmak üzere toplam 409 ebeveyninden toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde standartlaştırılmış z puanlarından +3 ve -3 değer aralığının dışında kalan uç değerlerden ötürü 34 veri silinmiş, geriye kalan 375 veri kullanılmıştır. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu ifade edilmiş ve toplanan verilerin gizliliğinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Katılımdan önce tüm katılımcılar, gönüllü katılımlarını ve herhangi bir sonuç olmaksızın istedikleri zaman geri çekilme hakkını garanti eden yazılı bilgilendirilmiş onam vermişlerdir. Gizliliği korumak için tüm veriler anonimleştirilmiştir. Kişisel olarak tanımlanabilir hiçbir bilgi toplanmamıştır ve veriler yalnızca araştırma amaçlı kullanılmıştır. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan 28.03.2024 tarih ve 114 sayılı karar ile söz konusu araştırmaya etik izin alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Veri analizleri SPSS ve Mplus programlarıyla yapılmıştır. Veri seti hazırlandıktan sonra analize geçmeden önce ölçek puanlarındaki uç değerlerin z skorları standartlaştırılmış olup ± 3 dışında kalanlar çıkarılarak veri aykırı değerlerden

arındırılmıştır. Tablo 3.5.1’de merkezi eğilimler ve verilerin normalliğine dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2.Ölçeklerin normallikleri ve merkezi eğilimleri.

Değişken	N	X	S.s.	Çarpıklık	Basıklık
Olumlu İlişki	375	49.55	7.96	-.944	.141
Bağlanma	375	22.74	5.41	.018	-.570
Çatışma	375	36.64	7.56	-.094	-.573
Sosyal Beceri	375	19.49	3.22	-.896	.758
Psikolojik Sağlamlık	375	33.64	7.58	-.232	-.384

Ölçek puanlarının çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerleri +2 ile -2 değerleri arasında olduğu tespit edilmiştir. George ve Mallery (2016)’e bu değer aralığı verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Bu durum normal dağılım eğrisine yakın değerler gösteren Histogram Grafiklerinde de benzer sonucu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda veri analizlerinde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Veri analizi sürecinde iki bağımsız değişken için Bağımsız Örneklem t testi ve ikiden fazlası için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmakla birlikte ANOVA sonucunun anlamlılığı için Post-hoc testlerinden Bonferroni testi kullanılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki için Pearson Korelasyon analizi kullanılmış ve aracılık rolünü incelemek için Mplus programı kullanılarak yol analizi yapılmıştır.

Hipotezleri test etmek için ebeveynler tarafından bildirilen Olumlu İlişkiler, Bağlanma, Çatışma, Sosyal Beceriler ve Psikolojik Dayanıklılık arasındaki ilişkileri değerlendiren yol analizi yapılmıştır. Bu analiz için Mplus 8.3 (Muthén ve Muthén, 2017) programında maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılmıştır. Modelin uyumunu değerlendirmek için çeşitli uyum indeksleri kullanılmıştır: Yaklaşık Hata Karekök Ortalaması (RMSEA) değerinin 0.06 veya daha düşük olması gerektiği kabul edilmiştir. Ayrıca, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) ve Tucker-Lewis İndeksi (TLI) için minimum kabul edilebilir değer 0.90, Standartlaştırılmış Kök Ortalama Hata (SRMR) değerinin 0.08’i aşmaması gerektiği dikkate alınmıştır (Hu ve Bentler, 1999).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin çocukların cinsiyetlerine göre farklılaşma durumu Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1. Ölçek puanlarının çocuğun cinsiyetine göre incelendiği bağımsız örneklem t testi sonuçları.

	Cinsiyet	N	X	S. s	t	p
Olumlu İlişki	Kız	183	49.33	8.18	-.518	.605
	Erkek	192	49.76	7.76		
Bağlanma	Kız	183	22.69	5.52	-.146	.884
	Erkek	192	22.78	5.31		
Çatışma	Kız	183	36.21	7.82	-1.06	.287
	Erkek	192	37.04	7.30		
Baba-çocuk ilişkisi	Kız	183	108.24	12.84	-.996	.320
	Erkek	192	109.58	13.25		
İş birliği	Kız	183	7.049	1.33	1.32	.186
	Erkek	192	6.864	1.35		
Kendini Kontrol Etme	Kız	183	5.672	1.62	-.057	.954
	Erkek	192	5.682	1.79		
Hakkını Arama	Kız	183	6.841	1.26	-.253	.801
	Erkek	192	6.875	1.29		
Sosyal Beceri	Kız	183	19.56	3.15	.423	.673
	Erkek	192	19.42	3.30		
Psikolojik Sağlamlık	Kız	183	33.65	7.57	.012	.990
	Erkek	192	33.64	7.62		

* $p < 0.05$

Erken çocukluk dönemi çocuklarında baba ile olumlu ilişkiler, bağlanma ve babayla çatışma durumları; çocukta iş birliği, kendini kontrol etme ve hakkını arama becerileri ve çocuğun psikolojik sağlamlığı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($p > 0.05$). Diğer bir ifadeyle cinsiyetin erken çocukluk döneminde baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Baba-çocuk ilişkileri, çocukların sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin çocuğun yaşı, annenin, babanın yaşı ve babanın çocukla oyun oynama süresine göre farklılaşma durumunun tespiti için Pearson korelasyon analizi yapılmış olup sonuçlar Tablo 4.2.’de verilmiştir.

Tablo 4.2. Çocuğun Yaşı, Annenin ve Babanın Yaşı, Babanın Çocuğuyla Günlük Oyun Oynama Süresinin Baba Çocuk İlişkisi, Sosyal Beceriler ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki

Boyutlar	Pearson Korelasyon	Çocuğun Yaşı	Annenin Yaşı	Babanın Yaşı	Babanın Çocukla Oyun Süresi
Olumlu İlişki	(r) p N	,041 ,429 375	-,016 ,759 375	,004 ,944 375	,151** ,003 375
Bağlanma	(r) p N	-,102* ,048 375	,008 ,882 375	-,111* ,031 375	,059 ,255 375
Çatışma	(r) p N	-,061 ,235 375	-,039 ,453 375	-,112* ,030 375	,105* ,042 375
Baba-Çocuk ilişkisi	(r) p N	,053 ,306 375	-,029 ,525 375	-,109* ,035 375	,177** ,001 375
İş birliği	(r) p N	,081 ,115 375	,056 ,282 375	,042 ,421 375	,012 ,815 375
Kendini kontrol etme	(r) p N	,097 ,061 375	,139** ,007 375	,025 ,632 375	,047 ,368 375
Hakkını arama	(r) p N	-,044 ,393 375	,103* ,045 375	,068 ,189 375	,026 ,622 375
Sosyal beceri	(r) p N	,068 ,189 375	,138** ,007 375	,058 ,267 375	,040 ,441 375
Psikolojik sağlamlık	(r) p N	,093 ,071 375	,051 ,325 375	-,019 ,714 375	,196** ,000 375

* $p < 0.05$ (2-yönlü), ** $p < 0.01$ (2-yönlü)

Çocuğun yaşı, annenin ve babanın yaşı, babanın çocuğuyla günlük oyun oynama süresinin baba çocuk ilişkisi, sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgularda; çocuğun yaşı ile bağlanma arasında negatif yönde düşük bir ilişki bulunmuştur ($p < 0.05$). Annenin yaşı ile çocukta kendini kontrol etme, hakkını arama ve sosyal beceri arasında ise pozitif yönde düşük bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Babanın yaşı ile çocuğuyla bağlanma, çatışma ve baba-çocuk ilişkisi toplam puanı arasında negatif yönde düşük bir ilişki bulunmuş olup babanın çocuğuyla günlük oyun oynama süresiyle çocuğuyla olumlu ilişkisi, çatışma durumu, baba-çocuk ilişkisi ve çocuğun psikolojik sağlamlığı arasında ise pozitif yönlü düşük ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Genel bir ifadeyle çocuğun yaşı artıkça bağlanma durumunun azaldığı, annenin yaşı artıkça çocuğun kendini kontrol etme, hakkını arama ve sosyal becerilerin de arttığı, babanın yaşı artıkça çocuğuyla bağlanma, çatışma ve baba-çocuk ilişki durumlarının

azaldığı ve babanın çocuğuyla geçirdiği oyun süresinin artışıyla çocuğuyla olumlu ilişkilerinin, baba-çocuk ilişkisi ve çocuğun psikolojik sağlamlığının da artışı söylenebilir.

Babaların-çocuk ilişkileri, çocuklarının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre farklılaşma durumu Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.3. Baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre yapılan ANOVA testi sonuçları

Boyutlar	Anne eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	S.s	F (3-71)	p	Fark
Olumlu İlişki	İlkokul ^a	122	49.30	7.67	1.015	.386	
	Ortaokul ^b	62	51.04	6.93			
	Lise ^c	65	48.70	8.83			
	Lisans ^d	126	49.49	8.23			
Bağlanma	İlkokul ^a	122	20.76	4.88	28.099	.000*	d>a
	Ortaokul ^b	62	20.77	4.91			d>b
	Lise ^c	65	22.13	5.45			d>c
	Lisans ^d	126	25.93	4.61			
Çatışma	İlkokul ^a	122	33.52	7.42	15.650	.000*	c>a
	Ortaokul ^b	62	35.50	7.28			d>a
	Lise ^c	65	38.12	7.29			d>b
	Lisans ^d	126	39.45	6.74			
Baba-Çocuk ilişkisi	İlkokul ^a	122	103.59	12.96	18.004	.000*	c>a
	Ortaokul ^b	62	107.32	12.36			d>a
	Lise ^c	65	108.96	11.81			d>b
	Lisans ^d	126	114.88	11.67			d>c
İş birliği	İlkokul ^a	122	6.93	1.43	.438	.726	
	Ortaokul ^b	62	6.91	1.39			
	Lise ^c	65	6.83	1.36			
	Lisans ^d	126	7.05	1.24			
Kendini kontrol etme	İlkokul ^a	122	5.33	1.71	4.685	.003*	c>a
	Ortaokul ^b	62	5.38	1.85			c>b
	Lise ^c	65	5.84	1.74			c>c
	Lisans ^d	126	6.06	1.53			
Hakkını arama	İlkokul ^a	122	6.60	1.44	4.849	.003*	c>a
	Ortaokul ^b	62	6.64	1.35			c>b
	Lise ^c	65	7.24	.95			c>c
	Lisans ^d	126	7.00	1.16			
Sosyal beceri	İlkokul ^a	122	18.87	3.41	4.167	.006*	c>a
	Ortaokul ^b	62	18.95	3.54			c>b
	Lise ^c	65	19.92	2.81			c>c
	Lisans ^d	126	20.12	2.94			
Psikolojik sağlamlık	İlkokul ^a	122	32.26	8.29	2.890	.035*	c>a
	Ortaokul ^b	62	33.08	8.17			c>b
	Lise ^c	65	34.24	7.09			c>c
	Lisans ^d	126	34.95	6.58			

* $p<0.05$

Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığın annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Tek faktörlü ANOVA sonucunda anne eğitim durumunun baba-çocuk ilişkisinin alt boyutu olan olumlu ilişki ve sosyal becerinin alt boyutu olan iş birliği arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Annenin eğitim durumu ile bağlanma, çatışma, baba-çocuk ilişkisi, kendini kontrol etme, hakkını arama, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<.05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için Bonferroni testi uygulanmış olup, lisans mezunu annelerin çocuklarının bağlanma, baba çocuk ilişkisi toplam puanlarının ilkökul, ortaokul ve lise mezunu annelerin çocuklarının toplam puanlarına göre yüksek olduğu görülmüştür. Lisans mezunu annelerin çocuklarının çatışma toplam puanları ilkökul ve ortaokul mezunu annelerin çocuklarına göre yüksek, kendini kontrol, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık puanlarının ise yine ilkökul mezunu annelerin çocuklarından yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra lise mezunu annelerin çocuklarının çatışma, baba çocuk ilişkisi toplam puanlarının ilkökul mezunu annelerin çocuklarından daha yüksek olduğu, hakkını arama toplam puanlarına bakıldığında ise yine lise mezunu annelerin çocuklarının toplam puanlarının hem ilkökul hem de ortaokul mezunu annelerin çocuklarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sonuçlara göre anne eğitim durumu, bağlanma, çatışma, baba-çocuk ilişkisi, kendini kontrol etme, hakkını arama, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Babaların-çocuk ilişkileri, çocuklarının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre farklılaşma durumu Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4. Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin baba eğitim durumuna göre yapılan ANOVA testi sonuçları

Boyutlar	Baba eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	S. s	F (3-371)	p	Fark
Olumlu ilişki	İlkokul ^a	78	49.41	7.45	1.308	.271	
	Ortaokul ^b	66	48.71	8.22			
	Lise ^c	71	51.16	6.26			
	Lisans ^d	160	49.25	8.70			
Bağlanma	İlkokul ^a	78	19.51	4.74	27.700	.000*	c>a
	Ortaokul ^b	66	21.40	4.74			d>a
	Lise ^c	71	21.84	4.68			d>b
	Lisans ^d	160	25.26	5.14			d>c
Çatışma	İlkokul ^a	78	32.43	7.16	16.449	.000*	c>a
	Ortaokul ^b	66	35.09	6.84			d>a
	Lise ^c	71	37.19	7.78			d>b

	Lisans ^d	160	39.08	6.93			
	İlkokul ^a	78	101.35	12.22			c>a
Baba-Çocuk ilişkisi	Ortaokul ^b	66	105.21	11.94	20.278	.000*	d>a
	Lise ^c	71	110.21	12.62			d>b
	Lisans ^d	160	113.59	11.98			
	İlkokul ^a	78	6.91	1.42			
İş birliği	Ortaokul ^b	66	6.81	1.39	.374	.771	
	Lise ^c	71	7.01	1.36			
	Lisans ^d	160	7.00	1.29			
	İlkokul ^a	78	5.29	1.80			
Kendini kontrol etme	Ortaokul ^b	66	5.33	1.71	4.338	.005*	↘ a
	Lise ^c	71	5.66	1.68			d>b
	Lisans ^d	160	6.01	1.62			
	İlkokul ^a	78	6.53	1.43			
Hakkını arama	Ortaokul ^b	66	6.66	1.28	4.354	.005*	↘ a
	Lise ^c	71	6.81	1.42			
	Lisans ^d	160	7.11	1.07			
	İlkokul ^a	78	18.74	3.23			
Sosyal beceri	Ortaokul ^b	66	18.81	3.30	4.572	.004*	↘ a
	Lise ^c	71	19.49	3.53			d>b
	Lisans ^d	160	20.13	2.93			
	İlkokul ^a	78	32.01	7.74			
Psikolojik sağlamlık	Ortaokul ^b	66	31.81	9.26	4.174	.006	↘ a
	Lise ^c	71	34.42	6.96			d>b
	Lisans ^d	160	34.85	6.74			

* $p<0.05$

Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığın babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Tek faktörlü ANOVA sonucunda baba eğitim durumunun baba-çocuk ilişkisinin alt boyutu olan olumlu ilişki ve sosyal becerinin alt boyutu olan iş birliği arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Baba eğitim durumunun bağlanma, çatışma, baba çocuk ilişkisi toplam puanı, kendini kontrol etme, hakkını arama, sosyal beceri toplam puanı ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için Bonferroni testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre lisans mezunu babaların çocuklarının bağlanma puanlarının diğer tüm kademelerden mezun babaların çocuklarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Lisans mezunu babaların çocuklarının çatışma, baba çocuk ilişkisi toplam puanı, sosyal beceri toplam puanı ve alt boyutu olan kendini kontrol etme puanlarının, psikolojik sağlamlık puanlarının ilkokul ve ortaokul mezunu babaların çocuklarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sosyal becerinin alt boyutu olan hakkını arama puanları da incelendiğinde yine babası lisans mezunu olan çocukların babası ilkokul mezunu olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca babası lise mezunu olan çocukların baba çocuk ilişkisi toplam puanı ve alt boyutu olan bağlanma, çatışma puanlarının babası ilkokul mezunu olan çocukların puanlarından daha yüksek olduğu

tespit edilmiştir. Bu bağlamda baba eğitim durumunun bağlanma, çatışma, baba çocuk ilişkisi, kendini kontrol etme, hakkını arama, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Baba-çocuk ilişkileri, çocuklarının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin algılanan sosyoekonomik düzeye göre farklılaşma durumu Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5. Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin sosyoekonomik düzeye göre yapılan ANOVA testi sonuçları

Boyutlar	Sosyoekonomik düzey	N	$\bar{X}$	S.s	F (2-372)	p	Fark
Olumlu İlişki	Düşük ^A	58	47.89	7.92	2.566	.078	
	Orta ^B	280	49.61	7.79			
	Yüksek ^C	37	51.64	8.91			
Bağlanma	Düşük ^A	58	20.98	5.41	7.349	.001*	c>a
	Orta ^B	280	22.77	5.34			c>b
	Yüksek ^C	37	25.27	5.00			
Çatışma	Düşük ^A	58	32.86	7.43	11.193	.000*	b>a
	Orta ^B	280	37.01	7.44			c>a
	Yüksek ^C	37	39.70	6.63			
Baba-Çocuk ilişkisi	Düşük ^A	58	101.74	14.06	16.693	.000*	b>a
	Orta ^B	280	109.40	12.16			c>a
	Yüksek ^C	37	116.62	12.80			c>b
İş birliği	Düşük ^A	58	6.82	1.59	.497	.609	
	Orta ^B	280	6.96	1.30			
	Yüksek ^C	37	7.10	1.28			
Kendini kontrol etme	Düşük ^A	58	5.62	1.63	3.767	.024*	c>b
	Orta ^B	280	5.59	1.73			
	Yüksek ^C	37	6.40	1.49			
Hakkını arama	Düşük ^A	58	6.50	1.35	2.935	.054	
	Orta ^B	280	6.90	1.25			
	Yüksek ^C	37	7.05	1.26			
Sosyal beceri	Düşük ^A	58	18.94	3.54	2.917	.055	
	Orta ^B	280	19.46	3.12			
	Yüksek ^C	37	20.56	3.33			
Psikolojik sağlamlık	Düşük ^A	58	30.58	8.53	6.151	.002*	b>a
	Orta ^B	280	34.06	7.32			c>a
	Yüksek ^C	37	35.27	6.92			

* $p < 0.05$

Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığın ailenin sosyoekonomik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Tek faktörlü ANOVA sonucunda sosyoekonomik düzey ile baba çocuk arasındaki olumlu ilişki, çocukta işbirliği, hakkını arama ve sosyal beceri arasında anlamlı farklılık olmadığı ($p > 0.05$), baba ile bağlanma ve çatışma, baba çocuk ilişkisi, kendini kontrol etme ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir

($p<0.05$). Farkın hangi düzeylerde farklılaştığını belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden “Bonferroni” testi uygulanmıştır. Test sonucunda yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ailede büyüyen çocukların baba ile bağlanma, baba çocuk ilişkisinin hem düşük ve hem de orta sosyoekonomik düzeyde olan ailedeki çocuklara göre ve aynı zamanda kendini kontrol etme, psikolojik sağlamlık düzeylerinde de düşük sosyoekonomik düzeyde olan çocuklara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yüksek düzey sosyoekonomik düzeye sahip çocuklarda kendini kontrol etme puanlarının orta sosyoekonomik düzeye göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, baba çocuk ilişkisi ve psikolojik sağlamlık puanlarında orta sosyoekonomik düzeyin ortalamalarının düşük sosyoekonomik düzeye sahip çocukların ortalamalarından anlamlı düzeyde farklılaştığı ortaya konulmuştur. Buna göre ailenin sosyoekonomik düzeyinin çocukta bağlanma, çatışma, baba ile ilişkisi, kendini kontrol etme becerisi ve psikolojik sağlamlıklarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Baba-çocuk ilişkileri, çocuklarının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin algılanan kardeş sayısına göre farklılaşma durumu Tablo 4.6.’da verilmiştir.

Tablo 4.6. Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin kardeş sayısına göre yapılan ANOVA testi sonuçları

Boyutlar	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	S.s	F (4-70)	p	Fark
Olumlu İlişki	Kardeşi yok ^A	74	51.58	7.19	2.810	.025*	a>b
	1 kardeş ^B	136	47.98	8.61			
	2 kardeş ^C	77	49.75	8.21			
	3 kardeş ^D	39	49.41	7.28			
	4 ve fazlası ^E	49	50.63	6.60			
Bağlanma	Kardeşi yok ^A	74	24.91	5.74	6.841	.000*	a>c
	1 kardeş ^B	136	23.29	5.41			a>d
	2 kardeş ^C	77	21.40	4.74			a>e
	3 kardeş ^D	39	20.66	4.18			
	4 ve fazlası ^E	49	21.67	5.49			
Çatışma	Kardeşi yok ^A	74	40.47	7.24	10.568	.000*	a>b
	1 kardeş ^B	136	37.40	7.39			a>c
	2 kardeş ^C	77	34.90	6.86			a>d
	3 kardeş ^D	39	34.69	6.81			a>e
	4 ve fazlası ^E	49	33.00	7.42			b>e
Baba-Çocuk ilişkisi	Kardeşi yok ^A	74	116.97	12.37	10.948	.000*	a>b
	1 kardeş ^B	136	108.68	12.53			a>c
	2 kardeş ^C	77	106.06	12.77			a>d
	3 kardeş ^D	39	104.76	12.25			a>e
	4 ve fazlası ^E	49	105.30	11.62			
İş birliği	Kardeşi yok ^A	74	6.87	1.48	1.141	.337	
	1 kardeş ^B	136	6.85	1.40			
	2 kardeş ^C	77	7.05	1.20			
	3 kardeş ^D	39	7.33	.95			
	4 ve fazlası ^E	49	6.89	1.46			

Kendini kontrol etme	Kardeşi yok ^A	74	5.94	1.67	.837	.502
	1 kardeş ^B	136	5.61	1.75		
	2 kardeş ^C	77	5.70	1.81		
	3 kardeş ^D	39	5.35	1.30		
	4 ve fazlası ^E	49	5.65	1.79		
Hakkını arama	Kardeşi yok ^A	74	7.06	1.08	1.271	.281
	1 kardeş ^B	136	6.83	1.25		
	2 kardeş ^C	77	6.74	1.45		
	3 kardeş ^D	39	7.05	1.33		
	4 ve fazlası ^E	49	6.63	1.26		
Sosyal beceri	Kardeşi yok ^A	74	19.89	3.07	.561	.691
	1 kardeş ^B	136	19.30	3.26		
	2 kardeş ^C	77	19.49	3.61		
	3 kardeş ^D	39	19.74	2.34		
	4 ve fazlası ^E	49	19.18	3.35		
Psikolojik sağlamlık	Kardeşi yok ^A	74	33.59	7.34	.353	.842
	1 kardeş ^B	136	33.91	7.45		
	2 kardeş ^C	77	33.14	7.95		
	3 kardeş ^D	39	34.56	6.81		
	4 ve fazlası ^E	49	33.02	8.46		

* $p<0.05$

Çocuğun sahip olduğu kardeş sayısına göre baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda iş birliği, kendini kontrol etme, hakkını arama, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığın kardeş sayısına göre anlamlı fark göstermediği ($p>0.05$) baba çocuk ilişkisinin olumlu ilişki, bağlanma, çatışma olmak üzere tüm alt boyutlarında ve baba çocuk ilişkisi toplam puanlarının ise kardeş sayısına göre anlamlı derecede farklılaştığı ($p<0.05$) görülmektedir. Farkın hangi ortalamalar arasında farklılaştığını tespit etmek için uygulanan Bonferroni testinde kardeşi olmayan çocuğun çatışma ve baba çocuk ilişkisi toplam puanlarının 1,2,3,4 ve üzeri kardeşi olanlara göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Kardeşi olmayan çocukların babalarıyla kurduğu olumlu ilişki toplam puanlarının 1 kardeşi olanlardan, babalarına bağlanma puanlarının da 2,3,4 ve daha fazla kardeşi olan çocukların puanlarına göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Bu bağlamda çocuğun sahip olduğu kardeş sayısı, baba çocuk ilişkisinin toplam puanı ve olumlu ilişki, bağlanma ve çatışma alt boyutları üzerinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Baba-çocuk ilişkileri, çocuklarının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin okul öncesi eğitim süresine göre farklılaşma durumu Tablo 4.7.'te verilmiştir.

Tablo 4.7. Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin okul öncesi eğitim aldığı süreye göre yapılan ANOVA testi sonuçları

Boyutlar	Okul Öncesi Eğitim Süresi	N	$\bar{X}$	S. s	F (2-372)	p	Fark
Olumlu İlişki	1 yıl ^A	273	50.35	7.48	6.759	.001*	a>c
	2 yıl ^B	76	48.21	8.61			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	45.07	9.19			
Bağlanma	1 yıl ^A	273	22.14	5.25	6.621	.001*	b>a
	2 yıl ^B	76	24.06	5.50			c>a
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	25.11	5.65			
Çatışma	1 yıl ^A	273	35.86	7.31	7.147	.001*	c>a
	2 yıl ^B	76	37.92	7.02			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	41.03	9.71			
Baba-Çocuk ilişkisi	1 yıl ^A	273	108.36	12.89	1.020	.362	
	2 yıl ^B	76	110.19	11.82			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	111.23	17.50			
İş birliği	1 yıl ^A	273	6.90	1.40	.718	.488	
	2 yıl ^B	76	7.11	1.18			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	6.96	1.18			
Kendini kontrol etme	1 yıl ^A	273	5.46	1.73	9.043	.000*	b>a
	2 yıl ^B	76	6.07	1.49			c>a
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	6.69	1.54			
Hakkını arama	1 yıl ^A	273	6.79	1.28	2.544	.080	
	2 yıl ^B	76	6.89	1.32			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	7.38	.94			
Sosyal beceri	1 yıl ^A	273	19.17	3.29	5.745	.003*	c>a
	2 yıl ^B	76	20.09	2.99			
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	21.03	2.50			
Psikolojik sağlamlık	1 yıl ^A	273	32.81	7.59	7.182	.001*	b>a
	2 yıl ^B	76	35.25	6.85			c>a
	3 yıl ve Üzeri ^C	26	37.65	7.83			

* $p<0.05$

Çocuğun okul öncesi eğitim aldığı sürenin baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili bir faktör olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan tek faktörlü ANOVA testi sonucunda baba çocuk ilişkisi toplam puanı, iş birliği ve hakkını arama arasında anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0.05$) ancak olumlu ilişki, bağlanma, çatışma, kendini kontrol etme, sosyal beceri toplam puanı ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0.05$) görülmektedir. Farkın hangi yıllarda farklılaştığını tespit etmek amacıyla Bonferroni testi uygulanmış ve 3 yıl ve üzeri okul öncesi eğitim almış çocukların baba ile bağlanma, çatışma, kendini kontrol etme, sosyal beceri toplam puanı ve psikolojik sağlamlık puanlarının 1 yıl okul öncesi eğitimi almış çocuklara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. 2 yıl okul öncesi eğitimi almış çocukların ise bağlanma, kendini kontrol etme ve psikolojik sağlamlık puanlarının 1 yıl eğitim görmüş çocuklara göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra 1 yıl okul öncesi eğitimi almış çocukların babalarıyla olumlu ilişki puanlarının 3 ve daha fazla

sene okul öncesi eğitim almış çocuklara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bulgulara göre çocuğun okul öncesi eğitim aldığı sürenin baba çocuk ilişkisi alt boyutlarından olan olumlu ilişki, bağlanma, çatışma üzerinde ve kendini kontrol etme, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi tespit amacıyla yapılan Pearson korelasyon analiz bulguları Tablo 4.8.'de gösterilmiştir.

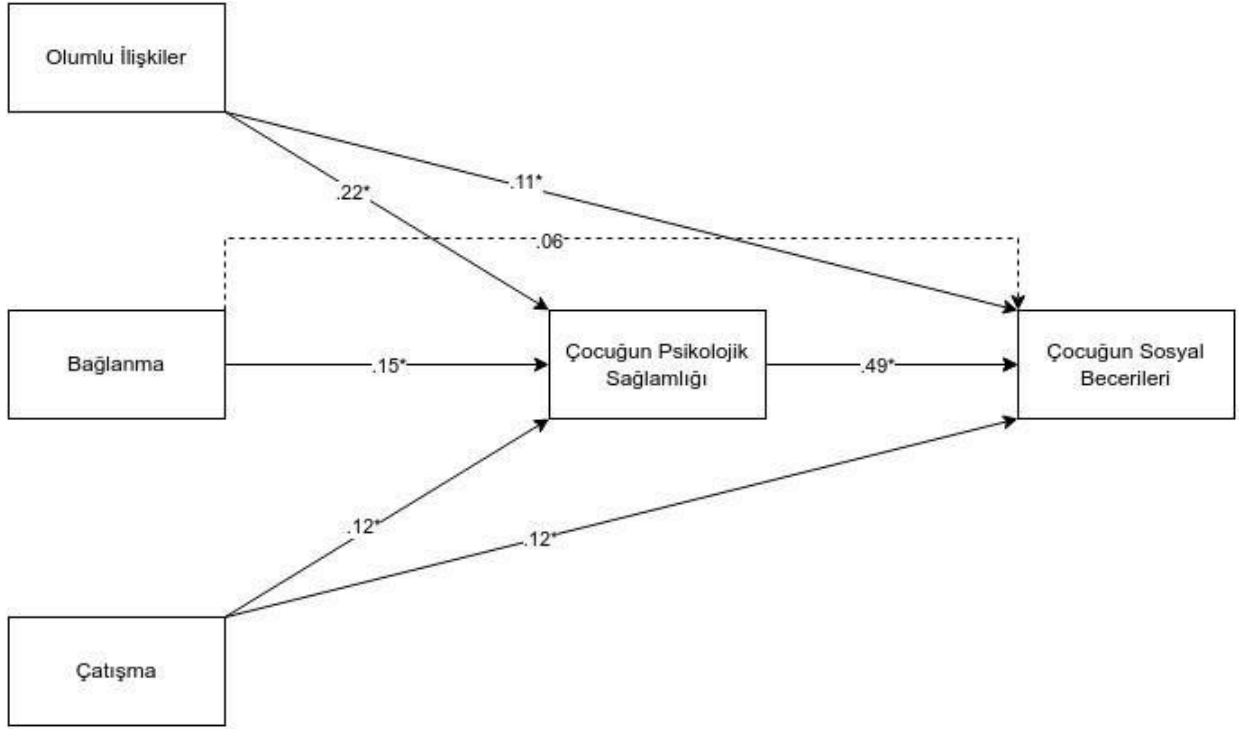
Tablo 4.8. Baba Çocuk İlişkisi, Sosyal Beceri ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki

Değişken	Pearson Korelasyon (r)	1	2	3	4	5
Olumlu İlişki ¹	(r)	-				
	p					
	N	375				
Bağlanma ²	(r)	-.165**	-			
	p	.001				
	N	375	375			
Çatışma ³	(r)	-.033	.473**	-		
	p	.521	.000			
	N	375	375	375		
Sosyal Beceri ⁴	(r)	.201**	.175**	.223**	-	
	p	.000	.001	.000		
	N	375	375	375	375	
Psikolojik Sağlamlık ⁵	(r)	.187**	.188**	.217**	.541**	-
	p	.000	.000	.000	.000	
	N	375	375	375	375	375

** $p < 0.01$ (2-yönlü)

Baba çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi tespit amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda baba çocuk ilişkisinin tüm alt boyutları; olumlu ilişki, bağlanma, çatışma ile sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0.01$). Sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık arasında da pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.01$). Diğer bir ifadeyle babanın çocuğuyla kurduğu olumlu ilişkinin artmasıyla çocuğun sosyal becerisi ve psikolojik sağlamlığının da arttığı, sosyal becerinin artışının da yine psikolojik sağlamlığı arttırdığı söylenebilir.

Psikolojik sağlamlığın baba çocuk ilişkisi ve sosyal beceri arasındaki aracılık rolüne ilişkin kestirimler Şekil 4.1.'de sunulmuştur.

Şekil.4.1.Psikolojik sağlamlığın aracı rolü

Psikolojik sağlamlığın aracılık rolü incelenirken 5000 Bootstrap gerçekleştirilmiştir. Modelde kontrol edilen demografik değişkenlerle (çocuğun cinsiyeti, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve SES) ilk model değerlendirilmiş ve modele dahil edilen tüm yollarla model uyumunun düşük olduğu görülmüştür: Ki-kare testi ($\chi^2(12) = 105.07$, $p < .001$), RMSEA = 0.14 (%90 CI = [0.12, 0.17]), CFI = 0.47, TLI = 0.34 ve SRMR = 0.14. Bununla birlikte, Şekil 1'de görüldüğü gibi, basitleştirilmiş modelden anlamlı yollarla elde edilen uyum iyiliği değerleri tatmin edicidir: Ki-kare testi ($\chi^2(7) = 184.47$, $p < .001$), RMSEA = 0.03 (%90 CI = [0.00, 0.15]), CFI = 1.00, TLI = 0.98 ve SRMR = 0.01, böylece çocuk dayanıklılığının sosyal beceriler üzerindeki önemli aracılık etkilerini vurgulamaktadır.

Aracılık analizinin bulguları, olumlu ilişkilerin çocuk psikolojik sağlamlığı aracılığıyla sosyal beceriler üzerindeki dolaylı etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir ($\beta=0.11$, $SE=0.03$, $p<.001$). Bu sonuç, psikolojik sağlamlığın olumlu ilişkiler ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık ettiğini göstermektedir. Benzer şekilde, bağlanmanın psikolojik sağlamlık aracılığıyla sosyal beceriler üzerindeki dolaylı etkisi de anlamlıdır ($\beta=0.08$, $SE=0.03$, $p=.008$). Bu bulgu, psikolojik sağlamlığın bağlanma ve sosyal beceriler arasındaki ilişkide aracı bir rol

oynadığı fikrini desteklemektedir. Ayrıca, çatışmanın sağlamlık üzerinden sosyal beceriler üzerindeki dolaylı etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($\beta=0,08$, $SE=0,03$, $p=,007$). Bu durum, çatışmanın sağlamlık üzerindeki etkisi yoluyla sosyal becerileri etkilediğini göstermektedir. Ancak, psikolojik sağlamlığın bağlanmada tamamen aracı bir rolü vardır. Dolayısıyla, psikolojik sağlamlık baba-çocuk ilişkilerinde olumlu beceriler ve çatışma durumunda kısmi aracılık sağlarken, bağlanma durumlarında tam aracılık sağlamaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Ayrıca, araştırma bulgularına dayanarak geliştirilen önerilere de bu bölümde yer verilmiştir.

Erken çocukluk döneminde ebeveyn katılımı, çocukların çok yönlü gelişimi için kritik öneme sahiptir. Ancak bu dönemdeki çocuklarla yapılan çalışmalarda annenin rolünün önemi kapsamlı bir şekilde incelenmiş olmasına rağmen, babanın rolünün çocuk gelişimi üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar sınırlı kalmıştır (Bronfenbrenner, 1979). Öte yandan, baba-çocuk ilişkisinin ve baba katılımının çocukların sosyal-duygusal, bilişsel ve dil gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, özellikle erken çocukluk döneminin kritik önemi açısından giderek artan bir ilgi görmektedir. İlgili literatürde, baba-çocuk ilişkilerinin çocukların sosyal becerileri ve psikolojik dayanıklılıkları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yetersizdir. Bu bağlamda, bu araştırma erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkileri ile sosyal becerilerin ilişkisi ve bu ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolünü incelemek için gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızın sonuçları da baba-çocuk ilişkisinin sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık üzerindeki kritik rolüne dikkat çekmektedir. Tablo 4.8.'de görüldüğü gibi baba-çocuk ilişkisi ile sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sonucunda babanın çocuğuyla olumlu ilişkilerindeki artışın çocuğun sosyal becerilerini ve psikolojik sağlamlığını artırdığı, sosyal becerilerdeki artışın da psikolojik sağlamlığı artırdığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara paralel çalışmalar da mevcuttur. Baba-çocuk iletişimi sosyal becerileri artırırken (Fernandes vd., 2020; Torres vd., 2014; Uzun ve Baran, 2022), hem ebeveyn hem de çocuk arasındaki olumlu etkileşim çocukta psikolojik sağlamlığı artırmaktadır (Morgan vd., 2020). Ayrıca, kaliteli baba-çocuk ilişkileri psikolojik sağlamlığı desteklerken (Malmberg ve Flouri, 2011; Tamura, 2019), araştırmalar baba ve çocuk arasındaki iletişim eksikliğinin çocuklarda zayıf psikolojik sağlamlığa neden olduğunu göstermiştir (Zhou vd., 2021). Baba-çocuk ilişkilerinin kalitesinin çocuğun ruh sağlığı üzerinde etkili olduğu (Lu vd., 2025), Olumlu baba-çocuk bağlanmasının ekran süresini azalttığı ve ego dayanıklılığını artırdığı (Yang ve Kim, 2024) çalışmalar araştırmamızla tutarlıdır. Psikolojik sağlamlık olumlu sosyal davranışları artırırken (Ding vd., 2023), sosyal becerilerdeki artış da psikolojik sağlamlığı

artırmaktadır (Kuru vd., 2023; Özbey vd., 2022). Ayrıca baba katılımının çocuklarda yüksek sosyal beceri ve yüksek psikolojik sağlamlığa yol açtığını gösteren çalışmalar (Kıralp ve Ummanel, 2023) çalışmamızla tutarlılık göstermektedir. Literatürdeki çalışmalar bu değişkenlerin pozitif ilişkisine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla babaların çocuklarının sosyal becerileri ve psikolojik dayanıklılıkları üzerinde göz ardı edilemez bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında çocuğun cinsiyetinin baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığı bulunmuştur. Sosyal becerinin cinsiyete göre değişmediği (Karaoğlu ve Ünüvar, 2017), baba çocuk iletişimi (Tarkoçin ve Tuzcuoğlu, 2014), psikolojik sağlamlık ve sosyal becerinin cinsiyete göre farklılaşmadığını (Kıralp ve Ummanel, 2023) belirten araştırmalar çalışmamızla tutarlılık göstermiştir. Buna karşın baba çocuk ilişkisi ve sosyal beceriyi etkilemesinde cinsiyetin etkili olduğu kız çocuklarında baba iletişiminin aracılık ettiğini (Webster vd., 2013) ve babaların erkek çocuklarıyla bakım anlamında daha çok ilgilendiğini (Akgöz-Aktaş, 2017) gösteren çalışmalar mevcuttur. Ayrıca bazı araştırmalar dayanıklılık ve sosyal uyum davranışının kızlarda daha yüksek olduğunu (Chen vd., 2021), sosyal yetkinlik puanlarında cinsiyete göre farklılık gösterdiğini (Liman, 2020; Torres vd., 2014) göstermektedir. Psikolojik sağlamlık düzeyinin cinsiyete göre farklılaştığını ortaya koyan çalışmalar (Morgan vd., 2020) da bulunmakla birlikte bu araştırmaların tümü mevcut araştırma sonuçlarımızla çelişmektedir. Bunun sebebi örneklemin küçük olması ve Ağrı ilinde her iki cinsiyetteki çocuğa da aynı şekilde davranılması ve benzer risk durumlarıyla karşı karşıya kalmasından kaynaklı olabilir.

Araştırma bulgularına göre çocuğun yaşı ile bağlanma arasında negatif yönde düşük bir ilişki bulunmuş fakat çocuğun yaşının sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığı tespit edilmiştir. Çocuk büyüdükçe baba-çocuk bağlanmasının azaldığı görülmektedir. Çocuğun yaşının sosyal beceri ve oyun davranışları üzerinde bir etkisinin olmadığı (Öztürk, 2019), çocuğun yaşının psikolojik sağlamlığı etkilemediği araştırmalar (Kishalı ve Gültekin- Akduman, 2024; Özkapu, 2019) bulgularımızı desteklemektedir. Ancak yaşça büyük olan çocukların sosyal becerilerinin küçük çocuklara göre daha yüksek olduğu (Deniz, 2019), yaşla birlikte psikolojik sağlamlığının da arttığı (Erata ve Özbey, 2020; Gün ve Gültekin-Akduman, 2022), 61 ay çocukların sosyal becerilerinin 48-60 ay çocuklarından daha yüksek olduğu

(Atmaca, 2019) ve tüm çalışmaların aksine yaşça büyüyen çocukların psikolojik dayanıklılığını azaldığını belirten (Karal ve Biçer, 2020) araştırmalar çalışmamızla çelişmektedir. Yaşın etkisinin araştırmalara göre farklılık göstermesi, çalışmamızı oluşturan örneklemin sosyokültürel ve ekonomik yapısı, ebeveyn tutumları ve sosyal ortamların kısıtlı olması gibi faktörlerden kaynaklanabilir.

Araştırma sonuçları anne ve baba eğitim durumlarının baba-çocuk ilişkileri, sosyal beceriler ve çocuğun psikolojik sağlamlık düzeyi üzerinde etkili faktörler olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu annelerin çocukları, baba ile daha az çatışma yaşarken bağlanma, sosyal beceri ve psikolojik sağlamlık açısından daha yüksek puanlara sahiptir. Benzer şekilde, lise mezunu annelerin çocukları da ilkökul mezunu annelerin çocuklarına kıyasla baba ile daha az çatışma yaşamakta ve hakkını arama becerilerinde daha başarılı oldukları görülmektedir. Lisans mezunu babaların çocukları, diğer eğitim seviyelerindeki babaların çocuklarına kıyasla daha güçlü bağlanma, daha iyi baba-çocuk ilişkisi, sosyal beceri ve daha yüksek psikolojik sağlamlık becerilerine sahiptir. Benzer şekilde, lise mezunu babaların çocukları da ilkökul mezunu babaların çocuklarına göre daha güçlü baba-çocuk ilişkisine sahip olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim durumu yükseldikçe olumlu baba-çocuk ilişkilerinin güçlendiği ve çocukların daha yüksek sosyal beceri ve psikolojik sağlamlığa sahip olduğu söylenebilir. Bazı araştırmalar çalışmamızı destekler niteliktedir. Saraç ve diğerlerinin (2021) de yaptığı çalışmaya göre anne ve baba eğitim durumu yükseldikçe öz düzenleme becerileri de artmaktadır. Yine Tarkoçin ve Tuzcuoğlu (2014) tarafından yapılan çalışmaya göre yüksek eğitim düzeyine sahip anne ve babalar çocuklarıyla daha etkili iletişim kurmakta ve çocuklarında daha az davranış problemleri görülmektedir. Yine Köyceğiz ve Özbey (2019)'un çalışmasına göre anne ve baba eğitim düzeyinin yükselmesinin ebeveynlerin iletişim becerilerini güçlendirdiği ve bu durumun da çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bakırcı ve Çetingöz (2025) çalışmasında anne eğitim düzeyinin çocuğun sosyal becerileri üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin yüksek eğitim düzeyine olduğu görülürken baba eğitim düzeyinin sosyal beceriler üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde çocukların sosyal becerileri üzerinde anne-baba eğitim durumunun etkili olmadığını gösteren çalışmalar da bulgularımızla çelişmektedir (Atmaca vd., 2020). Ebeveynlerin eğitim durumunun etkili iletişim becerilerini artırırken çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler kurmasını sağladığı söylenebilir.

Annenin yaşı ile çocukta kendini kontrol etme, hakkını arama ve sosyal beceri toplam puanı arasında pozitif yönde düşük bir ilişki tespit edilmiştir. Yaşça büyük olan annelerin çocuklarının genç annelerin çocuklarına kıyasla öz kontrol, hakkını arama konusunda daha iyi ve sosyal becerileri daha gelişmiş çocuklar olduğu görülmektedir. Annenin yaşı ile psikolojik sağlamlık arasında bir ilişki tespit edilmemiştir. Atmaca ve diğerlerinin (2020) yapmış olduğu çalışmada annenin yaşının sosyal beceriler üzerinde etkili olduğunu, özellikle orta yaş annelerinin genç ve yaşlı annelerin çocuklarına göre sosyal becerilerin daha iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca annenin yaşının çocuğun yaratıcılık becerileri ve psikolojik sağlamlığında önemli bir etken olmadığını gösteren çalışmalar da araştırmamızla tutarlıdır (Dönmez vd., 2024). Ancak annenin yaşının çocuğun sosyal becerileri üzerinde etkili olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Yaşar-Ekici, 2015). Çalışma grubumuz olan Ağrı ilinde erken yaşta evliliklerin yaygın olması (Serhat Kalkınma Ajansı, 2016), annelerin annelik becerilerinin daha zayıf olmasına sebep olmuş olabilir ve bu durumun, yaşça büyük annelerin çocuklarının sosyal becerilerinin daha gelişmiş olduğu sonucuna yol açtığı düşünülebilir.

Araştırmamızın bulgularına göre babanın yaşının bağlanma, çatışma ve baba-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisi anlamlıdır. Babanın yaşının artmasıyla çocuğuna bağlanma düzeyinin azaldığı ve çocuğuyla çatışmasının arttığı bulunmuştur. Genç babaların yaşça büyük olan babalara kıyasla daha çok çocuklarıyla ilgilendiklerini gösteren çalışma araştırmamızla tutarlılık göstermektedir (Akgöz-Aktaş, 2017). Babanın yaşının artmasıyla çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler geliştirdiği ve genç babaların yaşlı babalara kıyasla çocuklarıyla daha fazla çatışma yaşadığını belirten çalışmalar bulgularımızla çelişmektedir (Aksoy ve Tatlı, 2019). Öte yandan, Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'nde yapılan çalışmaya göre, babanın yaşının sosyal beceriler ve psikolojik sağlamlık üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur (Kıralp ve Ummanel, 2023). Yaşar-Ekici (2015) çalışmasına göre babanın yaşı ve sosyal beceriler arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Baba-çocuk ilişkilerinde babanın yaşının etkili olmadığını (Arabacı vd., 2022) ve babanın yaşı arttıkça çocuklarda öfke ve saldırganlığın azaldığını bildiren çalışmalar da bulgularımızla çelişmektedir (Liman, 2020). Genç babaların yaşlı babalara kıyasla daha dinamik ve ilgili olması çocuklarıyla yakın ilişkiler kurmasını sağlarken özellikle geleneksel toplumlarda yaşça büyük olan babaların benimsedikleri otoriter ve baskıcı ebeveynlik tarzları baba-çocuk ilişki kalitesinin yaşla birlikte azalmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçları, sosyoekonomik durum iyileştikçe babaların çocuklarıyla daha az çatışma yaşadıklarını, çocuklarına daha fazla bağlandıklarını ve aynı zamanda çocuğun psikolojik dayanıklılığını artırdıklarını ortaya koymaktadır. Buna paralel olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmalar, düşük gelirli babaların çocuklarıyla daha az etkileşime girdiğini ve bu durumun çocuklarda sosyal becerileri azalttığını göstermiştir (Roy vd., 2015; Waller ve Swisher, 2006). Sosyoekonomik düzeyin baba-çocuk ilişkisini ve ebeveyn-çocuk ilişkisini etkilediği (Karaca vd., 2019; Tarkoçin ve Tuzcuoğlu, 2014) görülmektedir. Bir başka araştırmaya göre, ebeveynlik rollerinin sosyoekonomik ve kültürel bağlamlardan etkilendiği ve buna bağlı olarak baba-çocuk ilişkisinin de şekillendiği görülmüştür (Özdemir vd., 2020; Tepe, 2019). Türkiye'de yapılan çalışmalar ile Batı toplumlarında yapılan çalışmaların aynı sonuçlara ulaşmış olması sosyoekonomik durumun önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca bu durumun sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerde babanın yoğun çalışmasının çocuğuyla daha az zaman geçirmesine ve çocuğuyla daha az iletişim kurmasına neden olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bir iyileştirme ve destek çabası olarak babalara ekonomik destek sağlanabilir ve babaları sürece dahil edecek ekonomi politikaları (izin, çocuk parası, nakit desteği) uygulanabilir.

Araştırma sonuçları kardeş sayısının sosyal beceri ve psikolojik sağlık üzerinde etkili olmadığı fakat baba-çocuk ilişkilerinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Araştırmamızda çatışma puanlarının yüksekliği düşük baba-çocuk çatışmasına işaret ettiğinden Tablo 4.6. incelendiğinde kardeşi olmayan veya bir kardeşi olan çocukların babalarıyla daha az çatışma yaşadığı, baba-çocuk bağlanma düzeyi ve olumlu ilişkileri olmak üzere genel olarak baba-çocuk iletişiminin niteliğinin de arttığı görülmektedir. Bu durumda kardeş sayısı arttıkça kardeşler arası rekabet, babanın paylaşılmak istenmemesi, ebeveyn yorgunluğu, birebir zaman geçirme fırsatının azalması gibi etkenlerin sebep olduğu düşünülmektedir. Kardeş sayısının sosyal beceriler üzerinde etkisinin olmadığı (Yaşar-Ekici,2015), psikolojik sağlık açısından kardeş sayısının önemli bir etken olmadığı (Erata ve Özbey, 2020; Kishalı ve Gültekin- Akduman, 2024)) çalışmalar araştırmamızla tutarlı sonuçlar göstermektedir. Fakat kardeş sayısının artmasıyla psikolojik sağlık puanlarının düştüğü (Özoğul ve Esen-Çoban, 2024) ve

kardeş sayısı arttıkça sosyal beceri puanlarının da arttığı (Kara, 2019) araştırmalar da bulgularımızla çelişmektedir.

Araştırma sonuçları, babaların çocuklarıyla oynadıkları oyun süresi arttıkça çocuklarıyla olumlu ilişkilerinin ve psikolojik dayanıklılıklarının arttığını, babalar ve çocukları arasındaki çatışma oranının azaldığını göstermektedir. Oyun süresinin çocuğun sosyal becerileri üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Çocuklarla geçirilen zamanın artması baba-çocuk ilişkilerini güçlendirdiği (Aksoy ve Tatlı, 2019), babaların oyun hakkındaki inançlarının çocukların sosyal becerilerini etkilediğini ve babanın oyuna katılımının baba-çocuk etkileşimini güçlendirdiğini gösteren çalışmalar (Im ve Han, 2015) da mevcut bulguları desteklemektedir. Ancak babaların çocuklarıyla oyun arkadaşı olmalarının çocukların sosyal becerilerini artırdığı (Amodia vd., 2020; Robinson vd., 2021), babaların çocukların etkinliklerine katılımının ise çocuklarda daha yüksek sosyal yeterliliğe ve daha az davranış problemine yol açtığı (Black vd., 1999; Torres vd., 2014) araştırmalar bulgularımızla çelişmektedir. Çalışmalar arasındaki değişkenlikte toplumdan topluma farklılaşan normların, babanın toplumdaki rolünün ve sosyoekonomik koşulların etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bulguları çocuğun aldığı okul öncesi eğitim süresinin baba-çocuk ilişkisi toplam puanı ve sosyal beceri alt boyutları olan iş birliği ve hakkını arama boyutlarında etkili olmadığını göstermektedir. Fakat okul öncesi eğitim süresinin baba-çocuk arasındaki olumlu ilişki, baba-çocuk bağlanması ve çatışma düzeyi, öz kontrol, sosyal beceri toplam puanı ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Okul öncesi eğitime 3 sene ve daha fazla devam eden çocukların bağlanma, çatışma, kendini kontrol etme, sosyal beceri toplam puanı ve psikolojik sağlamlık açısından 1 yıl okul öncesi eğitim almış çocuklardan daha iyi olduğu görülmektedir. Ayrıca 1 sene okula devam eden çocukların 3 sene ve daha fazla okul öncesine devam eden çocuklara kıyasla babalarıyla olumlu ilişkiler geliştirdiği dikkat çekmektedir. Bunun sebebi babanın çocuğuyla daha fazla vakit geçirmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Erata ve Özbey (2020)'nin çalışmasına göre 3 sene okul öncesine devam eden çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yine okul öncesine erken yaşta başlayıp 3 sene eğitim gören çocukların arkadaşlık ilişkileri, iletişim, tek başına ve grupta iş yapma gibi sosyal becerilerin daha az eğitim almış çocuklara göre daha yüksek olduğu (Cesur ve Demir, 2020) ve bu uzun

süre eğitime katılan çocuklar öz düzenleme ve benlik algısı gibi becerilerin daha yüksek olduğu (Tuzcuoğlu vd., 2019) bulgularımızı desteklemektedir. Ayrıca Yaşar-Ekici (2015)'in çalışmasına göre çocuğun okula devam süresi ile sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Uzun süre okul öncesi eğitim alan çocukların sosyal beceriler ve psikolojik sağlık açısından desteklendiği ve daha uzun eğitim gören çocukların ailelerinden uzak kaldıkların daha bağımsız çocuklar olduğu ve ilişkileri daha kolay yönettiği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre; psikolojik sağlık baba-çocuk ilişkisinde olumlu becerilerin olması durumunda kısmi aracılık sağlarken, çatışma ve bağlanma durumlarında tam aracılık sağlamaktadır. Zhou ve arkadaşları (2021) psikolojik sağlamlığın ebeveyn-çocuk iletişimde ve psikolojik sorunlarda aracılık rolü oynadığını, Ye ve arkadaşları (2016) ise psikolojik sağlamlığın depresif belirtiler üzerinde koruyucu bir faktör olduğunu bildirmiştir. Psikolojik dayanıklılığın iyi oluş, olumlu duygular ve iyi ruh hali arasında anlamlı bir aracılık rolü olduğu (Nath ve Pradhan, 2012) ve psikolojik dayanıklılığın sosyal desteğin ekonomik olarak dezavantajlı üniversite öğrencilerinin depresyonu üzerindeki etkisine kısmen aracılık ettiği (Yu vd., 2023) belirtilmektedir. Psikolojik dayanıklılığın ergenlerde psikolojik kötü muamele ile duygusal sorunlar arasında kısmi aracılık yaptığını (Arslan ve Balkıs, 2016) ve öğrencilerde psikolojik iyi oluş ile bilişsel duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkilerde dayanıklılığın aracı rol oynadığını (Roohi vd., 2019) gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca, psikolojik dayanıklılığın uyum sorunları, depresyon ve akademik başarı arasında önemli bir aracı rol oynadığını (Kazmi ve Muazzam, 2020) ve psikolojik dayanıklılığın ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkilere aracılık ettiğini (Yavaş, 2021) bildiren çalışmalar da çalışmamızla benzer sonuçlar göstermektedir. Yapılan tüm araştırmalar psikolojik sağlamlığın olumsuz durumlarda daha belirgin aracı rol oynadığını göstermekle birlikte çalışmamızda da bu durum baba-çocuk ilişkilerinde çatışma ve bağlanma durumlarında tam aracılık sağlamaktadır. Bu nedenle, olumsuz baba-çocuk ilişkileri olan çocuklarda psikolojik sağlamlığın geliştirilmesi, çatışmanın etkilerini azaltmada ve bağlanma sorunlarını hafifletmede önemli bir müdahale alanı olarak değerlendirilebilir.

Araştırmamızın sonuçları, çocukların gelişimi için kritik bir evre olan erken çocukluk döneminde genellikle göz ardı edilen baba-çocuk iletişiminin, çocukların sosyal

becerileri ve psikolojik dayanıklılıkları üzerinde hayati bir öneme sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Babalarıyla olumlu etkileşim içinde olan çocuklar daha iyi sosyal becerilere sahip, daha uyumlu ve daha yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip olmaktadır. Baba-çocuk iletişimi çocukların sosyal becerilerini etkilerken, psikolojik sağlamlığın aracılık ettiği görülmektedir. Baba-çocuk ilişkisi sosyal normlar, sosyoekonomik koşullar, toplumsal cinsiyet rolleri, ebeveyn ilişkileri, babanın yaşı ve eğitim düzeyi gibi birçok değişkenden etkilenmektedir. Örneğin, babaların çocuklarının oyunlarına katıldığı ve çocuklarıyla vakit geçirdiği Batı toplumlarının aksine, geleneksel toplumlarda çocuk gelişiminin annenin sorumluluğunda olduğu, babanın ise ekonomik destek ve disiplin sağlama rolüne sahip olduğu bilinmektedir (Love vd., 2005). Araştırmamızın verileri genellikle orta ve düşük sosyoekonomik düzeydeki babaları ve çocukları kapsadığından ve örneklem babadan ziyade annenin çocukla daha fazla ilgilenmesi gerektiğine inanan geleneksel toplumlardan alındığından, araştırmamızı aynı düzeydeki toplumlara genellemenin daha doğru bir genelleme olacağı düşünülmektedir. Farklı sosyokültürel toplumlarda aynı sonuçlar gözlemlenmeyebilir. Bronfenbrenner (1979), Pianta ve diğerleri (2012) ve Epstein (1987) erken çocukluk eğitim kurumlarında sadece çocuğa odaklanan eğitim yerine ebeveyn ve çocuğu bir bütün olarak değerlendiren eğitim programlarının daha etkili olduğunu savunmaktadır. Özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerle yapılan çalışmalarda, ebeveyn eğitim programlarının çocuklarda sosyal etkileşim ve iletişim becerileri üzerinde etkili olduğu (Hancock vd., 2002) ve eğitim programlarına katılan ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini geliştirdiği (Fox vd., 2006) bulunmuştur. Bushfield (2004) tarafından cezaevindeki ebeveynlerle yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin katıldığı eğitim programı sonucunda babaların ideal babalık rolüne ilişkin tutumlarının olumlu yönde değiştiği bulunmuştur. Erken Head Start programlarında baba katılımı üzerine yapılan çalışmalarda, baba katılımının çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi üzerinde önemli etkileri olduğu görülmüş, ancak özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı babaların yoğun iş temposu ve kültürel faktörler nedeniyle katılımlarının düşük olduğuna dikkat çekilmiştir (Raikes vd., 2007).

Önceki araştırmalar ve mevcut araştırmamızın bulgularından yola çıkarak erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkilerini desteklemek, babaların çocuk gelişimi üzerindeki etkinliğini artırmak, etkili sosyal ilişkiler ve dirençli psikolojik sağlık için; eğitim programlarına baba-çocuk iletişimini destekleyen içerikler eklemek, aile içi etkili iletişim eğitimleri vermek ve psikolojik dayanıklılık temelli ebeveyn-çocuk eğitimleri

gerçekleştirmek, okul-aile birliği kanallarının ailelere çocuk gelişimi konusunda rehberlik etmesi, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâkim olduğu toplumlarda farkındalık yaratacak proje ve kampanyaların oluşturulması, babaların çocuklarıyla daha fazla vakit geçirebilmeleri için babaların çalışma hayatını ve sosyoekonomik durumunu iyileştirecek politikaların uygulanması, ebeveyn-ocuk terapilerinin yaygınlaştırılması ve alanda baba-ocuk araştırmalarının artırılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Agbakwuru, C., & Stella, U. (2012). Effect of assertiveness training on resilience among early-adolescents. *European Scientific Journal*, 8(10), 69–84.
- Ahmetoglu, E., Acar, I. H., & Ozturk, M. A. (2022). Parental involvement and children's peer interactions. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 41(7), 4447–4456. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00965-0>
- Ahmetoğlu, E. Y., & Aral, N. (2004). *Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi Anabilim Dalı (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi).
- Ai, H., & Hu, J. (2016). Psychological resilience moderates the impact of social support on loneliness of “left-behind” children. *Journal of health psychology*, 21(6), 1066-1073.
- Akbaş, İ. (2019). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 7(77), 25-29.
- Akgöz Aktaş, G. (2017). *The relationship between father involvement and child adjustment: The effects of maternal gatekeeping and marital adjustment* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Akgün, E. ve Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk ana baba ilişki ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(13), 44-53. <http://dx.doi.org/10.16991/INESJOURNAL.36>
- Akkök, F. (1996). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi, öğretmen el kitabı*. Ankara: MEB Basımevi.
- Akman, B., Topçu, Z., Baydemir, G., Şahin, S., Şirin, E. ve Çelik Arslan, A. (2011). 6 Yaş Çocukların Sosyal Becerilerinin Oyun Arkadaşı Tercihleri Üzerindeki Etkisi, *NWSA E-Journal of New World Sciences Academy*, 6, (2), 1548-1560.
- Aksoy, A. B., & Tatlı, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ile babalık rolü algıları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Aksoy, H. P., Gültekin Akduman, G., Şepitci Sarıbaş, M., Özyürek, A. (2024). Okul öncesi dönemde psikolojik sağlamlık ile sosyal beceriler arasındaki ilişki ve sosyal becerileri etkileyen faktörler. *ğitimsel Akademik Araştırma* (53), 178-195. <https://doi.org/10.33418/education.1421227>
- Aktan, B. Ş., & Önder, A. (2018). Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 20–30.
- Amodia-Bidakowska, A., Laverty, C., & Ramchandani, P. G. (2020). Father-child play: A systematic review of its frequency, characteristics, and potential impact on children's development. *Developmental Review*, 57, 100924. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2020.100924>
- Anme T., Shinohara R., Sugisawa Y., Tanaka E., Watanabe T. ve Hoshino T. (2013). Validity and reliability of the Social Skill Scale (SSS) as an index of social

- competence for preschool children. *Journal of Health Science*, 3(1): 5-11. <https://doi.org/10.1037/t33656-000>
- Arabacı, N., & Ömeroğlu, E. (2016). Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *International Journal of Turkish Education Sciences*, 2016(7), 1-21.
- Arabacı, N., Özyürek, A., & Gözün Kahraman, Ö. (2022). Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ve baba-çocuk iletişimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(2), 656-675. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1023795>
- Aral, N, Baran, G, Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2001). “Çocuk Gelişimi 1”. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Arı, R., Üre, Ö., ve Yılmaz, H. (1999). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Konya: Mikro Yayınları.
- Arnold DH, Kupersmidt JB, Voegler-Lee ME, Marshall N (2012) The association between preschool children's social functioning and their emergent academic skills. *Early Child Res Q*, 27: 376–386. DOI: [10.1016/j.ecresq.2011.12.009](https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.12.009)
- Arslan, E. (2008). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeğinin türkçe'ye uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 53-60.
- Arslan, G. (2015). Ergenlerde psikolojik sağlamlık: Bireysel koruyucu faktörlerin rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 73-82.
- Arslan, G., & Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, özyeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8–22. <https://doi.org/10.19126/suje.35977>
- Arslan, ZG & Demircioğlu, H. (2023). Babaların cinsiyet perspektifleri ve katılımının çocukların dayanıklılığı üzerindeki etkisi. *Erken Çocuk Gelişimi ve Bakımı*, 193 (3), 417–431. <https://doi.org/10.1080/03004430.2022.2096600>.
- Artan, İ., & Bayhan, P. S. (2014). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları.
- Arupam, S. (2025). The Role of Inclusive Education in Improving Social Skills of Children with Special Needs. *International Journal of Social Society and Research Innovation*, 1(1), 26-33.
- Aslan, D. & Özgün, Ö. (2017). Sosyal öğrenme kuramı. N. Aral, T. Duman (Ed.), *Eğitim psikolojisi içinde* (s. 320-337). Ankara: Pegem Akademi.
- Ata, S., & Macun, B. (2021). Play tendency and prosociality in early childhood. *Early Child Development and Care*, 192(13), 2087–2098. <https://doi.org/10.1080/03004430.2021.1988943>
- Atan, A., & Buluş, M. (2021). Çocuklarda psikolojik iyi oluş: Bir model önerisi ve ölçek geliştirme çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 54(54), 97-128. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.845941>
- Ateş, S. (2019). 60-66 ay arasında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin duygusal okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Atmaca, R. N. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme ve sosyal beceri düzeyleri ile annelerin empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atmaca, R. N., Gültekin Akduman, G., & Şepitci Sarıbaş, M. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik özelliklere göre incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 157-173. <https://doi.org/10.47714/uebt.768067>
- Avcıoğlu, H. 2007. Sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması (4-6 yaş). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2); 87-101.
- Aydın, A. (2012). Sembolik Oyun Testi'nin Türkçeye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 905-925.
- Aydın, B. (2015). *Çocuk ve ergen psikolojisi*, Nobel Yayınları.
- Aytekin, Ç., Artan, İ., Kangal, S. B., Çalışandemir, F., & Özkızıllı, S. (2016). Çocukların anne-babalarına yönelik algılarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 168-188.
- Bacanlı, H. (2000). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı, H. (2012). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Bacanlı, H. (2017). *Eğitim psikolojisi* (24.baskı). Pegem Akademi.
- Bakırcı, B., & Çetingöz, D. (2025). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Dijital Medya Ekranını Problemlili Kullanımları ve Sosyal Becerilerinin İncelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 39(1), 162–177. <https://doi.org/10.33308/26674874.2025391835>
- Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control* (Vol. 604). Freeman.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Basım, H. N., & Çetin, F. (2011). Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin güvenirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104–114.
- Bayhan P, Saranlı AG. (2010). Vygotsky'nin kuramına dayanan kendine yönelik konuşma davranışının okul öncesi dönemdeki gelişimi ve uygulamalarda kullanımı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2010;30(3):819–34.
- Bayındır, D., & Ural, O. (2016). Development of the Self-Regulation Skills Scale. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(4).
- Beardslee, W. R., & Podorefsky, D. (1988). Resilient adolescents whose parents have serious affective and other psychiatric disorders: Importance of self-understanding and relationships. *The American Journal of Psychiatry*, 145(1), 63–69. <https://doi.org/10.1176/ajp.145.1.63>
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.

- Belli, M., Akcay, N., & Yılmaz, H. B. (2021). Geçmişten günümüze değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine katkıları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 366-371. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.806798>
- Benard, B. (1995). *Fostering resilience in children*. ERIC Digest.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (A. Dönmez Çev.; B. Onur Yay. Haz.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Berk, L. E., Winsler, A. (1995). *Scaffolding Children's Learning: Vygotsky And Early Childhood Education*. National Association For The Education Of Young Children.
- Bıyık, S. (2021). 4-6 yaş arası okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal beceri düzeyleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi].
- Black, M. M., Dubowitz, H., & Starr, R. H., Jr. (1999). African American fathers in low-income, urban families: Development, behavior, and home environment of their three-year-old children. *Child Development*, 70(4), 967-978. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00070>
- Block, J., & Block, J. H. (2006). Venturing a 30-year longitudinal study. *American psychologist*, 61(4), 315.
- Bodrova, E., & J. Leong, D. (2013). *Zihnin araçları: Erken çocukluk eğitiminde Vygotsky yaklaşımı*. (Çev. G. Haktanır). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucciarelli, A., & Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671-682. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.5.671>
- Bozok, M. (2018). *Ebeveynlik, erkeklik ve çalışma hayatı arasında Türkiye'de babalık*. AÇEV Yayınları.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674028845>
- Bronstein, M. H., & Zlotnik, D. (2008). Parenting styles and their effects: Infant and early childhood development. In M. M. Haith & J. B. Benson (Eds.), *Encyclopedia of infant and early childhood development* (pp. 496-509). Elsevier.
- Brooks, R. B., & Goldstein, S. (Eds.). (2005). *Handbook of resilience in children*. Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Brotherson, S. E., Yamamoto, T., & Acock, A. C. (2003). Connection and communication in father-child relations and adolescent child well-being. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 1(3), 191-214. <https://doi.org/10.3149/fth.0103.191>
- Brownell CA (2013) Early development of prosocial behavior: Current perspectives. *Infancy*, 18: 1-9. pmid:25632273. <https://doi.org/10.1111/inf.12004>

- Brussoni, M. ve Olsen, L. L. (2013). The perils of overprotective parenting: fathers' perspectives explored. *Child: care, health and development*, 39(2), 237-245. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2011.01361.x>
- Buckner, J. C., Mezzacappa, E., & Beardslee, W. R. (2003). Characteristics of resilient youths living in poverty: The role of self-regulatory processes. *Development and Psychopathology*, 15(1), 139–162. <https://doi.org/10.1017/S0954579403000087>
- Bulut, G. Ç. (2018). Dayanıklılık bileşenleri ve genetiğin rolü. 28. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi* (ss. 12–13). İstanbul: Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği.
- Bulut, S., Doğan, U., & Altundağ, Y. (2013). Adolescent Psychological Resilience Scale: Validity and reliability study. *Suvremena Psihologija*, 16(1), 31–41.
- Bureau, J. F., Deneault, A. A., & Yurkowski, K. (2020). Preschool father-child attachment and its relation to self-reported child socioemotional adaptation in middle childhood. *Attachment & Human Development*, 22(1), 90-104. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589065>
- Bushfield, S. (2004). Fathers in prison: Impact of parenting education. *Journal of Correctional Education*, 55(2), 104-116.
- Buss, A., & Plomin, R. (1984). *Temperament: Early personality traits*. Erlbaum.
- Cabrera, N. J. (2020). Father involvement, father-child relations, and attachment in the early years. *Attachment & Human Development*, 22(1), 134–138. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589070>
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2014). The ecology of father-child relationships: An expanded model. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4), 336-354. <https://doi.org/10.1111/jftr.12054>
- Caldarella, P., & Merrell, K. W. (1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. *School Psychology Review*, 26 (2).
- Can, G. (2004). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, , Ed. Binnur Yeşilyaprak, Kişilik Gelişimi. Ankara: PegemA Yayınları
- Cesur, C., & Demir, M. (2020). Okul öncesi eğitim alma süresinin çocukların sınıf kurallarına uyum ve okul motivasyonlarına etkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 103-122. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.643778>
- Cesur, E. ve Köksal-Akyol, A. (2020). Sosyal Becerilerin Gelişimi. D. Aslan. (Ed.), *Erken Çocuklukta Sosyal Beceri Eğitimi* (105-125). Ankara: Pegem Akademi.
- Chen, H., Hong, Q., Xu, J., Liu, F., Wen, Y., & Gu, X. (2021). Resilience coping in preschool children: The role of emotional ability, age, and gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 5027. <https://doi.org/10.3390/ijerph18095027>
- Cheung, P. P., Siu, A. M., ve Brown, T. (2017). Measuring Social Skills Of Children And Adolescents In A Chinese Population: Preliminary Evidence On The Reliability And Validity Of The Translated Chinese Version Of The Social Skills Improvement System-Rating Scales (Ssis-Rs-C). *Research In Developmental Disabilities*, 60, 187-197. doi: 10.1016/j.ridd.2016.11.019.

- Christensen, L., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Research methods, design, and analysis* (Global ed.). Pearson Education.
- Churchill, B., & Craig, L. (2022). Men's and women's changing attitudes towards fatherhood and working fathers in Australia. *Current Sociology*, 70(6), 943-963. <https://doi.org/10.1177/00113921211012737>
- Churchill, R., Ferguson, P., Godinho, S., Johnson, N. F., Keddle, A., Letts, W., Mackay, J., McGill, M., Moss, J., Nagel, M., Nicholson, P., & Vick, M. (2013). *Teaching: Making a difference* (2nd ed.). Milton, QLD: John Wiley & Sons.
- Conger, R. D., Conger, K. J., & Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of marriage and family*, 72(3), 685-704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>
- Contreras, J. M., Kerns, K. A., Weimer, B. L., Gentzler, A. L., ve Tomich, P. L. (2000). Emotion regulation as a mediator of associations between mother-child attachment and peer relationships in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 111-124.
- Cömert, S., & Özbey, S. (2021). Türk Müziği Destekli Psikolojik Sağlamlık Programı: Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Üzerine Etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(11), 366-393. <https://doi.org/10.21733/ibad.947566>
- Creswell, J. W. (2019). Deneyisel desenler. In C. Robb & K. Mason (Eds.), *Educational research* (S. Doğan, Çev., pp. 376-428). Edam. (Original work published 2013)
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (E. Karadağ, Trans. Ed.). Nobel Publishing. (Original work published 2018)
- Criss, M. M., Shaw, D. S., & Ingoldsby, E. M. (2003). Mother-son positive synchrony in middle childhood: Relation to antisocial behavior. *Social Development*, 12(3), 379-400. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00239>
- Curtis, E.A., Comiskey, C., & Dempsey, O. (2016). Importance and use of correlational research. *Nurse Researcher*, 23(6), 20. <https://doi.org/10.7748/nr.2016.e1382>
- Cüceloğlu, D. (1998). *İçimizdeki biz*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çapan, B. E. (2007). Akran zorbalığına maruz kalan ilköğretim 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin bazı değişkenler açısından sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. *VI. Sınıf Öğretmenliği Kongresi Bildiri Kitabı* (27-29 Nisan), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 568-574. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çelen Yoldaş, T., & Özmert, E. (2020). Farklı basamaklardaki sağlık kuruluşlarına başvuran ailelerin çocukları ile oyun oynama, kitap okuma ve ekran izletme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(2), 45-53. <https://doi.org/10.12956/tchd.561164>
- Çelik, E. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin yılmazlık özelliklerinin duygusal dışavurum açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2).
- Çetin, F. Alpa-Bilbay, A. ve Albayrak-Kaymak, D. (2003). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler*. (3. Baskı). İstanbul, Epsilon Yayıncılık.

- Çiftçi, K. (2019). Doğa eğitiminin okul öncesi çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.*
- Day, R. D., & Lamb, M. E. (Eds.). (2004). *Conceptualizing and measuring father involvement: Pathways, problems, and progress*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Demircioğlu, H., & Yoldaş, C. (2019). Çocukluk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 18(1), 40–48.
- Demirtaş Madran, H. A. (2014). Eğitimin psikolojik temelleri. İçinde A. Ç. Sağlam (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (s. 107-131). Ankara: Maya Akademi.
- Denham, S. A., & Burton, R. (2003). *Social and emotional prevention and intervention programming for preschoolers*. Kluwer Academic/Plenum. <https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0055-1>
- Denham, S. A., Zinsser, K. M., ve Brown, C. A. (2006). The emotional basis of learning and development in early childhood education. *Handbook of research on the education of young children*, 2, 85-103.
- Deniz, U. H. (2019). 60-72 aylık çocukların sosyal becerilerinin problem çözme becerilerini yordama gücü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Derman, M. T., & Başal, H. A. (2013). Okul öncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Ding, X., Liang, M., Song, Q., Su, W., Li, N., Liu, H., ... & Sun, Y. (2023). Development of psychological resilience and associations with emotional and behavioral health among preschool left-behind children. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 58(3), 467-476. <https://doi.org/10.1007/s00127-022-02325-8>
- Dodson, F. (1997). *Çocuk yaşken eğilir* (5. Bs.) (S. Selvi Çev.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness and Well-Being*, 3(1), 93–102.
- Dönmez, Ö., Ergün, Ö. R., & Dağal, A. B. (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları ile yaratıcılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (72), 408-432. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1455781>
- Ekinci Vural, D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eldeleklioğlu, J. (2018). Kişilik gelişimi. *Pegem Atıf İndeksi*, 137-163. <https://doi.org/10.14527/9786052410486.05>
- Elibol Gültekin, S. (2008). *5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

- Epstein, J. L. (1987). Parent involvement: What research says to administrators. *Education and Urban Society*, 19(2), 119-136. <https://doi.org/10.1177/0013124587019002002>
- Erata, F., & Özbey, S. (2020). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Pearson Journal*, 5(9), 125-151. <https://doi.org/10.46872/pj.171>
- Erden, M., & Akman, Y. (2009). *Eğitim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretme*. Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, Ö., & Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 51-72.
- Ergün Başak, B., & Can, G. (2018). Düşük gelirli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin öz-duyarlılık, sosyal bağlılık ve iyimserlik düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(2).
- Eryücel, M. E. (2019). Examination of wrestling athletes' psychological resilience in terms of wrestling education. *Universal Journal of Educational Research*, 7(4), 1054-1060. <https://doi.org/10.13189/ujer.2019.070417>
- Everall, R. D., Altrows, K. J., & Paulson, B. L. (2006). Creating a future: A study of resilience in suicidal female adolescents. *Journal of Counseling & Development*, 84(4), 461-470. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2006.tb00430.x>
- Eyce, B. (2000). Tarihten günümüze Türk aile yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Fagan, J., & Iglesias, A. (2000). The relations between fathers' and children's communication skills and children's behavior problems: A study of Head Start children. *Early Education and Development*, 11(3), 307-320. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1103_5
- Feldman, R. (2021). Social behavior as a transdiagnostic marker of resilience. *Annual review of clinical psychology*, 17(1), 153-180. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-081219-102046>
- Fernandes, C., Monteiro, L., Santos, A. J., Fernandes, M., Antunes, M., Vaughn, B. E., & Veríssimo, M. (2020). Early father-child and mother-child attachment relationships: contributions to preschoolers' social competence. *Attachment & Human Development*, 22(6), 687-704. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1692045>
- Flouri, E. (2005). *Fathering and child outcomes*. John Wiley & Sons.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A., & Target, M. (1994). The Emanuel Miller memorial lecture 1992: The theory and practice of resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(2), 231-257. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01160.x>
- Fox, R. A., Duffy, K. M., & Keller, K. M. (2006). Training community-based professionals to implement an empirically supported parenting program. *Early Child Development and Care*, 176(1), 19-31. <https://doi.org/10.1080/0300443042000302618>

- Fraenkel, J., Wallen, N., & Hyun, H. (1993). *How to design and evaluate research in education* (10th ed.). McGraw-Hill Education.
- Frazier, P. A., Tix, A. P., & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, 51(1), 115-134. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.1.115>
- Frogner, L., Hellfeldt, K., Ångström, A. K., Andershed, A. K., Källström, Å., Fanti, K. A., & Andershed, H. (2022). Stability and change in early social skills development in relation to early school performance: A longitudinal study of a Swedish cohort. *Early Education and Development*, 33(1), 17-37. <https://doi.org/10.1080/10409289.2020.1857989>
- Furuncu, C., & Öztürk, E. (2020). Problemlili Medya Kullanım Ölçeği Türkçe formunun geçerlik güvenirlik çalışması: Çocuklarda ekran bağımlılığı ölçeği ebeveyn formu. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 535–566. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202043237>
- Gao, Y., Huang, Y., & Zhang, W. (2024). Father-child relationship, parasympathetic nervous system activity, and aggressive behavior. In *InPACT 2024 Conference Proceedings*. <https://doi.org/10.36315/2024inpact098>
- Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. *Children and Violence*. Guilford Press. <https://doi.org/10.1080/00332747.1993.11024627>
- Genç, M., & Tolan, Ö. (2021). Okul öncesi dönemde sık görülen psikolojik ve gelişimsel bozukluklarda oyun terapisi uygulamaları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 207-231. <https://doi.org/10.18863/pgy.757366>
- George, D., & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A simple guide and reference* (14th ed.) . Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315545899>
- Giorgis, C. (2024). *Literature and literacy for young children: Envisioning possibilities in early childhood education for ages 0-8*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003367635>
- Girgin, İ. (2020). Erken çocuklukta dil gelişimi ile ilgili yazılmış makalelerin incelenmesi. *Journal of Individual Differences in Education*, 2(1), 52-63.
- Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(28), 113–128.
- Goodman, A., Joshi, H., Nasim, B., & Tyler, C. (2015). Social And Emotional Skills İn Childhood And Their Long-Term Effects On Adult Life. *A Review For The Early Intervention Foundation*, 80-98
- Göger, G. (2018). *Ebeveynlerin kişilik özellikleri ile çocukların sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölbaşı E, Gölbaşı İ. (2018). Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim: Kuramsal Bir Bakış Açısı. İçinde: Gülay Ogelman H, Editör. *Yaşamın İlk Yıllarında Sosyal Beceriler*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gray, P. B., Anderson, K. G., & Anderson, D. (2015). The impact of fathers on children. In *Encyclopedia on Early Childhood Development* (pp. 1–4). CEECD / SKC-ECD.

- Gresham, F. M. (1998). Social skills training: Should we raze, remodel, or rebuild? *Behavioral Disorders*, 24 (1), 19-25. <https://doi.org/10.1177/019874299802400103>
- Gresham, F. M., Elliott, S. N. (1990). *Social skills rating system*. Circle Pines, MN: American Guidance Service. <https://doi.org/10.1037/t10269-000>
- Guerrero, L. K., & Jones, S. M. (2003). Differences in one's own and one's partner's perceptions of social skills as a function of attachment style. *Communication Quarterly*, 51(3), 277-295. <https://doi.org/10.1080/01463370309370157>
- Gunderson, L., & Folke, C. (2005). Resilience—now more than ever. *Ecology and Society*, 10(2), 22.
- Gur, C. (2013). Development of behavior values scale for children in the five-to-six-year-old age group. *Development*, 3(1).
- Gülay Ogelman, H. (2016). Okul öncesi dönemde sosyal gelişim. E. Kargı (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim içinde* (s.47-83). Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay Ogelman, H., & Akman, B., (2009). *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler* . : Pegem Akademi.
- Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkiler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82-93.
- Gülay, H. (2010). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri* (1. baskı). Pegem Akademi.
- Güler, T. (2010). *Anne baba eğitimi*. Pegem Akademi.
- Gün, R. Ş., & Gültekin Akduman, G. (2022). Okul Öncesi Çocuklarının Psikolojik Sağlamlıklarının Akran Zorbalığı Davranışları ile İlişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 107-123. <https://doi.org/10.37217/tebd.1019516>
- Güngörmüş Özkardeş, O. (2012). *Baba olmak*. Remzi Kitabevi.
- Güven, T. (2018). *48-60 aylık çocukların sosyal becerilerinin ve problem davranışlarının ebeveynleri tarafından değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hajovsky, D. B., Caemmerer, J. M., & Mason, B. A. (2022). Gender differences in children's social skills growth trajectories. *Applied Developmental Science*, 26(3), 488-503. <https://doi.org/10.1080/10888691.2021.1890592>
- Hancock, T. B., Kaiser, A. P., & Delaney, E. M. (2002). Teaching parents of preschoolers at high risk: Strategies to support language and positive behavior. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(4), 191–212. <https://doi.org/10.1177/027112140202200402>
- Hawes L. And Tonyan, H. (1999). *Peer relations* (Eds. L. Balterand C.S. Tomis Le monda child psychology: A Handbook of comtempary Issues USA: psychology Press Tolyor and Francis Group. 143-157.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience? *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258–265. <https://doi.org/10.1177/070674371105600504>

- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Husted, H. S. (2017). *The relationship between psychological well-being and successfully transitioning to university* (Honors thesis). King's University College at Western University. https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1062&context=psychK_uht
- Im, Y. S., & Han, Y. J. (2015). Effects of father's play beliefs on father-child interaction and child's social skills. *Korean Journal of Child Studies*, 36(2), 1-16. <https://doi.org/10.5723/KJCS.2015.36.2.1>
- Islam, M. M., & Khan, M. N. (2023). Early childhood development and its association with maternal parity. *Child: Care, Health and Development*, 49(1), 80-89. <https://doi.org/10.1111/cch.13011>
- Izzaty, R. E. (2018). Happiness in early childhood. *Psychological Research and Intervention*, 1(2), 64-77. <https://doi.org/10.21831/pri.v1i2.22024>
- İlavlı, F. G. (2022). *Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerilerinin benlik kavramlarını yordayıcı etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. & Kılıç, M. A. (2004). *Gelişim Psikolojisi*. Nobel Kitapevi.
- Jaffee, S. R., & Gallop, R. (2007). Social, emotional, and academic competence among children who have had contact with child protective services: Prevalence and stability estimates. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46(6), 757-765. <https://doi.org/10.1097/chi.0b013e318040b247>
- Jenson, J. M., & Fraser, M. W. (2006). A risk and resilience framework for child, youth, and family policy. In *Social policy for children & families: A risk and resilience perspective* (p. 118). Sage Publications.
- Jin, Z., Li, R., Liu, Y., Cui, W., & Yang, X. (2023). Father influences on child social adaptability: Mediation by peer communication ability. *Journal of Psychology in Africa*, 33(1), 35-42. <https://doi.org/10.1080/14330237.2023.2182949>
- Johnson, C., Ironsmith, M., Snow, C. W., & Poteat, G. M. (2000). Peer acceptance and social adjustment in preschool and kindergarten. *Early Childhood and Educational Journal*, 27(4), 207-212.
- Kamay, P.O. ve Köşker, Ş.Ö. (2006). İlk fen deneyimlerim. Ankara: SMG Yayıncılık.
- Kandır, A. (2000). Öğretmenlerin beş-altı yaş çocuklarında görülen davranış problemlerine ilişkin bilgi ve tutumları. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 2(1), 42-50.
- Kandır, A., & Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
- Kanık, N. (1993). Özürlü Bebeklerin Eğitimi ve Ailenin Katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(03), 14-17. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000017

- Kara, F. C. (2019). 3-6 yaş çocukların sosyal beceri düzeyleri ile annelerinin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karabulut, H. (2024). Resimli çocuk kitaplarında baba katılımı kavramının incelenmesi. *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 273-286. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386558>
- Karaca, N. H., Kaya, Ü. Ü., & Can, M. (2019). Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyoekonomik düzeylerine göre baba-çocuk ilişkisi ve akran oyun davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 6(4), 33-41. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.653630>
- Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(26), 129-142.
- Kararımak, Ö., & Figley, C. (2017). Resiliency in the face of adversity: A short longitudinal test of the trait hypothesis. *The Journal of General Psychology*, 144(2), 89-109. <https://doi.org/10.1080/00221309.2016.1276043>
- Karal, E., & Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 129-156. <https://doi.org/10.20493/birtop.726411>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler ve teknikler*. Nobel Yayıncılık.
- Karavaşahin, H., Totan, T., & Aksu, G. (2021). Erken çocukluk döneminde sosyal beceri ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 469-493. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202152249>
- Karayılmaz, D. (2008). *Ana sınıfına devam eden çocukların duygusal zeka ve sosyal uyum becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karlı, N. (2019). *Lise öğrencilerinin anne baba tutumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karoğlu, H., & Ünüvar, P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 231-254. <https://doi.org/10.21764/efd.12383>
- Kärtner, J., Schuhmacher, N., & Torrens, M. G. (2020). Culture and early social-cognitive development. *Progress in Brain Research*, 254, 225-246. <https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2020.06.011>
- Katz, L. G., & McClellan, D. E. (1991). *The teacher's role in the social development of young children*. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. (ED 331 642).
- Kavi, E., & Karakale, B. (2018). Çalışan psikolojisi açısından psikolojik dayanıklılık. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 55-77. <https://doi.org/10.31199/hakisderg.391826>
- Kayabalı, H., & Özbey, S. (2024). Okul Öncesinde Sosyal Beceri Eğitimi: Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi. *International Journal of Education & Well-Being*, 2(2), 91-107.

- Kazmi, U. E. R., & Muazzam, A. (2020). Adjustment problems, depression, and academic achievement: The mediating role of resilience. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 35(3), 545–557. <https://doi.org/10.33824/PJPR.2020.35.3.29>
- Keçecioğlu, Ö. (2015). *MEB okul öncesi eğitim programı ve Montessori yaklaşımına göre eğitim alan 5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Kelly, J. A. (2002). *Social Skills Training: A Practical Guide for Interventions*. [PsycINFO Database Record](https://doi.org/10.1002/9781118130101.ch1).
- Kılıç, K. M., & Güngör-Aytar, F. A. (2017). Erken çocuklukta sosyal becerilere sosyal beceri eğitiminin etkisi, sosyal becerilerle mizaç arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 204-221. <https://doi.org/10.15390/EB.2017.7162>
- Kılınç F. E. ve Saltık N. (2020). Kadın Konukevlerinde Kalan Çocukların Problem Davranışları Üzerinde Oyun Terapisinin Etkisinin İncelenmesi. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 27-34. <https://doi.org/10.31067/0.2020.240>
- Kıralp, F. S. Ş., & Ummanel, A. (2023). Examination of preschool children's social emotional skills & resilience levels and father-child communication. *Asian Journal of Instruction (E-AJI)*, 11(Special Issue: 1st International Positive Schools & Well-Being Congress), 92-110. <https://doi.org/10.47215/aji.1299889>
- Kirschbaum, S., McCollister, C., Drake-Croft, J., & O'Neal, L. (2018). Social and emotional competence. *Tennessee Commission on Children and Youth*.
- Kışalı, Z., & Gültekin Akduman, G. (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(1), 28-45. <https://doi.org/10.37217/tebd.1287358>
- Kozulin, A. (1987). *The concepts of activity in soviet psychology: vygotskyz his disciples and crtics*. (Ed.H. daniels). An introdyction Vygotsky New York: Routledge. 101-125
- Köyceğiz, M., & Özbey, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin iletişim becerileri ile çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 1707-1734.
- Ku, K. Y., & Ho, I. T. (2010). Metacognitive strategies that enhance critical thinking. *Metacognition and Learning*, 5, 251–267.
- Kuru, N., Ungar, M., & Akman, B. (2023). Child refugee's social skills and resilience: Moderating effects of time in refugee camp, parental education, and preschool attendance. *Infant and Child Development*, 32(4), e2424. <https://doi.org/10.1002/icd.2424>
- Kuzucu, Y. (1999). Babalarıyla çatışma düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin ve babalarının babalık rolüne ilişkin algılarının karşılaştırılması.
- Küçükturan, A.G. & Keleş, S. (2017). Sosyal duygusal gelişim. İçinde A. Köksal Akyol (Ed.). Erken çocukluk döneminde gelişim I: 0-36 ay, 318-362. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ladd, G. W. (2005). *Children's peer relations and social competence: A century of progress*. Yale University Press.

- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42. https://doi.org/10.1300/J002v29n02_03
- Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (5th ed., pp. 1–26). John Wiley & Sons, Inc.
- Landry, S. H., Smith, K. E., Swank, P. R., Assel, M. A., & Vellet, S. (2001). Does early responsive parenting have a special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary? *Developmental Psychology*, 37(3), 387–403. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.3.387>
- Leech, K. A., Salo, V. C., Rowe, M. L., & Cabrera, N. J. (2013, November). Father input and child vocabulary development: The importance of wh-questions and clarification requests. *Seminars in Speech and Language*, 34(4), 249-259. <https://doi.org/10.1055/s-0033-1353445>
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 18, 211–228.
- Liman, B. (2020). 60-72 aylık çocukların sosyal yetkinlik ve davranış durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, (37), 8-19.
- Liu H, Liu L, Jin X.(2020).The impact of parental remote migration and parent-child relation types on the psychological resilience of rural left-behind children in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.; 17(15), 5388. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155388>.
- Liu, F. (2024) An Analysis on the Relationship between Preschoolers' Psychological Resilience and Their Raising Environment. *Creative Education*, 15, 2019-2036. doi: [10.4236/ce.2024.1510125](https://doi.org/10.4236/ce.2024.1510125).
- Liu, H., Qiu, Y., & Luo, L. (2022). Exploring family educational involvement and social skills in Chinese preschoolers: The moderating role of parent-child relationship. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 911421. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.911421>
- Love, J. M., Kisker, E. E., Ross, C., Raikes, H., Constantine, J., Boller, K., Brooks-Gunn, J., Chazan-Cohen, R., Tarullo, L. B., Brady-Smith, C., Fuligni, A. S., Schochet, P. Z., Paulsell, D., & Vogel, C. (2005). The effectiveness of early head start for 3-year-old children and their parents: Lessons for policy and programs. *Developmental Psychology*, 41(6), 885–901. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.6.885>
- Lu, J., Wang, M., Wang, K., Zhou, X., Xu, J., Akezhuoli, H.,..... & Zhu, H. (2025). The Impacts of Maternal Migration on Father-Child Communication and the Mental Health of Left-Behind Children. *Journal of Child and Family Studies*, 1-10.
- Luthar, S. S., & Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(1), 6–22. <https://doi.org/10.1037/h0079218>
- Lynch, S. A., & Simpson, C. G. (2010). Social skills: Laying the foundation for success. *Dimensions of early childhood*, 38(2).

- Madi, A. (2025). The influence of dysfunctional family dynamics on the development of socio-emotional skills and children's peer integration. *Dhiaa Journal of Psychological and Educational Research*, 5(2), 88–105.
- Malmberg, L. E., & Flouri, E. (2011). The comparison and interdependence of maternal and paternal influences on young children's behavior and resilience. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(3), 434-444. <https://doi.org/10.1080/15374416.2011.563469>
- Mashburn, A. J., & Pianta, R. C. (2006). Social relationships and school readiness. *Early Education and Development*, 17(1), 151-176. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1701_7
- Masten, A. S. (2013). Risk and resilience in development. In P. D. Zelazo (Ed.), *The Oxford handbook of developmental psychology, Vol. 2. Self and other* (pp. 579–607). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199958474.013.0023>
- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205–220. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.205>
- Masten, A. S., & Obradović, J. (2006). Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 13–27. <https://doi.org/10.1196/annals.1376.003>
- Masten, A. S., & Reed, M. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 117–131). Oxford University Press.
- Masten, A. S., & Wright, M. O. (2009). Resilience over the lifespan. In J. W. Reich, A. J. Zautra, & J. S. Hall (Eds.), *Handbook of adult resilience* (pp. 213–237). The Guilford Press.
- Matson, J. L., Worley, J. A., Kozlowski, A. M., Chung, K. M., Jung, W., & Yang, J. W. (2012). Cross-cultural differences of parent-reported social skills in children with autistic disorder: An examination between South Korea and the United States of America. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(3), 971-977. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.07.019>
- Maxwell, L. E. (2007). Competency in child care settings. *Environment and behavior*, 39(2), 229-245. DOI:[10.1177/0013916506289976](https://doi.org/10.1177/0013916506289976)
- Mayr, T., & Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings–PERIK: An empirically based observation scale for practitioners. *Early Years*, 29(1), 45–57. <https://doi.org/10.1080/09575140802636290>
- McNeill, W. H. (2002). Information and transportation nets in world history. In I. Wallerstein (Ed.), *World system history* (pp. 223-237). Routledge.
- McSwiggan, K. (2017). *Factors that influence parental perceptions of the utility and value of dialogic reading strategies with young children* (Doctoral dissertation, Fairleigh Dickinson University). ProQuest Dissertations & Theses Global.

- Mercan, Z. & Tezel Şahin, F. (2017). Babalık rolü ve farklı kültürlerde babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-10.
- Miller, P. H. (2011). *Theories of developmental psychology*. New York, NY: Worth Publishers.
- Miller, P. M., Hersen, M., & Eisler, R. M. (Eds.). (1976). *Progress in behavior modification* (Vol. 3). Academic Press.
- Morgan, T., Yang, S., Liu, B., & Cao, Y. (2020). A comparison of psychological resilience and related factors in Chinese firstborn and only children. *Asian Journal of Psychiatry*, 53, 102360. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102360>
- Morris, A. S., Criss, M. M., Silk, J. S., & Houlberg, B. J. (2017). The impact of parenting on emotion regulation during childhood and adolescence. *Child Development Perspectives*, 11(4), 233-238. <https://doi.org/10.1111/cdep.12238>
- Muss, E. (1996). *Theories of adolescence* (F. Beyazyürek, Çev.). McGraw-Hill.
- Muthén, B., & Muthén, L. (2017). Mplus. In W. J. van der Linden (Ed.), *Handbook of item response theory* (pp. 507-518). Chapman & Hall/CRC.
- Nath, P., & Pradhan, R. K. (2012). Influence of positive affect on physical health and psychological well-being: Examining the mediating role of psychological resilience. *Journal of Health Management*, 14(2), 161-174. <https://doi.org/10.1177/09720634120140020>
- Neslitürk, S., & Deniz, M. E. (2014). Anne değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeylerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(4), 103-116. <https://doi.org/10.14527/pegegog.2014.024>
- Nóblega, M., Monteiro, L., Santos, C., Diniz, E., Guimet, M., Ugarte, A., & Marinelli, F. (2025). Father's engagement in direct care is associated with children's social competence for preschool boys but not girls in Peru. *Psychology of Men & Masculinities*, 26(1), 49-60. <https://doi.org/10.1037/men0000466>
- Nolan, A., Taket, A., & Stagnitti, K. (2014). Supporting resilience in early years classrooms: The role of the teacher. *Teachers and Teaching*, 20(5), 595-608. <https://doi.org/10.1080/13540602.2014.937955>
- Nurkhasyanah, A., & Ichsan, I. (2024). The Influence of Digital Literacy on The Social Behavior of Early Childhood. *JOYCED: Journal of Early Childhood Education*, 4(2), 177-190. <https://doi.org/10.14421/joyced.2024.42-09>
- Ogelman, H. G., Önder, A., Seçer, Z., & Erten, H. (2013). Anne tutumlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini ve okula uyumlarının yordayıcı etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 143-152.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (1. baskı). Epsilon Yayıncılık.
- Opondo, C., Redshaw, M., Savage-McGlynn, E., & Quigley, M. A. (2016). Father involvement in early child-rearing and behavioural outcomes in their pre-adolescent children: Evidence from the ALSPAC UK birth cohort. *BMJ Open*, 6(11), e012034. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-012034>

- Ömeroğlu, E. vd. (2014). Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Formunun geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik analizleri. *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(8), 37-46.
- Önder, A., & Gülay-Ogelman, H. (2011). The reliability-validity study for the Ego Resiliency Scale (Teacher-Mother-Father Forms) for children aged between 5 and 6. *International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 2(1), 5-21.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440. <https://doi.org/10.5455/cap.20130527>
- Öngören, S. (2022). Preschool teachers' practices to support children's social development. *International Journal of Progressive Education*, 18(2), 1-17. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2022.431.1>
- Öz, P. D. F., & Yılmaz, U. H. E. B. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 16(3), 82-89.
- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Özbey, S. (2019). Okul öncesi çocuklar için sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğinin (PERİK) geçerlik güvenirlik çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 756-786. <https://doi.org/10.26466/opus.518062>
- Özbey, S., Erata, F., & Yavuz, K. (2022). Okul öncesi dönem çocuklarında iyi oluş ve psikolojik sağlamlık: değer davranışlarının ve öz düzenleme becerilerinin yordayıcı etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(44), 351-383. <https://doi.org/10.34234/ded.1113471>
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 4(4), 566-589. <https://doi.org/10.5455/cap.20120433>
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A., & Gür, G. (2020). Türkiye’de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, 8(16), 43-68.
- Özdoğan, B. (2004). *Çocuk ve oyun: Çocuğa oyunla yardım*. Anı Yayıncılık.
- Özkapu, Y. (2019). Suriyeli çocuklarla çalışan psikolojik danışmanların kişilik özellikleri ve öz yeterlik algılarının psikolojik sağlamlıkları üzerindeki etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Özoğul, B., & Çoban, A. E. (2024). Ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocukların psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 850-869. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2024.-1352135>
- Özsoy Yanbak, M. (2019). *Okul öncesi eğitime devam eden çocukların öz düzenleme becerileri ile baba çocuk ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, F. D. (2019). Okul öncesi 4-6 yaş grubu çocukların bağlanma stilleri ile sosyal beceri düzeyi ve oyun davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 6(2), 75-85.

- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 106-120.
- Özyürek, A., & Kurnaz, F. B. (2019). Zorba ve kurban çocuk davranışlarını değerlendirme formu: Güvenilirliği ve geçerliliği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 246-261.
- Özyürek, A., Gözün Kahraman, & Pekdoğan, S. (2020). Temperament Scale for Children: Reliability and validity study. *International Journal of Humanities and Social Science Invention (IJHSSI)*, 9(7), 5–12. <https://doi.org/10.35629/7722-0907010512>
- Pahl, K. M., & Barrett, P. M. (2010). Interventions for anxiety disorder in children using group cognitive-behavioral therapy and family involvement. In A. E. Kazdin & J. R. Weisz (Eds.), *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 61–79). Guilford Press.
- Paquette, D., & Ryan, J. (2011). *Bronfenbrenner's ecological systems theory*.
- Peixoto, C., Coelho, V., Machado, F., & Fonseca, S. (2023). Associations between perceived maternal acceptance–rejection and social and emotional competence of preschool children. *Early Child Development and Care*, 193(11-12), 1225-1239. <https://doi.org/10.1080/03004430.2022.2066091>
- Pekdoğan, S. (2016). 5-6 yaş çocukların sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1946-1965.
- Pianta R. C. 1992. Child-Parent Relationship Scale. University of Virginia
- Pianta, R. C., Barnett, W. S., Justice, L., & Sheridan, S. (2012). *Handbook of early childhood education*. The Guilford Press.
- Pleck, E. H., & Pleck, J. H. (1997). “Fatherhood Ideals in the United States: Historical Dimensions”. *The Role of the Father in Child Development*, 3, 33-48. <https://www.researchgate.net/publication/232583740>
- Pontes, C. M., Osório, M. M., & Alexandrino, A. C. (2009). Building a place for the father as an ally for breastfeeding. *Midwifery*, 25(2), 195-202. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2006.09.004>
- Pruett, K. (2001). *Fatherneed: Why father care is as essential as mother care for your child*. Harmony.
- Puckett, M. B., & Black, J. K. (2005). *The young child: Development from prebirth through age eight*. Pearson.
- Raikes, H. H., Summers, J. A., & Roggman, L. A. (2007). Father involvement in Early Head Start research programs. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 3(1), 29-58 <https://doi.org/10.3149/fth.0301.29>
- Ramani, G. B., Brownell, C. A. (2014). Preschoolers cooperative problem solving: Integrating play and problem solving. *Journal of Early Childhood Research*, 12(1), 92-108, DOI: <https://doi.org/10.1177/1476718X13498337>
- Raver, C. C. (2002). Emotions matter: Making the case for the role of young children's emotional development for early school readiness. Social Policy Report, 16(3), 3-19. <https://doi.org/10.1002/j.2379-3988.2002.tb00041.x>

- Riggio, R. E. (1986). Assessment of basic social skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (3), ss. 649-660.
- Rinn, R. C., & Markle, A. (1979). Modification of social skill deficits in children. In *Research and practice in social skills training* (pp. 107-129). Boston, MA: Springer US.
- Robinson, E. L., StGeorge, J., & Freeman, E. E. (2021). A systematic review of father–child play interactions and the impacts on child development. *Children*, 8(5), 389. <https://doi.org/10.3390/children8050389>
- Rodríguez Ruíz, M. M., Carrasco, M. Á., & Holgado-Tello, F. P. (2019). Father involvement and children's psychological adjustment: Maternal and paternal acceptance as mediators. *Journal of Family Studies*, 25(2), 151-169. <https://doi.org/10.1080/13229400.2016.1211549>
- Rollè, L., Gullotta, G., Trombetta, T., Curti, L., Gerino, E., Brustia, P., & Caldarera, A. M. (2019). Father involvement and cognitive development in early and middle childhood: A systematic review. *Frontiers in psychology*, 10, 2405. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02405>
- Roohi, S., Noroozi, H., & Yousefi Afrashteh, M. (2019). Mediating role of resilience and self-efficacy in the relationship between cognitive emotion regulation strategies and psychological well-being of Iranian students. *Health Education and Health Promotion*, 7(4), 183–190.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development*, 6(1), 111-135. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x>
- Roy, K. M., Palkovitz, R., & Waters, D. (2015). Low-income fathers as resilient caregivers. In K. J. Conger, T. M. Rezek, & R. M. Bair (Eds.), *Family problems: Stress, risk, and resilience* (pp. 83-98). Springer.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 147(6), 598–611. <https://doi.org/10.1192/bjp.147.6.598>
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316–331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Sanson, A., Hemphill, S. A., Yagmurlu, B., & McClowry, S. (2011). Temperament and social development. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of childhood social development* (2nd ed., pp. 227-245). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444390933.ch12>
- Santrock, J. W. (2018). *Eğitim psikolojisi* (D. M. Siyez, Çev. Ed.; 5. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Santrock, J.W., McGraw Hill, Mc G. (2017). *Yaşam Boyu Gelişim*. Editör: Galip Yüksel. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saraç, S., Abanoz, T., & Ogelman, H. G. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerilerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 2(3), 1-11. <https://doi.org/10.51503/gpd.847786>

- Satilmis, S. E., Bilgin, T., & Odemis, M. (2023). Bir rekreasyonel aktivite olarak geleneksel sokak oyunlarının yabancı uyruklu çocuklarda sosyal beceri psikolojik sağlamlık ve umut düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Journal of ROL Sport Sciences*, 4(3), 1080-1097. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8346352>
- Schaefer, C. E., & Kaduson, H. G. (2019). *En popüler 101 oyun terapisi tekniği* (N. C. Maral, Çev.; 3. baskı). Nobel Yaşam Yayınları.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. (2nd ed.) Lawrence Erlbaum Associates. <https://doi.org/10.4324/9781410610904>
- Seçkin, Ş., & Hasanoğlu, A. (2016). *Çocukta rezilyans*. Remzi Kitabevi.
- Sem, K., Shakiba, N., Rubin, K. H., Novick, D. R., Druskin, L. R., Smith, K., ... & Wagner, N. J. (2025). Associations between dyadic language style matching and classroom observations of behaviorally inhibited children's sociability. *Social Development*, 34(1), e12781. <https://doi.org/10.1111/sode.12781>
- Semiz, S., & Ören, M. (2024). Okul öncesi dönemde baba kişiliği, babalık rolü algısı ve sosyal davranışlar: Baba katılımının aracı rolü. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 244-275. <https://doi.org/10.34056/aujef.1315331>
- Senemoğlu N. (2015). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. 24. baskı. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Serhat Kalkınma Ajansı. (2016). *Ağrı ili kadın profili araştırması*. KÜREL Akademi Eğitim Araştırma ve Danışmanlık San. Tic. Ltd. <https://www.serka.gov.tr/store/file/common/91a2853c6e81c2b38e05d88e1f5d8420.pdf>
- Sevinç, M. (2004). *Erken çocukluk gelişimi ve eğitimde oyun*. Morpa Yayınları.
- Seyrek, H., & Sun, M. (1998). *Okul öncesi eğitiminde oyun*. Müzik Eserleri Yayınları.
- Shaffer, D. R. (2008). *Social and personality development*. Cengage Learning.
- Shoshani, A., & Slone, M. (2017). Positive education for young children: Effects of a positive psychology intervention for preschool children on subjective well-being and learning behaviors. *Frontiers in psychology*, 8, 1866. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01866>
- Sitorus, N. S., & Nurhafizah, N. (2023). The Influence of Parenting Styles on Early Childhood Social Skills. *AL-ISHLAH: Jurnal Pendidikan*, 15(2), 2367-2374. <https://doi.org/10.35445/alishlah.v15i2.3737>
- Song, C., Fu, Z., & Wang, J. (2019). Social support and academic stress in the development of psychological adjustment in Chinese migrant children: Examination of compensatory model of psychological resilience. *Child Indicators Research*, 12, 1275-1286.
- Sørli, M. A., Hagen, K. A., & Nordahl, K. B. (2021). Development of social skills during middle childhood: Growth trajectories and school-related predictors. *International Journal of School & Educational Psychology*, 9(Suppl. 1), S69–S87. <https://doi.org/10.1080/21683603.2020.1744492>
- Stafford, M., Kuh, D. L., Gale, C. R., Mishra, G., & Richards, M. (2016). Parent–child relations and offspring's positive mental wellbeing from adolescence to early

- older age. *The Journal of Positive Psychology*, 11(3), 326-337. <https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1081971>
- Stevenson, M., & Crnic, K. (2013). Intrusive fathering, children's self-regulation and social skills: A mediation analysis. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(6), 500-512. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2012.01549.x>
- Stoffers, M., Kelly, C. L., Whitaker, A., & Barnes, T. N. (2023). Long-term association between parental warmth and social-emotional well-being for children with disabilities. *Merrill-Palmer Quarterly*, 69(4), 368-416. <https://doi.org/10.1353/mpq.2023.a939862>
- Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(1), 41-65. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000086
- Şahin-Ası, D., & Ocak-Karabay, Ş. (2017). Çocuklar ve öğretmenler arasındaki ilişkilerin zenginleştirilmesi. Nobel Yayıncılık.
- Şişman, M.(2020). *Eğitime giriş*, Ankara: Pegem Yayınları
- Takahashi, Y., Okada, K., Hoshino, T., & Anme, T. (2015). Developmental trajectories of social skills during early childhood and links to parenting practices in a Japanese sample. *PloS one*, 10(8), e0135357.
- Tamura, T. (2019). Effect of perceived parent-child relations in childhood on resilience in Japanese youth. *Psychological reports*, 122(2), 485-505. <https://doi.org/10.1177/0033294118762504>
- Taner-Derman, M., & Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 90-119.
- Tarkoçin, S., & Tuzcuoğlu, N. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 339-354. <https://doi.org/10.16992/ASOS.433>
- Taylı, A. (2007). Kardeş sahibi olup olmama durumunun okul öncesi dönemdeki sosyal oyuna etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 112-128.
- Telli, A. A. (2014). *3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tepe, E. (2019). *İki-dokuz yaş çocuk sahibi olan ailelerin babalık algısı üzerine bir inceleme: Sakarya ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toplama gücü'nün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 297-306.
- Tétreault, É., Bernier, A., & Matte-Gagné, C. (2021). Quality of father-child relationships as a predictor of sleep developments during preschool years. *Developmental Psychobiology*, 63(6), e22130. <https://doi.org/10.1002/dev.22130>

- Tezel Şahin, F. & Tutkun, C., (2017). Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği'nin 48-72 aylık çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 355-370.
- Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. İstatistik Dünyası.
- Tezel-Şahin, F., & Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(17), 30-40.
- Thompson, R. (2021). Social and personality development in childhood. R. Biswas-Diener ve E. Diener (Ed.), *Noba textbook series: Psychology* içinde. Champaign, DEF Publishers.
- Tolan, Ö. ve Duy, B. (2015). Kadın Merkezlerine Başvuran Kadınlarda Kişilerarası Tarzlar, Depresyon ve Öznel İyi Olma (Diyarbakır İli Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 390-414.
- Toplu, M. (2022). *Okul öncesi eğitimi alan çocukların etkileşimli akran ilişkilerinin sosyal beceriler üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Torres, N., Veríssimo, M., Monteiro, L., Ribeiro, O., & Santos, A. J. (2014). Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. *Journal of Family Studies*, 20(3), 188-203. <https://doi.org/10.1080/13229400.2014.11082006>
- Tunçeli, H. İ., & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 1-12.
- Tuzcuoğlu, N., Efe Azkeskin, K., İlçi Küsmüş, G., & Cengiz, Ö. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının öz düzenleme becerileri ile benlik algıları arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 607-623. <https://doi.org/10.21733/ibad.613920>
- Tümlü, G. Ü., & Reçepoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3, 205-213.
- Türkoğlu, D., & Akduman, G. (2016). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile çocuklarının sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(03), 224-241. <https://doi.org/10.17719/jisr.20153813685>
- Tüy, S. P. (1999). *3-6 yaş arasındaki işitme engelli ve işiten çocukların sosyal beceri ve problem davranış yönünden karşılaştırılmaları* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tzuriel, D., & Shomron, V. (2018). The effects of mother-child mediated learning strategies on psychological resilience and cognitive modifiability of boys with learning disability. *British journal of educational psychology*, 88(2), 236-260.
- UNICEF. (2018). *Early childhood development: The key to a full and productive life*.
- Uyanık, Ö., & Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2).

- Uzun, H. (2016). Baba eğitim programının baba-çocuk ilişkisine ve anaokuluna devam eden çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi.
- Uzun, H., & Baran, G. (2015). Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği'nin okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 30-40.
- Uzun, H., & Baran, G. (2022). Do fathers effects the social skills of preschool children: An experimental study. *Participatory Educational Research*, 9(5), 222-242. <https://doi.org/10.17275/per.22.112.9.5>
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2008). Prosocial and antisocial behavior in preadolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. *International Journal of Behavioral Development*, 32(3), 243–251. <https://doi.org/10.1177/0165025408089274>
- Veiga, G., De Leng, W., Cachucho, R., Ketelaar, L., Kok, J. N., Knobbe, A., ... & Rieffe, C. (2017). Social competence at the playground: Preschoolers during recess. *Infant and Child Development*, 26(1), e1957. <https://doi.org/10.1002/icd.1957>
- Vernon-Feagans, L., Willoughby, M., Garrett-Peters, P., & The Family Life Project Key Investigators. (2016). Predictors of behavioral regulation in kindergarten: Household chaos, parenting, and early executive functions. *Developmental Psychology*, 52(3), 430–441. <https://doi.org/10.1037/dev0000087>
- Videon, T. M. (2005). Parent-Child Relations and Children's Psychological Well-Being: Do Dads Matter? *Journal of Family Issues*, 26(1), 55-78. <https://doi.org/10.1177/0192513X04270262>
- Vygotsky, L. S. (1979). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cole M, John-Steiner V, Scribner S, Souberman E, editörler. Harvaerd University Press.
- Walker, O. L. (2011). Preschool predictors of social problem-solving and their relations to social and academic adjustment in early elementary school (Doctoral Dissertation). University of Miami.
- Waller, M. R., & Swisher, R. (2006). Fathers' risk factors in fragile families: Implications for “healthy” relationships and father involvement. *Social Problems*, 53(3), 392-420. <https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.3.392>
- Wang, Z., & Deater-Deckard, K. (2023). Resilience in gene–environment transactions. In *Handbook of resilience in children* (pp. 47–69). Springer International Publishing.
- Warner, S. A. & Myers K. L. (2010). The creative classroom: The role of space and place toward facilitating creativity. *Technology and Engineering Teacher*, 69(4), 28.
- Webster, L. L., Low, J., Siller, C., & Hackett, R. K. (2013). Understanding the contribution of a father's warmth on his child's social skills. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice About Men as Fathers*, 11(1), 90–113. <https://doi.org/10.3149/fth.1101.90>
- Webster-Stratton, C., & Reid, M. J. (2004). Strengthening social and emotional competence in young children—The foundation for early school readiness and success: Incredible years classroom social skills and problem-solving

- curriculum. *Infants & Young Children*, 17(2), 96-113. DOI:[10.1097/00001163-200404000-00002](https://doi.org/10.1097/00001163-200404000-00002)
- Wentzel, K. R., & Asher, S. R. (1995). The academic lives of neglected, rejected, popular, and controversial children. *Child Development*, 66(3), 754–763. <https://doi.org/10.2307/1131948>
- Whiteside-Mansell, L., Bradley, R. H., McKelvey, L., & Fussell, J. J. (2009). Parenting: Linking impacts of interpartner conflict to preschool children's social behavior. *Journal of Pediatric Nursing*, 24(5), 389-400. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2007.08.017>
- Winsler, A., Fernyhough, C., & Montero, I. (Eds.). (2009). *Private speech, executive functioning, and the development of verbal self-regulation*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511581533>
- Yaban, E. (2016). Okulöncesi dönemdeki çocukların sosyal davranışları: Mizaç ve duygu düzenlemenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1).
- Yalçın, A. (2009). *Annelere 0-6 yaş çocuğunun gelişimsel özellikleri konusunda bir eğitim programı* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yang, H. M., & Kim, H. R. (2024). Father-child attachment on children's screen time: mediating role of ego resilience. *BMC pediatrics*, 24(1), 672.
- Yang, Z., Zhang, R., & Liu, L. (2022). The effect of parent-child relationship on child development. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(15), 118-122. <https://doi.org/10.25236/AJHSS.2022.051515>
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*. <https://doi.org/10.9761/jasss2594>
- Yaşar Ekici, F. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2),9.
- Yavaş, H. (2021). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı davranışları ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlık ve benlik saygısının aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yavuz, H. M., Galarneau, E., Speidel, R., Colasante, T., & Malti, T. (2024). Biological basis of temperament: Respiratory sinus arrhythmia and inhibitory control across childhood. *Developmental Psychology*, 60(11), 2189–2199. <https://doi.org/10.1037/dev0001726>
- Yavuzer, H. (1997). 0-6 yaş çocuğun gelişiminde yakın çevrenin etkisi. *1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi*, Türkiye.
- Yavuzer, H. (2005). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi* (27. basım). Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi* (34. bs.). Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2018). *Çocuk eğitimi el kitabı* (38. bs.). Remzi Kitabevi.

- Yavuzer, H., Köknel, Ö., Kulaksızoğlu, A., Ayhan, H., Dodurgalı, A., & Ekşi, H. (2013). *Çocuk ve ergen eğitiminde anne-baba tutumları* (4. bs.). Timaş Yayınları.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. & Kılıç Atıcı, M. (2004). *Gelişim psikolojisi: çocuk ve ergen gelişimi*. Adana: Nobel.
- Ye, Z., Chen, L. H., Harrison, S. E., Guo, H. Y., Li, X. M., & Li, D. H. (2016). Peer victimization and depressive symptoms among rural-to-urban migrant children in China: The protective role of resilience. *Frontiers in Psychology*, 7, 1542. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01542>
- Yılmaz, H., & Arslan, E (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıkları ile dijital oyun bağımlılık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 53-86. <https://doi.org/10.21666/muefd.1372901>
- Yoon, S., Yoon, D., Wernekinck, U., Lee, S., Nho, C. R., & Chung, I. J. (2024). Father–Child Relationship Quality and Social Functioning Among Children at Risk for Child Maltreatment. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-11.
- Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, yetiştirilmesi ve ruhsal sorunları*. Özgür Yayınları.
- Yu, X., Xiong, F., Zhang, H., Ren, Z., Liu, L., Zhang, L., & Zhou, Z. (2023). The effect of social support on depression among economically disadvantaged college students: The mediating role of psychological resilience and the moderating role of geography. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3053. <https://doi.org/10.3390/ijerph20043053>
- Yurtsever Kılıçgün, M. (2015). Sosyal gelişim. E. Arslan (Ed), *Erken çocukluk döneminde gelişim içinde* (s. 111-129). Ankara: Eğiten Kitap.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(2), 297-328. <https://doi.org/10.13114/mjh/201322486>
- Zhou, C., Lv, Q., Yang, N., & Wang, F. (2021). Left-behind children, parent-child communication and psychological resilience: A structural equation modeling analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(10), 5123. <https://doi.org/10.3390/ijerph18105123>
- Zolkoski, S. M., & Bullock, L. M. (2012). Resilience in children and youth: A review. *Children and Youth Services Review*, 34(12), 2295–2303. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.08.009>

EKLER

EK-1 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Araştırma İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 29.03.2024-E.98268

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : E-95531838-050.99-98268
Konu : Etik Kurul Kararı

29.03.2024

Sayın Doç. Dr. Samet ATA

İlgi : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğünün 15.03.2024 tarih ve 97089 sayılı yazısı

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğünün ilgi yazısına istinaden Doç. Dr. Samet ATA danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Gamze TAŞÇI'nın "Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkisinin Sosyal Beceriyi Etkilemesinde Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü" başlıklı bilimsel araştırması Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulunca incelenmiş olup, 28.03.2024 tarih ve 114 sayılı karar ile söz konusu araştırmaya izin verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Metin AKGÜN
Etik Kurulu Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSNB8673UP* Pin Kodu : 01562

Belge Takip Adresi : https://ebys.agri.edu.tr/en/Vision/Validate_Doc.aspx?

Adres : Fırat Mah. Yeni Üniversite cad. No:2 AE/1 04100 Merkez, Ağrı - Türkiye

Telefon : 0472 215 98 63 Faks: 0472 216 20 08

e-Posta : hukukburos@agri.edu.tr Web : www.agri.edu.tr

Keş Adresi : agriibrahimcecenuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Yılmaz SABUNCU

Unvanı : Şube Müdürü

Tel No : 1280

EK-2 Çocuk-Ebeveyn İlişki Ölçeği Kullanım İzni

Ölçek

Gelen Kutusu x

G

Gamze Taşçı

Alici: cansu

23 Kas 2023 11:48

Evet hocam benim de babalar ile yapılacak çalışma.

iPhone'umdan gönderildi

Gamze merhaba,

Ölçeği elbette kullanabilirsin ancak ölçeğin geçerlik ve güvenirliği sadece babalar üzerinde uygulandı, senin örneklemin de babalar mı?

Gönderen:

Gönderildi: 22 Kasım 2023 Çarşamba 19:00

Kime:

Konu: Ölçek

Merhaba sayın hocam, ben Gamze Taşçı. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi sınıf eğitimi yüksek lisans öğrencisiyim. Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Samet ATA ile yapacağımız tez çalışmamda "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği" nizi kullanmak istiyorum. İzniniz var mıdır ? Var ise ölçeği benimle paylaşmanız mümkün müdür ? Teşekkür ederim iyi çalışmalar dilerim. iPhone'umdan gönderildi

cansu tutkun

Alici: ben

25 Kas 2023 09:30

Gamze çalışmada kolaylıklar dilerim.

2 ek • Gmail tarafından tarandı

Ölçek Değerlendi...

Çocuk-Ebeveyn İli...

EK-3 Sosyal Beceri Ölçeği (SBO) Kullanım İzni

Gamze Taşçı

13 Ara 2023 Çar 22:47

Sayın hocam merhabalar. Ben Gamze Taşçı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi sınıf eğitimi yüksek lisans öğrencisiyim. Danışmanım Dr.Öğr.üyesi Samet ATA ile yapacağım tez çalışmamda " Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Beceri" ölçeğinizi kullanmak istiyorum. İzininiz var mıdır ? Var ise ölçeği benimle paylaşmanız mümkün müdür? Teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim.

iPhone'umdan gönderildi

...

(İleti kısaltıldı) [Tüm iletileri görüntüle](#)

TARIK TOTAN

Alıcı: ben

14 Ara 2023 Per 09:36

Merhaba Sayın Taşçı,

Bu epostanın ekinde Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Beceri Ölçeğine ve puanlanmasına ulaşabilir, araştırmanızda kullanabilirsiniz.

Başarı, kolaylık ve esenlik dilerim.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Tarık TOTAN
Adnan Menderes Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı,
Aytepe Mervii, 09100
Kepez / AYDIN

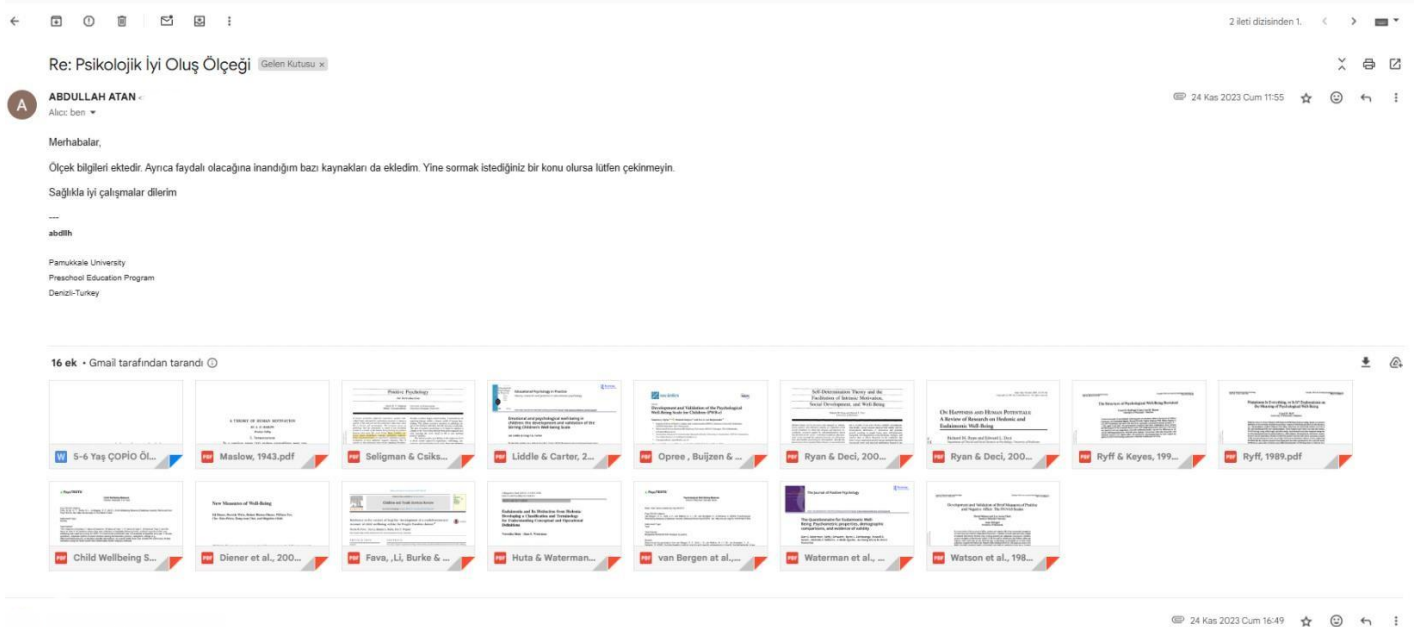
...

Prof. Dr. Tarık TOTAN
Adnan Menderes Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı,
Aytepe Mervii, 09100
Kepez / AYDIN

Tel: +90.256.214.20.23 - 1521
Faks: +90.256.214.10.61

Prof. Dr. Tarık TOTAN,
Ph.D. of Guidance and Counseling
Adnan Menderes University,
Faculty of Education.

EK-4 5/6 Yaş Çocuklar İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği – 5/6 Yaş ÇOPİO Kullanım İzni

EK-5 Katılımcı Onam Formu

Ek-1

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkileri ve Sosyal Becerilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracı Rolü” adıyla, Nisan-temmuz 2024 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Erken çocukluk döneminde baba çocuk ilişkisi ve etkileşiminin çocuklarının psikolojik sağlamlık ve sosyal beceriyi etkilemesinin önemine dikkat çekecek olan araştırmanın yaygın etkisi kapsamında oluşturulacak makale ve bildiri sunumlarıyla da bu durumu ortaya koymak, tartışmak hedeflenmektedir.

Araştırma Uygulaması: Anket şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz. Araştırma çocuğunuz ve sizin için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürsünüz. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilirsiniz. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek sizlere hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Gamze TAŞCI

İletişim bilgileri :

..... sınıfı numaralı..... öğrencinin velisiyim. Yukarıda açıklanan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

.....
İsim-Soyisim

İmza:

Telefon Numarası :

EK-6 Demografik Bilgi Formu

1.Çocuğun Cinsiyeti? ☐ Kız ☐ Erkek

2.Çocuğunuzun Yaşını Yazınız

3.Annenin Eğitim Durumunu İşaretleyiniz. ☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul Mezunu
☐ Lise Mezunu ☐ Üniversite Mezunu

4.Babanın eğitim durumunu işaretleyiniz. ☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul Mezunu
☐ Lise Mezunu ☐ Üniversite Mezunu

5.Annenin Yaşını yazınız.....

6.Babanın Yaşını yazınız.....

7.Algılanan Sosyoekonomik düzeyi işaretleyiniz. ☐ Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek

8.Çocuğun kardeş sayısını işaretleyiniz. ☐ Tek çocuk- Kardeşi yok
☐ 1 kardeşi var
☐ 2 kardeşi var
☐ 3 kardeşi var
☐ 4 veya 4 ten fazla kardeşi var

9. Babanın çocuğuyla günlük oyun oynama süresi? (Dakika veya saat türünden yazınız)

.....

10. Çocuğun okul öncesi eğitim aldığı süreyi işaretleyiniz.

☐ 1 sene |
☐ 2 sene
☐ 3 sene
☐ 4 sene ve üzeri

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Gamze DAVET
e-mail :

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi/Okul Öncesi Öğretmenliği **2018**

Lisans : İstanbul Üniversitesi/ Çocuk Gelişimi **2022**

Lisansüstü : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü **2024**
/Okul Öncesi Eğitimi (YL) (Tezsiz)

Lisansüstü : Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi//Eğitim Bilimleri Enstitüsü /
Sınıf Eğitimi (YL) (Tezli)

ÇALIŞTIĞI KURUMLAR

2024- Bursa Osmangazi Şerife Bacı Özel Eğitim Anaokulu / Müdür Yardımcısı

2022-2024 Ağrı Mustafa Tekdal Ortaokulu/ Müdür Yardımcısı

2019-2022 Ağrı Yukarı Ağadeve İlkokulu/ Okul Öncesi Öğretmeni

2019 PICTES Projesi Okul Öncesi Öğretmeni

2018- 2019 Gaziantep Şehitkamil Şirinevler İlkokulu / Okul Öncesi Öğretmeni

YAYIN VE ÇALIŞMALAR

Davet, G., & Ata, S. (2025). The mediating role of psychological resilience in father–child relations and social skills in early childhood. *Early Child Development and Care*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/03004430.2025.2474660>

Taşcı, G., & Kardeş, S. (2024). Okul Öncesi Çocuklarda Anksiyetenin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Temel Eğitim*, 6(23), 78-88. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.1477524>